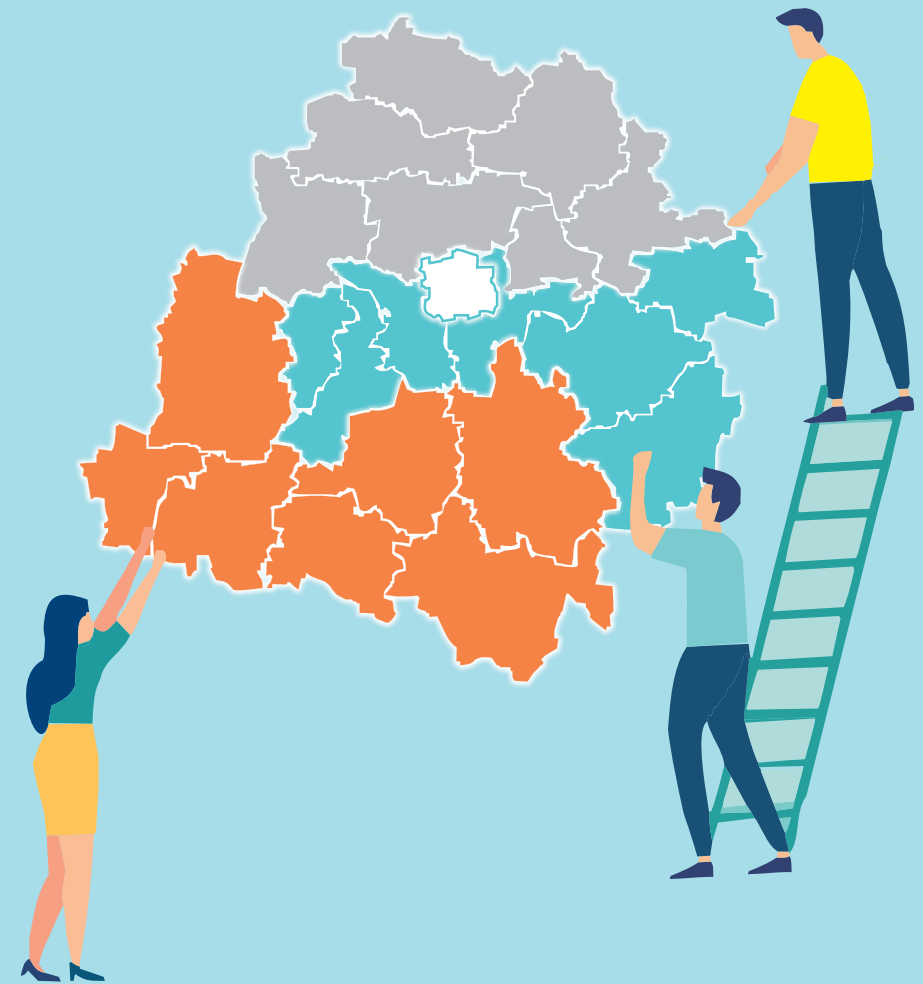

RAPORT O STANIE EKONOMII SPOŁECZNEJ W REGIONIE ŁÓDZKIM W ROKU 2022

RAPORT O STANIE EKONOMII SPOŁECZNEJ W REGIONIE ŁÓDZKIM W ROKU 2022

**RAPORT O STANIE
EKONOMII SPOŁECZNEJ
W REGIONIE ŁÓDZKIM
W ROKU 2022**

Raport: „RAPORT o stanie ekonomii społecznej w regionie łódzkim w roku 2022” został opracowany i wydrukowany w ramach realizacji projektu pn. „Koordynacja i rozwój ekonomii społecznej w województwie łódzkim” współfinansowanego przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014 – 2020, Osi priorytetowej IX Włączenie społeczne, Działania IX.3 Rozwój ekonomii społecznej, Poddziałanie IX.3.2 Koordynacja ekonomii społecznej.

Publikacja bezpłatna

Nakład: 500 egzemplarzy

ISBN 978-83-966896-7-2

Zamawiający:

Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi

Jednostka Organizacyjna Samorządu Województwa Łódzkiego

ul. Snycerska 8,

91-302 Łódź

telefon: +48 42 203 48 00

www.rcpslodz.pl

www.es.rcpslodz.pl

Skład, druk i oprawa:

Agencja Wydawnicza ARGi sc

www.argi.pl

Spis treści:

1. Wprowadzenie	5
2. Metodologia i koncepcja badawcza	7
3. Najważniejsze informacje o sektorze ekonomii społecznej w regionie	11
3.1. Analiza stanu prawnego	11
3.2. Podmioty ekonomii społecznej w regionie	17
4. Infrastruktura wsparcia ekonomii społecznej w regionie	34
4.1. Instytucje wsparcia sektora ekonomii społecznej	34
4.2. Ośrodki wsparcia ekonomii społecznej w regionie	37
5. Sytuacja ES w kontekście rozwoju społeczno-gospodarczego regionu	56
5.1. Kondycja sektora ekonomii społecznej w województwie łódzkim	57
5.2. Ocena stanu funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych	75
5.3. Ocena stanu funkcjonowania podmiotów reintegracyjnych	79
6. Współpraca jednostek samorządu terytorialnego z sektorem ES	85
7. Porównanie rozwoju ekonomii społecznej w latach 2018-2022	94
8. Analiza potrzeb obszarów strategicznej interwencji	100
9. Identyfikacja wyzwań, barier i problemów rozwoju ekonomii społecznej ..	108
10. Rekomendacje i wnioski	116
11. Podsumowanie	120

Wykaz skrótów

CATI	Komputerowo Wspomagany Wywiad Telefoniczny
CIS	Centrum Integracji Społecznej
CUS	Centrum Usług Społecznych
CUŚ	Centrum Usług Środowiskowych
ES	Ekonomia Społeczna
EFS	Europejski Fundusz Społeczny
EFRR	Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
FGI	Zogniskowany Wywiad Grupowy
IDI	Indywidualny Wywiad Pogłębiony
IZ	Instytucja Zarządzająca RPO WŁ 2014-2020
IP	Instytucja Pośrednicząca RPO WŁ 2014-2020
JST	Jednostka Samorządu Terytorialnego
KGW	Koło Gospodyń Wiejskich
KIS	Klub Integracji Społecznej
KPRES	Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2030 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej
KRES	Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej
KRS	Krajowy Rejestr Sądowy
ŁUW	Łódzki Urząd Wojewódzki w Łodzi
MOPS	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej
MFIPR	Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej
MRiPS	Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej
OPS	Ośrodek Pomocy Społecznej
OWES	Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej
PCPR	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
PES	Podmiot Ekonomii Społecznej
PS	Przedsiębiorstwo Społeczne
PUP	Powiatowy Urząd Pracy
RCPS	Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi
RPDI	Regionalny Plan Rozwoju Usług Społecznych i Deinstytucjonalizacji dla Województwa Łódzkiego na lata 2023-2025
RPO WŁ 2014-2020	Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020
RPRES	Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Łódzkim do roku 2020
UMWŁ	Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego
WUP	Wojewódzki Urząd Pracy w Łodzi
WTZ	Warsztat Terapii Zajęciowej
ZAZ	Zakład Aktywności Zawodowej

1. Wprowadzenie

Firma Lokalne Badania Społeczne przeprowadziła badanie ilościowe i jakościowe w związku z realizacją projektu pozakonkursowego Regionalnego Centrum Polityki Społecznej w Łodzi (RCPS) pn. „Koordynacja i rozwój ekonomii społecznej w województwie łódzkim”¹. Głównym celem badania było dokonanie wielowymiarowej oceny stanu ekonomii społecznej w regionie w roku 2022 oraz podsumowanie udzielonego wsparcia w obszarze ES w latach 2018-2022.

Cel główny badania zrealizowano poprzez następujące cele szczegółowe:

1. Przedstawienie sytuacji ekonomii społecznej w woj. łódzkim wraz z analizą stanu prawnego,
2. Ocena działalności infrastruktury wsparcia ES w województwie łódzkim,
3. Diagnoza sytuacji ES w kontekście rozwoju społeczno-gospodarczego regionu,
4. Analiza współpracy jednostek samorządu terytorialnego z podmiotami ekonomii społecznej,
5. Porównanie rozwoju ekonomii społecznej w województwie łódzkim w latach 2018-2022,
6. Analiza potrzeb obszarów strategicznej interwencji (OSI) z uwzględnieniem miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze oraz obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją.
7. Identyfikacja barier i problemów związanych z realizacją działań na rzecz rozwoju ES w regionie oraz sformułowanie rekomendacji poprawiających ich wdrażanie.

W części ewaluacyjnej zostało zrealizowane w oparciu o następujące kryteria oceny pracy i jakości usług świadczonych przez OWES:

- **adekwatność/trafność:** ocena sposobu doboru zastosowanych instrumentów wsparcia pod kątem realizacji założonych celów, a także ocena związków między zdefiniowanymi celami systemu wsparcia ES a **realnymi potrzebami sektorowymi**,

¹ Projekt pozakonkursowy Regionalnego Centrum Polityki Społecznej w Łodzi pn. „Koordynacja i rozwój ekonomii społecznej w województwie łódzkim” jest współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014–2020, Osi priorytetowej IX Włączenie społeczne, Działania IX.3 Rozwój ekonomii społecznej, Poddziałanie IX.3.2 Koordynacja ekonomii społecznej.

- **skuteczność:** stopień osiągnięcia założonych rezultatów, a także stopień, w jakim zrealizowane działania przyczyniły się do realizacji ww. celów,
- **użyteczność:** stopień dopasowania zrealizowanych działań do potrzeb odbiorców,
- **trwałość:** ocena prawdopodobieństwa utrzymania się efektów interwencji publicznej na rzecz ES po jej zakończeniu,
- **efektywność:** relacja nakładów do osiągniętych rezultatów,
- **spójność zarządzania:** ocena sposobu zarządzania systemem wsparcia ES w regionie,
- **wartość dodana:** wystąpienie innych niż założone efektów wynikających z funkcjonowania systemu wsparcia ES w regionie (pozytywnych lub negatywnych).

2. Metodologia i koncepcja badawcza

Podjęcie metodologiczne

Niniejszy projekt badawczy miał charakter **kompleksowego, wieloetapowego i rozłożonego w czasie przedsięwzięcia**. Przeprowadzono **cykl badawczy**, polegający na zastosowaniu **różnych, wzajemnie komplementarnych metod i technik badawczych**, zgodnie z zasadą **triangulacji metodologicznej**.

Ocena systemu wsparcia ES w regionie dokonywana była w powiązaniu z zagadnieniami:

- **rozwoju społecznego**, oznaczającego zdolność społeczności lokalnej do tworzenia warunków umożliwiających osiągnięcie pełnego potencjału oraz zaspokojenie podstawowych potrzeb wszystkich jej członków, jak również do zwiększania stopnia spójności społecznej²,
- **jakości życia**, rozumianej jako poziom zadowolenia z efektywnego i sprawnego układu instytucjonalnego, zapewniającego dostęp do wysokiej jakości usług społecznych z obszaru wsparcia społecznego, zdrowia, kultury, edukacji i aktywności obywatelskiej³.

² Sen A. „Nierówności. Dalsze rozważania”, Społeczny Instytut Wydawniczy „Znak”, Fundacja im. St. Batorego, Kraków, 2002

³ Qua [http://www.globalideasbank.org/boV/bV-376lity of Life. Resource](http://www.globalideasbank.org/boV/bV-376lity%20of%20Life.Resource), <http://www.atsqol.org/key.asp>; Quality of Life – Underlying Philosophy, data dostępu: 11.05.2023 r.

Metody i etapy badawcze:

Tabela 1. Matryca logiczna badania

Metoda lub technika badawcza	Liczebność i sposób doboru próby
Analiza danych zastanych (desk research)	nie dotyczy
Badanie jakościowe z różnymi grupami respondentów	Indywidualne Wywiady Pogłębione - IDI (N=20, po jednym wywiadzie z przedstawicielami poniższych kategorii respondentów) zostały przeprowadzone z przedstawicielami KRES WŁ, WUP w Łodzi (IP RPO WŁ 2014-2020), Departamentu Polityki Regionalnej UMWŁ, Departamentu Europejskiego Funduszu Społecznego UMWŁ (IZ RPO WŁ 2014-2020), Wydziału Polityki Społecznej ŁUW, RCPS w Łodzi oraz przedstawicielami OWES, PUP, OPS oraz PES/PS (w tym podmiotów o charakterze reintegracyjnym) z regionu.
Badanie ilościowe: Komputerowo Wspomagane Wywiady Telefoniczne (CATI I)	Badanie zostało zrealizowane na próbie PES/PS. Liczebność próby N=200 PES.
Badanie ilościowe: Komputerowo Wspomagane Wywiady Telefoniczne (CATI II)	Badanie zostało zrealizowane na próbie JST. Liczebność próby N=105 JST lub ich jednostek organizacyjnych (OPS, PCPR, PUP)

Zrealizowane zostały następujące etapy badawcze:

Analiza danych zastanych (desk research)

Analiza danych zastanych (desk research) jest metodą, która została wykorzystana w początkowej fazie procesu i posłużyła m.in. integracji oraz syntezie dostępnych informacji. W tym celu skorzystano z różnych źródeł informacji: danych statystycznych, dokumentów strategicznych i programowych, raportów z badań, analiz i innych podobnych opracowań. Uwzględnione zostały ważne informacje kontekstowe, w tym związane z wejściem w życie ustawy o ES oraz aktualnymi trendami w polityce społecznej: rozwojem usług społecznych i deinstytucjonalizacją.

Telefoniczne Wywiady Pogłębione (TDI)

Indywidualne Wywiady Pogłębione (IDI) (z ang. *Individual In-Depth Interviews*) są jedną z najbardziej popularnych metod badań jakościowych, polegającą na przeprowadzeniu serii szczegółowych rozmów z respondentami, którzy dobierani są w sposób celowy. Tę część badania zrealizowano w formie telefonicznej lub z wykorzystaniem środków komunikacji elektronicznej.

Wywiady zostały przeprowadzone z następującymi grupami respondentów:

- przedstawiciel Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej Województwa Łódzkiego (N=1),
- przedstawiciel WUP w Łodzi (N=1),
- przedstawiciel Departamentu Polityki Regionalnej UMWŁ (N=1),
- przedstawiciel Departamentu Europejskiego Funduszu Społecznego UMWŁ (N=1),
- przedstawiciel Wydziału Polityki Społecznej ŁUW w Łodzi (N=1),
- przedstawiciel Regionalnego Centrum Polityki Społecznej w Łodzi (N=1),
- przedstawiciele OWES, prowadzących działalność w 4 subregionach woj. łódzkiego (N=4),
- przedstawiciele PUP i OPS z województwa łódzkiego (N=2),
- przedstawiciele PES, w tym przedsiębiorstw społecznych (N=4) i podmiotów o charakterze reintegracyjnym (N=4).

Podsumowując, łącznie zrealizowanych zostało **20 Telefonicznych Wywiadów Pogłębionych (IDI)** z różnymi grupami respondentów.

Badanie ilościowe: Komputerowo Wspomagane Wywiady Telefoniczne (CATI)

Komputerowo Wspomagany Wywiad Telefoniczny (CATI) jest jedną z najczęściej wykorzystywanych technik badań ilościowych. Polega ona na przeprowadzeniu przez ankietera telefonicznej rozmowy według standaryzowanego kwestionariusza. Zastosowano losowo-kwotowy dobór ww. prób, proporcjonalnie dla subregionów (JST) oraz subregionów i form wsparcia (PES/PS).

Badanie ilościowe składało się z dwóch następujących komponentów/ etapów:

- Badanie ilościowe I (CATI, N=200):

Badanie zostało przeprowadzone na losowo-kwotowej próbie PES/PS w województwie łódzkim. Pomiar został zrealizowany na łącznej próbie N=200 podmiotów.

- Badanie ilościowe II (CATI, N=105):

Badanie zostało przeprowadzone na losowo-kwotowej próbie JST w regionie, odzwierciedlającej strukturę ww. podmiotów ze względu na rodzaj, wielkość i podział terytorialny (subregiony). W zależności od uwarunkowań lokalnych dopuszczono możliwość realizacji części wywiadów z jednostkami organizacyjnymi JST (w tym OPS, PCPR i PUP).

Tabela 2. Struktura jednostek samorządu terytorialnego w województwie łódzkim

Liczba miast na prawach powiatu	3
Liczba powiatów	21
Liczba gmin miejskich	18
Liczba gmin miejsko-wiejskich	26
Liczba gmin wiejskich	133

Badanie zrealizowano w oparciu o pełną populację jednostek samorządu terytorialnego szczebla powiatowego i gminnego z terenu województwa łódzkiego na poziomie realizacji nie mniejszym niż 50 proc. W regionie funkcjonuje 201 jednostek samorządu terytorialnego, zatem pomiar przeprowadzono na łącznej próbie N=105 podmiotów, z podziałem na miasta na prawach powiatu, powiaty ziemskie oraz gminy miejskie, miejsko-wiejskie oraz wiejskie, a także z uwzględnieniem proporcji, wynikających z podziału na subregiony.

3. Najważniejsze informacje o sektorze ekonomii społecznej w regionie

3.1. Analiza stanu prawnego

Ustawa o ekonomii społecznej:

Najważniejszym aktem prawnym w przedmiotowym obszarze jest długo oczekiwana ustawa o ekonomii społecznej, która została uchwalona 5 sierpnia 2022 roku⁴. Warto zaznaczyć, że wcześniej obszar ES nie był uregulowany ustawowo. Wspomniany akt prawny wprowadził istotne zmiany, regulując m.in.: organizację i zasady działania przedsiębiorstwa społecznego, zasady uzyskiwania i utraty statusu przedsiębiorstwa społecznego oraz nadzór nad przedsiębiorstwem społecznym, instrumenty wsparcia przedsiębiorstwa społecznego, jak również zasady i formy wspierania rozwoju ekonomii społecznej przez organy administracji publicznej. Oprócz nadania przedmiotowemu obszarowi rangi ustawowej, o co zabiegano od wielu lat, uporządkowane zostały kwestie definicyjne. Ekonomię społeczną zdefiniowano jako „...działalność podmiotów ekonomii społecznej na rzecz społeczności lokalnej w zakresie reintegracji społecznej i zawodowej, tworzenia miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz świadczenia usług społecznych, realizowaną w formie działalności gospodarczej, działalności pożytku publicznego i innej działalności o charakterze odpłatnym”⁵. Jako podmioty ekonomii społecznej wymienione zostały:

- spółdzielnie socjalne,
- warsztaty terapii zajęciowej i zakłady aktywności zawodowej,
- centra integracji społecznej i kluby integracji społecznej,
- spółdzielnie pracy, w tym spółdzielnie inwalidów i spółdzielnie niewidomych oraz spółdzielnie produkcji rolnej,
- organizacje pozarządowe, z wyjątkiem partii politycznych, europejskich partii politycznych, związków zawodowych i organizacji pracodawców, samorządów zawodowych, fundacji utworzonych przez partie polityczne i europejskich fundacji politycznych,

⁴ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej, Dz. U. z 2022 r. poz. 1812

⁵ Tamże

- podmioty, o których mowa w art. 3 ust. 3 pkt 1, 2 lub 4 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie⁶.

Ważne jest również sprecyzowanie definicji osób czy grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, co ma kluczowe znaczenie dla funkcjonowania systemu wsparcia⁷. Ustawa o ekonomii społecznej reguluje również status przedsiębiorstwa społecznego. Co istotne, ustawa precyzuje, że status przedsiębiorstwa społecznego uzyskiwany jest w drodze decyzji wojewody, właściwego terytorialnie dla wnioskującego podmiotu ekonomii społecznej lub tworzącej go jednostki.

⁶ Tamże

⁷ W świetle ustawy o ES są to: osoby bezrobotne, o których mowa w art. 2 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. z 2022 r. poz. 690, 830, 1079, 1383 i 1561), osoby bezrobotne długotrwale, o których mowa w art. 2 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, osoby poszukujące pracy, o którym mowa w art. 2 ust. 1 pkt 22 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, bez zatrudnienia: w wieku do 30. roku życia oraz po ukończeniu 50. roku życia LUB, niewykonujące innej pracy zarobkowej, o której mowa w art. 2 ust. 1 pkt 11 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, osoby niepełnosprawne w rozumieniu art. 1 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, absolwenci centrów integracji społecznej oraz klubów integracji społecznej, o których mowa w art. 2 pkt 1a i 1b ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym, osoby spełniające kryteria, o których mowa w art. 8 ust. 1 pkt 1 i 2 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2021 r. poz. 2268, z późn. zm.3), osoby uprawnione do specjalnego zasiłku opiekuńczego, o której mowa w art. 16a ust. 1 ustawy z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (Dz. U. z 2022 r. poz. 615 i 1265), osoby usamodzielniane, o których mowa w art. 140 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2022 r. poz. 447 i 1700) oraz art. 88 ust. 1 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, osoby z zaburzeniami psychicznymi, o których mowa w art. 3 pkt 1 ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (Dz. U. z 2020 r. poz. 685 oraz z 2022 r. poz. 974 i 1700), osoby pozbawione wolności, osoby opuszczające zakład karny oraz pełnoletnie osoby opuszczające zakład poprawczy, osoby starsze, o których mowa w art. 4 pkt 1 ustawy z dnia 11 września 2015 r. o osobach starszych (Dz. U. poz. 1705), osoby, które uzyskały w RP status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą.

Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2030 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej:

Istotnym dokumentem, określającym ramy systemu wsparcia ekonomii społecznej na poziomie ogólnopolskim jest „Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2030 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej” (KPRES)⁸. Aktualna wersja dokumentu obowiązuje od grudnia 2022 r., kiedy Rada Ministrów przyjęła uchwałę zmieniającą poprzedni dokument – „Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej”. Cel główny Programu zakłada, że „...do roku 2030 podmioty ekonomii społecznej będą ważnym elementem aktywizacji i integracji społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz dostarczycielami usług społecznych...”⁹. Do celu głównego przyporządkowano cele szczegółowe, które obejmują:

- wspieranie trwałego partnerstwa podmiotów ekonomii społecznej z samorządem terytorialnym w realizacji usług społecznych,
- zwiększenie liczby wysokiej jakości miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym,
- zwiększenie konkurencyjności podmiotów ekonomii społecznej na rynku,
- upowszechnienie pozytywnych postaw wobec ekonomii społecznej.

Warto dodać, że w KPRES znajdują się zapisy porządkujące rolę OWES w systemie wsparcia ekonomii społecznej, sposób ich funkcjonowania, a także świadczenia usług na rzecz PES/PS, jak również współpracę z szeroko rozumianym otoczeniem¹⁰. Ponadto wspomniany dokument precyzuje – na podstawie diagnozy – główne kierunki interwencji publicznej w obszarze ekonomii społecznej. Są to: współpraca PES z jednostkami samorządu terytorialnego (JST), w tym w obszarze realizacji usług społecznych na rzecz mieszkańców, wspieranie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym na rynku pracy, wzmocnienie potencjału gospodarczego PES, zwiększenie rozpoznawalności PES w środowiskach lokalnych, podnoszenie kompetencji w sektorze ES¹¹.

⁸ „Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2030 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej”, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa, 2022, załącznik do uchwały nr 212 Rady Ministrów z dnia 26 października 2022 r.

⁹ Tamże

¹⁰ Tamże

¹¹ Tamże

Wytyczne CT9:¹²

Dokument określa zasady udzielania wsparcia i zarazem wdrażania działań współfinansowanych z EFS w ramach celu tematycznego nr 9 pn. „Promowanie włączenia społecznego, walka z ubóstwem i wszelką dyskryminacją”, jak również Priorytetu Inwestycyjnego 9a EFRR pn. „Inwestycje w infrastrukturę zdrowotną i społeczną, które przyczyniają się do rozwoju krajowego, regionalnego i lokalnego, zmniejszania nierówności w zakresie stanu zdrowia, promowanie włączenia społecznego poprzez lepszy dostęp do usług społecznych, kulturalnych i rekreacyjnych, oraz przejścia z usług instytucjonalnych na usługi na poziomie społeczności lokalnych”. Dodajmy, że w roku 2019 zmieniono kilka istotnych szczegółów, jak np. definicję przedsiębiorstwa społecznego, jak również katalog PES, do których zaliczono koła gospodyń wiejskich oraz zakłady pracy chronionej.

„SZOOP RPO WŁ 2014-2020”:¹³

„Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych RPO WŁ 2014-2020” jest dokumentem, który określa ramy wydatkowania środków z UE na poziomie województwa. Założonym celem jednego z działań (IX.3) jest powstanie nowych i trwałych miejsc pracy w sektorze ekonomii społecznej, natomiast kolejne poddziałanie (IX.3.2) obejmuje zadania na rzecz koordynacji ekonomii społecznej w regionie. Dokument określa grupy docelowe ww. interwencji, jak również katalog dostępnych usług na rzecz nowych oraz istniejących podmiotów ekonomii społecznej (w tym przedsiębiorstw społecznych).

„Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Łódzkim do roku 2020”:¹⁴

Głównym dokumentem z punktu widzenia polityki wsparcia ES w regionie jest „Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie

¹² „Wytyczne w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014-2020”, Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju, Warszawa, 2019

¹³ „Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych RPO WŁ 2014-2020”, Samorząd Województwa Łódzkiego, Łódź, 2019 (aktualizacja)

¹⁴ „Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Łódzkim do roku 2020”, Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi, Łódź, 2016

Łódzkim do roku 2020” (dalej: RPRES)¹⁵. Dokument odnosi się do ustawy o pomocy społecznej i jest powiązany z KPRES. W ramach RPRES można wyróżnić następujące priorytety i działania:

- priorytet I: wzrost przychodów generowanych przez PES ze sprzedaży dóbr i usług, działania: wzmocnienie kompetencji w PES, dostęp do kapitału, wzmocnianie działalności biznesowej PES, wzmocnienie powiązań PES z JST, NGO i przedsiębiorcami, wzrost udziału PES w sektorze usług społecznych, wzrost zaangażowania PES w procesy rewitalizacji w województwie łódzkim,
- priorytet II: wzmocnienie systemu wsparcia ES, działania: wzmocnienie usług świadczonych przez OWES, wzmocnienie systemu koordynacji ES na poziomie regionalnym,
- priorytet III: poprawa dostępu do usług reintegracyjnych, działanie: poprawa dostępu do wysokiej jakości i skutecznych usług reintegracyjnych,
- priorytet IV: upowszechnienie pozytywnego wizerunku ES w społeczeństwie, działanie: poprawa widoczności ekonomii społecznej¹⁶.

„Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej Województwa Łódzkiego do roku 2027”:¹⁷

W okresie realizacji badania prowadzony był proces konsultacji nowego dokumentu – „Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej Województwa Łódzkiego do roku 2027”. Głównym celem jest zwiększenie udziału PES i PS w gospodarce i w rozwiązywaniu problemów społecznych, co będzie wymagało skoncentrowania działań na trzech następujących obszarach:

- **zwiększenie potencjału PES i PS** – czyli wzmocnienie strony podażowej sektora ES,
- **wzrost popytu na dobra i usługi PES i PS** – czyli wzmocnienie strony popytowej,
- wzmocnienie i doskonalenie otoczenia ekonomii społecznej.

¹⁵ W okresie realizacji badania prowadzone były konsultacje społeczne projektu nowego dokumentu pn. „Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej Województwa Łódzkiego do roku 2027”.

¹⁶ „Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Łódzkim do roku 2020”, Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi, Łódź, 2016

¹⁷ UCHWAŁA Nr 398/23 ZARZĄDU WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO z dnia 16 maja 2023 r. w sprawie przyjęcia projektu „Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej Województwa Łódzkiego do roku 2027”

Powyższe cele są spójne ze Strategią w zakresie polityki społecznej województwa łódzkiego do 2030 roku oraz założeniami programu Fundusze Europejskie dla Województwa Łódzkiego na lata 2021-2027.

„Strategia w zakresie polityki społecznej województwa łódzkiego do 2030 roku”:

Niezmiernie ważnym dokumentem w regionie jest „Strategia w zakresie polityki społecznej województwa łódzkiego do 2030 roku”¹⁸. Regionalna strategia jest przekrojowym dokumentem, tworzącym ramy szeroko rozumianej polityki społecznej w różnych obszarach. Ekonomia społeczna została uwzględniona jako jeden z dwóch obszarów horyzontalnych (obok usług społecznych). W tym obszarze sformułowano następujący cel strategiczny: „Zwiększenie roli ekonomii społecznej i solidarnej jako narzędzia rozwoju lokalnego zaspokajającego potrzeby społeczne”, który ma być realizowane poprzez następujące kierunki działań:

- I. Rozwój aktywności społecznej i lokalnej,
- II. Wzmocnienie podmiotów ekonomii społecznej w regionie,
- III. Zwiększenie roli podmiotów ekonomii społecznej jako dostawcy usług i produktów odpowiadających lokalnym potrzebom¹⁹.

„Regionalny Plan Rozwoju Usług Społecznych i Deinstytucjonalizacji dla Województwa Łódzkiego na lata 2023-2025”:

W kontekście perspektyw rozwojowych ekonomii społecznej kluczowe znaczenia ma rozwój systemu usług społecznych w regionie oraz proces ich deinstytucjonalizacji. Ważnym dokumentem programowym w tym obszarze jest „Regionalny Plan Rozwoju Usług Społecznych i Deinstytucjonalizacji dla Województwa Łódzkiego na lata 2023-2025” (RPDI). Wspomniany dokument ma perspektywę trzyletnią i jest powiązany z ogólnokrajową „Strategią rozwoju usług społecznych, polityka publiczna do roku 2030 (z perspektywą do 2035 r.)”.

¹⁸ „Strategia w zakresie polityki społecznej województwa łódzkiego do 2030 roku”, Załącznik do Uchwały nr XLVIII/577/22 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 27 września 2022 r., Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi, Łódź, 30.06.2022 r.

¹⁹ Tamże

Główne cele RPD 2023-2025 są następujące:

- zintegrowanie regionalnych celów i działań operacyjnych dotyczących rozwoju usług społecznych i usług zdrowotnych oraz procesu deinstytucjonalizacji w spójny proces działań adresowany przede wszystkim do podmiotów lokalnych, odpowiedzialnych za organizowanie, dostarczanie i finansowanie tych usług ze środków własnych lub z innych źródeł, w tym z budżetu państwa,
- silniejsze powiązanie dostępnych źródeł finansowania, w szczególności funduszy europejskich, a także innych źródeł finansowych dostępnych w województwie z regionalnymi i lokalnymi celami i działaniami w obszarze usług społecznych,
- wytyczenie poprzez działania finansowe i pozafinansowe oczekiwanych kierunków rozwoju usług na poziomie lokalnym i ponadlokalnym,
- skoordynowanie działań w zakresie procesu deinstytucjonalizacji usług społecznych podejmowanych przez różne departamenty lub jednostki organizacyjne samorządu województwa,
- uwzględnienie potencjału i zasobów sektora obywatelskiego i partnerów społecznych w procesie deinstytucjonalizacji i rozwoju usług społecznych w województwie²⁰.

Wyraźnie widać, że w ramach polityki horyzontalnej w przyjętych działaniach podkreśla się znaczenie sektora ekonomii społecznej jako ważnego aktora systemu usług społecznych, co jest spójne z zapisami kluczowych dokumentów strategicznych regionu²¹.

3.2. Podmioty ekonomii społecznej w regionie

3.2.1. Przedsiębiorstwa społeczne

Jak już wspomnieliśmy, ustawa o ekonomii społecznej z 5 sierpnia 2022 roku²² uregulowała m.in.: organizację i zasady działania przedsiębiorstwa społecznego, zasady uzyskiwania i utraty statusu PS oraz nadzór nad PS,

²⁰ „Regionalny Plan Rozwoju Usług Społecznych i Deinstytucjonalizacji dla Województwa Łódzkiego na lata 2023-2025”, Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi, Łódź, 2023

²¹ Tamże

²² Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej, Dz. U. z 2022 r. poz. 1812

jak również instrumenty wsparcia PS. W świetle zapisów ustawy status przedsiębiorstwa społecznego uzyskiwany jest w drodze decyzji wojewody, właściwego terytorialnie dla wnioskującego podmiotu ekonomii społecznej lub tworzącej go jednostki (wcześniej funkcjonowała inna procedura, na podstawie wytycznych CT9). Poniżej prezentujemy dane odzwierciedlające liczbę podmiotów o statusie przedsiębiorstwa społecznego, nadanym na „starych” i „nowych” zasadach.

Tabela 3. Liczba przedsiębiorstw społecznych z podziałem na województwa według stanu na 15.06.2023 r.

	baza prowadzona przez MRiPS ²³ (na podstawie wytycznych CT9)	PS o statusie nadanym na mocy ustawy o ekonomii społecznej ²⁴
Dolnośląskie	105	15
Kujawsko-pomorskie	143	50
Lubelskie	124	42
Lubuskie	108	11
Małopolskie	126	21
Łódzkie	125	13
Mazowieckie	91	16
Opolskie	56	10
Podkarpackie	358	60
Podlaskie	119	6
Pomorskie	115	44
Śląskie	312	47
Świętokrzyskie	61	11
Warmińsko-Mazurskie	111	30
Wielkopolskie	153	37
Zachodniopomorskie	82	12

²³ Baza przedsiębiorstw społecznych prowadzona przez MRiPS (aktywna do końca roku 2023), data dostępu: 14.06.2023 r.

²⁴ Rejestr Jednostek Pomocy Społecznej, https://rjps.mrips.gov.pl/RJPS/RU/start.do?id_menu=59, data dostępu: 14.06.2023 r.

Tabela 4. Liczba przedsiębiorstw społecznych w regionie w podziale terytorialnym według stanu na 15.06.2023 r.

Lp.	Nazwa	Forma prawna	Miejscowość	Powiat	Gmina	Subregion
1	Fundacja Księgowość XXI wieku	fundacja	Rydzyńki	Łódzki Wschodni	Tuszyn	1
2	Fundacja Rozwoju Dzieci i Młodzieży Piękny Świat	fundacja	Zofiówka	Łódzki Wschodni	Tuszyn	1
3	Fundacja „OSTOJA” im. Siostry Klaryski Stanisławy z Opoczna	fundacja	Opoczno	Opoczyński	Opoczno	1
4	Fundacja Aktywnego Kształcenia i Rekreacji SALIX	fundacja	Opoczno	Opoczyński	Opoczno	1
5	Fundacja Rampa	fundacja	Pabianice	Pabianicki	Pabianice	1
6	Fundacja Obudźmy Nadzieję	fundacja	Rawa Mazowiecka	Rawski	Rawa Mazowiecka	1
7	Fundacja Czarna Kura	fundacja	Inowódz	Tomaszowski	Inowódz	1
8	Fundacja Jarzębina	fundacja	Tomaszów Mazowiecki	Tomaszowski	Tomaszów Mazowiecki	1
9	Fundacja Społeczna RAZEM	fundacja	Tomaszów Mazowiecki	Tomaszowski	Tomaszów Mazowiecki	1
10	Fundacja Dzielnia	fundacja	Zduńska Wola	Zduńskowski	Zduńska Wola	1
11	Nowa Era Spółdzielnia Socjalna	spółdzielnia socjalna	Tuszyn	Łódzki Wschodni	Tuszyn	1
12	Spółdzielnia Socjalna EWA	spółdzielnia socjalna	Opoczno	Opoczyński	Opoczno	1
13	Spółdzielnia Socjalna PROMYK NADZIEI	spółdzielnia socjalna	Opoczno	Opoczyński	Opoczno	1
14	Spółdzielnia Socjalna ZIELONE PABIANICE	spółdzielnia socjalna	Pabianice	Pabianicki	Pabianice	1
15	Rawsko-Bialska Spółdzielnia Socjalna NADZIEJA I PRACA	spółdzielnia socjalna	Rawa Mazowiecka	Rawski	Rawa Mazowiecka	1
16	Spółdzielnia Socjalna „PRACUJ Z NAMI”	spółdzielnia socjalna	Rawa Mazowiecka	Rawski	Rawa Mazowiecka	1
17	Zarisz spółka z o.o. non profit	spółka non profit (europejska)	Pabianice	Pabianicki	Pabianice	1

Lp.	Nazwa	Forma prawna	Miejscowość	Powiat	Gmina	Subregion
18	ZENUM Sp. z o.o.	spółka non profit (sp. z o.o.)	Koluszki	Łódzki Wschodni	Koluszki	1
19	DBBM Sp. z o.o.	spółka non profit (sp. z o.o.)	Pabianice	Pabianicki	Pabianice	1
20	IN POSTERUM NON PROFIT sp. z o.o.	spółka non profit (sp. z o.o.)	Dobroń	Pabianicki	Dobroń	1
21	LARIGO GROUP sp. z o.o.	spółka non profit (sp. z o.o.)	Pabianice	Pabianicki	Pabianice	1
22	Stowarzyszenie Oratorium - Przygoda Życia	stowarzyszenie	Pabianice	Pabianicki	Pabianice	1
23	Fundacja „Canto Pro Classica”	fundacja	Brzeziny	Brzeziński	Brzeziny	2
24	Fundacja „Pro Aperte”	fundacja	Kutno	Kutnowski	Kutno	2
25	Fundacja Inicjatyw Osób Niepełnosprawnych	fundacja	Kutno	Kutnowski	Kutno	2
26	Fundacja Inkubator Innowacji Społecznych	fundacja	Kutno	Kutnowski	Kutno	2
27	Fundacja Rozwoju Społecznego i Zawodowego	fundacja	Kutno	Kutnowski	Kutno	2
28	Fundacja MIKA	fundacja	Łyszkowice	Łowicki	Łyszkowice	2
29	Fundacja Wiara i Nadzieja	fundacja	Poddębice	Poddębicki	Poddębice	2
30	Fundacja Piękne Przedsiębiorcze	fundacja	Skierniewice	Skierniewice	Skierniewice	2
31	Fundacja TROSKA	fundacja	Skierniewice	Skierniewice	Skierniewice	2
32	Fundacja Alternatywa	fundacja	Aleksandrów Łódzki	Zgierski	Aleksandrów Łódzki	2
33	Fundacja Gotowi na wszystko	fundacja	Aleksandrów Łódzki	Zgierski	Aleksandrów Łódzki	2
34	Fundacja Krok do przodu	fundacja	Zgierz	Zgierski	Zgierz	2
35	Fundacja Motoryzacja dla Każdego	fundacja	Zgierz	Zgierski	Zgierz	2
36	Fundacja Nasza Galeria	fundacja	Aleksandrów Łódzki	Zgierski	Aleksandrów Łódzki	2

Lp.	Nazwa	Forma prawna	Miejscowość	Powiat	Gmina	Subregion
37	Fundacja Piłkarskie Marzenia	fundacja	Zgierz	Zgierski	Zgierz	2
38	Fundacja SENIORITY	fundacja	Ozorków	Zgierski	Ozorków	2
39	Fundacja Tradycja od Kuchni	fundacja	Zgierz	Zgierski	Zgierz	2
40	Fundacja Urban Forms	fundacja	Ozorków	Zgierski	Ozorków	2
41	Polska Fundacja Szkoleniowa	fundacja	Aleksandrów Łódzki	Zgierski	Aleksandrów Łódzki	2
42	Samorządowa Spółdzielnia Socjalna	spółdzielnia socjalna	Kutno	Kutnowski	Kutno	2
43	Spółdzielnia Socjalna „MIĘDZYNARODOWE CENTRUM ROZWOJU”	spółdzielnia socjalna	Kutno	Kutnowski	Kutno	2
44	Spółdzielnia Socjalna BE HAPPY	spółdzielnia socjalna	Kutno	Kutnowski	Kutno	2
45	Spółdzielnia Socjalna K-5	spółdzielnia socjalna	Gołębiew Stary	Kutnowski	Kutno	2
46	Spółdzielnia Socjalna RAVENA	spółdzielnia socjalna	Łagiewniki Nowe	Zgierski	Łódź	2
47	Spółdzielnia Socjalna DIAMENT	spółdzielnia socjalna	Zgierz	Zgierski	Zgierz	2
48	Spółdzielnia Socjalna PIĄTKOWSKA	spółdzielnia socjalna	Główno	Zgierski	Główno	2
49	Progressio Non Profit Sp. z o.o.	spółka non profit (sp. z o.o.)	Brzeziny	Brzeziński	Brzeziny	2
50	Sala zabaw LEO Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością	spółka non profit (sp. z o.o.)	Kutno	Kutnowski	Kutno	2
51	Siła z Natury Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością	spółka non profit (sp. z o.o.)	Kutno	Kutnowski	Kutno	2
52	MAGIER Spółka z Ograniczoną Odpowiedzialnością	spółka non profit (sp. z o.o.)	Uniejów	Poddębicki	Uniejów	2
53	Centrum Medyczne „ANIA” Spółka z o.o. non-profit	spółka non profit (sp. z o.o.)	Skierniewice	Skierniewice	Skierniewice	2
54	„KŁOS” Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością	spółka non profit (sp. z o.o.)	Jedlicze A	Zgierski	Zgierz	2

Lp.	Nazwa	Forma prawna	Miejscowość	Powiat	Gmina	Subregion
55	Stowarzyszenie Seniorów „Integracja”	stowarzyszenie	Brzeziny	Brzeziński	Brzeziny	2
56	Stowarzyszenie Biegów Przeszkodowych OCR POLSKA	stowarzyszenie	Kutno	Kutnowski	Kutno	2
57	Stowarzyszenie Łączy nas jeden cel	stowarzyszenie	Kutno	Kutnowski	Kutno	2
58	Łowickie Stowarzyszenie „Dać Szansę”	stowarzyszenie	Łowicz	Łowicki	Łowicz	2
59	Stowarzyszenie Hospicjum im. Anny Olszewskiej	stowarzyszenie	Skierniewice	Skierniewice	Skierniewice	2
60	STOWARZYSZENIE SPORTOWE „EMKA SKIERNIEWICE”	stowarzyszenie	Skierniewice	Skierniewice	Skierniewice	2
61	Stowarzyszenie „Dolina Skrzatów”	stowarzyszenie	Chociszew	Zgierski	Łódź	2
62	Stowarzyszenie Miłośników Kultury Ludowej FOLKIER	stowarzyszenie	Zgierz	Zgierski	Zgierz	2
63	Fundacja ArtDyvizjon	fundacja	Bełchatów	Bełchatowski	Bełchatów	3
64	Fundacja NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ BEZ BARIER	fundacja	Bełchatów	Bełchatowski	Bełchatów	3
65	Fundacja Niepełnosprawność Bez Barrier	fundacja	Bełchatów	Bełchatowski	Bełchatów	3
66	FUNDACJA OŚRODEK REALIZACJI INICJATYW	fundacja	Bełchatów	Bełchatowski	Bełchatów	3
67	Fundacja PAMAŁKA POMAGAMY	fundacja	Bełchatów	Bełchatowski	Bełchatów	3
68	Fundacja Rozwoju NITKA	fundacja	Bełchatów	Bełchatowski	Bełchatów	3
69	Fundacja Nowoczesnej Edukacji Informatyczno-Technologicznej	fundacja	Piotrków Trybunalski	Piotrków Trybunalski	Piotrków Trybunalski	3
70	Fundacja RENOWACJA	fundacja	Piotrków Trybunalski	Piotrków Trybunalski	Piotrków Trybunalski	3
71	Fundacja Pro Propanaceum	fundacja	Radomsko	Radomszczański	Gomunice	3
72	Fundacja ZA	fundacja	Radomsko	Radomszczański	Radomsko	3
73	Fundacja Rozwoju „TAK CZY OWAK”	fundacja	Sieradz	Sieradzki	Sieradz	3

Lp.	Nazwa	Forma prawna	Miejscowość	Powiat	Gmina	Subregion
74	Fundacja MegaMocni	fundacja	Wieruszów	Wieruszowski	Wieruszów	3
75	Spółdzielnia Socjalna EDUKREATOR	spółdzielnia socjalna	Piotrków Trybunalski	Piotrków Trybunalski	Piotrków Trybunalski	3
76	Spółdzielnia Socjalna HIBISCUS	spółdzielnia socjalna	Radomsko	Radomsko	Radomsko	3
77	Spółdzielnia Socjalna GREEN SERVICE	spółdzielnia socjalna	Wieruszów	Wieruszowski	Wieruszów	3
78	ECOREST Sp. z o.o.	spółka non profit (sp. z o.o.)	Bełchatów	Bełchatowski	Bełchatów	3
79	SILVERMIX SP. Z O.O.	spółka non profit (sp. z o.o.)	Piotrków Trybunalski	Piotrków Trybunalski	Piotrków Trybunalski	3
80	K&M PARTNER Sp. z o.o. non profit	spółka non profit (sp. z o.o.)	Radomsko	Radomsko	Radomsko	3
81	Stowarzyszenie Rodziców i Opiekunów Osób Niepełnosprawnych KONI-CZYŃKA	stowarzyszenie	Radomsko	Radomsko	Radomsko	3
82	Stowarzyszenie dla Osób Potrzebujących Pomocy RAZEM	stowarzyszenie	Skrzynno	Wieluński	Ostrówek	3
83	Fundacja „19 Rzek”	fundacja	Łódź	Łódź	Łódź	4
84	Fundacja ANIA	fundacja	Łódź	Łódź	Łódź	4
85	Fundacja Biuro Interwencyjnej Edukacji i Dydaktyki Artystycznej	fundacja	Łódź	Łódź	Łódź	4
86	Fundacja Edukacji Demokratycznej „Dmuchawiec”	fundacja	Łódź	Łódź	Łódź	4
87	Fundacja Edukacyjna SIŁACZKA	fundacja	Łódź	Łódź	Łódź	4
88	Fundacja Europejskie Forum Rozwoju	fundacja	Łódź	Łódź	Łódź	4
89	Fundacja Galini	fundacja	Łódź	Łódź	Łódź	4
90	Fundacja Głowa do Góry	fundacja	Łódź	Łódź	Łódź	4
91	Fundacja Idee Społeczne	fundacja	Łódź	Łódź	Łódź	4
92	Fundacja ITFF	fundacja	Łódź	Łódź	Łódź	4
93	Fundacja Korelacja	fundacja	Łódź	Łódź	Łódź	4

Lp.	Nazwa	Forma prawna	Miejscowość	Powiat	Gmina	Subregion
94	FUNDACJA LABORE SIMUL	fundacja	Łódź	Łódź	Łódź	4
95	Fundacja Misja Medyczna	fundacja	Łódź	Łódź	Łódź	4
96	FUNDACJA MOCNI W DUCHU	fundacja	Łódź	Łódź	Łódź	4
97	FUNDACJA NOWOCZESNA EDUKACJA	fundacja	Łódź	Łódź	Łódź	4
98	Fundacja Piotrkowska 17	fundacja	Łódź	Łódź	Łódź	4
99	Fundacja Pomocy Opieki i Terapii Innowacyjnych „ŚWIETLIK”	fundacja	Łódź	Łódź	Łódź	4
100	Fundacja Rodzice Przyszłości	fundacja	Łódź	Łódź	Łódź	4
101	Fundacja Sentivenio	fundacja	Łódź	Łódź	Łódź	4
102	Fundacja Zielony Zakątek	fundacja	Łódź	Łódź	Łódź	4
103	Łódzka Fundacja Trampolina	fundacja	Łódź	Łódź	Łódź	4
104	EUREX Nieruchomości Spółdzielnia Socjalna	spółdzielnia socjalna	Łódź	Łódź	Łódź	4
105	Spółdzielnia Socjalna Noventa	spółdzielnia socjalna	Łódź	Łódź	Łódź	4
106	Spółdzielnia Socjalna Pecunia	spółdzielnia socjalna	Łódź	Łódź	Łódź	4
107	Spółdzielnia Socjalna „TRIFOGLIO”	spółdzielnia socjalna	Łódź	Łódź	Łódź	4
108	Spółdzielnia Socjalna RESTART	spółdzielnia socjalna	Łódź	Łódź	Łódź	4
109	Spółdzielnia Socjalna „FADO”	spółdzielnia socjalna	Łódź	Łódź	Łódź	4
110	Spółdzielnia Socjalna POP	spółdzielnia socjalna	Łódź	Łódź	Łódź	4
111	Spółdzielnia Socjalna Pracownia Sitodruku	spółdzielnia socjalna	Łódź	Łódź	Łódź	4
112	Stowarzyszenie Młodziży i Osób z Problemami Psychicznymi, ich Rodzin i Przyjaciół Pomost	spółdzielnia socjalna	Łódź	Łódź	Łódź	4
113	„ACTIVITYSPORT” Sp. z o.o.	spółka non profit (sp. z o.o.)	Łódź	Łódź	Łódź	4

Lp.	Nazwa	Forma prawna	Miejscowość	Powiat	Gmina	Subregion
114	Biznes-Puls Sp. Z o.o.	spółka non profit (sp. z o.o.)	Łódź	Łódź	Łódź	4
115	DIVENTO Sp. z o.o. not for profit	spółka non profit (sp. z o.o.)	Łódź	Łódź	Łódź	4
116	EUROPEJSKA STREFA BIZNESU SP. Z O.O. NON PROFIT	spółka non profit (sp. z o.o.)	Łódź	Łódź	Łódź	4
117	INSTYTUT „RÓWNOŚĆ I DOSTĘPNOŚĆ” SP. Z O.O.	spółka non profit (sp. z o.o.)	Łódź	Łódź	Łódź	4
118	KS PSV Łódź Sp. z o.o.	spółka non profit (sp. z o.o.)	Łódź	Łódź	Łódź	4
119	Łódzki Dom Biznesu Sp. z o.o. non for profit	spółka non profit (sp. z o.o.)	Łódź	Łódź	Łódź	4
120	Pies dla Człowieka Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością	spółka non profit (sp. z o.o.)	Łódź	Łódź	Łódź	4
121	Terytorium Wolnych Ludzi Non for profit Sp. z o.o.	spółka non profit (sp. z o.o.)	Łódź	Łódź	Łódź	4
122	Stowarzyszenie ArtDanceMedia	stowarzyszenie	Łódź	Łódź	Łódź	4
123	Stowarzyszenie Inicjatywa Rozsądnych Polaków	stowarzyszenie	Łódź	Łódź	Łódź	4
124	Stowarzyszenie Kamienica 56	stowarzyszenie	Łódź	Łódź	Łódź	4
125	Stowarzyszenie Młodzieży i Osób z Problemami Psychicznymi, ich Rodzin i Przyjaciół Pomost	stowarzyszenie	Łódź	Łódź	Łódź	4

W bazie przedsiębiorstw społecznych prowadzonej przez MRiPS było 125 podmiotów z siedzibą w województwie łódzkim, co stanowi niespełna 6 proc. w skali ogólnopolskiej. Ze względu na formę prawną najliczniej reprezentowane były fundacje (63 podmioty, co stanowi połowę PS w regionie), dalej - spółdzielnie socjalne (20 proc.) i spółki z o.o. non-profit (18 proc.), a następnie – stowarzyszenia (12 proc.). Ze względu na podział branżowy najwięcej PS prowadzi następującą działalność: edukacja

i kultura (48 proc.), gastronomia (20 proc.), zdrowie i uroda (15 proc.), handel i pozostałe usługi (13 proc.), usługi komunalne (13 proc.), rekreacja, turystyka i zakwaterowanie (11 proc.), usługi dla firm, organizacji i administracji publicznej (11 proc.), usługi socjalne (10 proc.), branża budowlana (7 proc.), dom i ogród (5 proc.), ekonomia (4 proc.), produkcja i przemysł, w tym produkcja mebli i przetwórstwo żywności (4 proc.), informatyka (2 proc.), motoryzacja (1 proc.) i usługi ochroniarskie (1 proc.). Powyższe odsetki nie sumują się do 100 proc., ponieważ przedsiębiorstwa społeczne mogą prowadzić działalność w więcej niż jednej branży. Jeśli chodzi o podział terytorialny, 35 proc. PS stanowią podmioty z siedzibą w subregionie IV, a więc w stolicy województwa, 32 proc. to przedsiębiorstwa z subregionu II, natomiast znacznie mniejszy udział w zbiorowości przedsiębiorstw społecznych w regionie mają podmioty zlokalizowane w subregionie I i III (odpowiednio: 17 proc. i 16 proc.). Warto dodać, że w czterech powiatach nie funkcjonowały przedsiębiorstwa społeczne, wpisane na listę prowadzoną przez MRiPS (powiaty: łaski, łęczycki, pączęcański i piotrkowski).

Tabela 5. Przedsiębiorstwa społeczne o statusie nadanym na mocy ustawy o ES według stanu na 15.06.2023 r.²⁵

lp.	nazwa	adres	forma prawna	cel działalności
1	FUNDACJA KAMILA MAĆKOWIAKA	90-009 Łódź-Śródmieście, ul. Henryka Sienkiewicza 55/31	organizacja pozarządowa	realizacja usług społecznych
2	Fundacja „Pro Aperte”	99-300 Kutno, ul. Staszica 7	organizacja pozarządowa	działalność reintegracyjna, realizacja usług społecznych
3	Spółdzielnia Socjalna „Piątkowska”	95-015 Głowno, ul. Piątkowska 29	spółdzielnia socjalna	działalność reintegracyjna
4	Fundacja Urban Forms	95-035 Celestynów 8A	organizacja pozarządowa	działalność reintegracyjna, realizacja usług społecznych
5	Fundacja „TROSKA”	96-100 Skierniewice, ul. Stefana Batorego 64H	organizacja pozarządowa	realizacja usług społecznych
6	Fundacja Rozwoju Nitka	97-400 Bełchatów, ul. Poziomkowa 19	organizacja pozarządowa	działalność reintegracyjna

²⁵ Rejestr Jednostek Pomocy Społecznej, https://rjps.mrips.gov.pl/RJPS/RU/start.do?id_menu=59, data dostępu: 14.06.2023 r.

lp.	nazwa	adres	forma prawna	cel działalności
7	Stowarzyszenie Dolina Skrzatów	95-045 Chociszew 42 C	organizacja pozarządowa	działalność reintegracyjna
8	Spółdzielnia Socjalna Green Service	98-400 Wieruszów, ul. Sportowa 4	organizacja pozarządowa	realizacja usług społecznych
9	Spółdzielnia Socjalna „Łódzka Szansa”	93-504 Łódź-Górna, ul. Augusta Cieszkowskiego 2a	spółdzielnia socjalna	działalność reintegracyjna, realizacja usług społecznych
10	Fundacja SENIO-RiTY	95-100 Zgierz, ul. Łęczycka 52	organizacja pozarządowa	działalność reintegracyjna
11	„Samorządowa Spółdzielnia Socjalna”	99-300 Kutno, ul. 29 Listopada 4	spółdzielnia socjalna	działalność reintegracyjna, realizacja usług społecznych
12	Rawsko-Bialska Spółdzielnia Socjalna „Nadzieja i praca”	96-200 Rawa Mazowiecka, ul. Katowicka 24 E	spółdzielnia socjalna	działalność reintegracyjna
13	Spółdzielnia Socjalna „RESTART”	90-437 Łódź-Górna, ul. Józefowska 16	spółdzielnia socjalna	działalność reintegracyjna

Dodajmy, że na podstawie ustawy o ekonomii społecznej status przedsiębiorstwa społecznego uzyskało 13 podmiotów, co stanowi prawie 3 proc. w skali kraju. W tabeli prezentujemy ich aktualne zestawienie.

Spółdzielnie socjalne²⁶:

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych reguluje zasady tworzenia oraz prowadzenia działalności przez spółdzielnie socjalne, które łączą cechy przedsiębiorstwa oraz organizacji pozarządowej, prowadząc równoległe działalność gospodarczą oraz reintegrację społeczną i zawodową. Należą do kluczowych podmiotów sektora ekonomii społecznej oraz są istotnym instrumentem polityki społecznej w zakresie aktywnej integracji i zwiększania spójności społecznej.

Według stanu na 13.06.2023 r. w Krajowym Rejestrze Sądowym zarejestrowanych było 100 spółdzielni socjalnych z siedzibą w województwie łódzkim²⁷. Powyższe informacje należy interpretować z ostrożnością, ponieważ zestawienie zawiera m.in. podmioty pozostające w likwidacji, zatem

²⁶ <https://www.gov.pl/web/rodzina/spoldzielnie-socjalne>

²⁷ <https://ekrs.ms.gov.pl/web/wyszukiwarka-krs/strona-glowna/index.html>, data dostępu: 13.06.2023 r.

nie wiemy, ile spółdzielni faktycznie prowadzi działalność (na zamieszczonej wyżej liście PS prowadzonej przez MRiPS jest 25 spółdzielni socjalnych). W tym miejscu warto przywołać publikację Waldemara Żbika pt. „Jak wygląda przeciętna spółdzielnia socjalna”. Autor cytuje w niej ogólnopolskie badania GUS z roku 2016, które pokazywały, że nieaktywnych było ok. 35 proc. zarejestrowanych spółdzielni socjalnych - był to stopień „przeżywalności” porównywalny do działających na otwartym rynku podmiotów komercyjnych²⁸. Z kolei w bazie Ogólnopolskiego Związku Rewizyjnego Spółdzielni Socjalnych figuruje 85 podmiotów z województwa łódzkiego²⁹.

Spółdzielnie pracy, w tym spółdzielnie inwalidów i spółdzielnie niewidomych oraz spółdzielnie produkcji rolnej³⁰:

Spółdzielnie pracy są dobrowolnymi zrzeszeniami (nieograniczonej liczby) osób, które prowadzą wspólne przedsiębiorstwa, w interesie swoich członków oraz w oparciu o ich osobistą pracę. Spółdzielnia może także prowadzić działalność społeczną i kulturalno-oświatową na rzecz swoich członków oraz środowiska, w którym żyją. Spółdzielnie mają prawo do korzystania z pomocy państwa, w tym ze zwolnień i ulg w świadczeniach publiczno-prawnych³¹.

Specyficznym przykładem są spółdzielnie inwalidów i niewidomych³², które „potrafiły dostosować się do nowych warunków gospodarki rynkowej, (...) wymusiło to przekształcenie placówek handlowych, usługowych i zakładów produkcyjnych w nowoczesne podmioty wyposażone i zarządzane w nowoczesny sposób. Spółdzielczość inwalidów to przede wszystkim sklepy, zakłady produkcyjne, usługowe - świadczące także usługi dozoru mienia czy sprzątania...”³³. W spółdzielniach inwalidów większość zatrudnionych stanowią osoby z niepełnosprawnościami. W tego rodzaju podmiotach

²⁸ Żbik W., „Jak wygląda przeciętna spółdzielnia socjalna”, w: Spółdzielnia socjalna w praktyce, <https://spoldzielciasocjalnawpraktyce.pl/jak-wyglada-przecietna-spoldzielnia-socjalna-animacja/>, data dostępu: 10.06.2023 r.

²⁹ Źródło: katalog spółdzielni socjalnych na stronie OZRSS, <http://ozrss.pl/category/katalog/województwo/łódzkie/>, data dostępu: 12.06.2023 r.

³⁰ https://krs.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=160&Itemid=347

³¹ Tamże

³² <https://www.krs.org.pl/branze-spoldzielcze/spoldzielczosc-inwalidow-i-niewidomych>

³³ Tamże

prowadzi się szeroko rozumiane działania na rzecz zdrowia i rehabilitacji, a także organizowane są turnusy rehabilitacyjne³⁴.

Co istotne, spółdzielnie inwalidów i niewidomych mogą posiadać status zakładów pracy chronionej³⁵, który jest przyznawany przez właściwego terytorialnie wojewodę. Uzyskanie tego statusu wymaga prowadzenia działalności gospodarczej przez okres nie krótszy niż 12 miesięcy oraz zatrudniania co najmniej 25 pracowników (w przeliczeniu na pełne etaty). Ponadto zakład pracy chronionej zobowiązany jest utrzymywać przez okres co najmniej 6 miesięcy przed złożeniem wniosku odpowiednie wskaźniki zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami.

Specyficznymi podmiotami są spółdzielnie produkcji rolnej³⁶, które najczęściej funkcjonują na obszarach wiejskich. „Tworzą je wielorodzinne gospodarstwa rolne, których członkowie łączą pracę w swoim gospodarstwie z członkostwem w spółdzielni. (...) Duże spółdzielnie (...) tworzą własne sieci handlowe, (...) zarówno placówki handlu detalicznego, jak i hurtowego. (...) Prowadzona jest działalność usługowa dla rolników (...), usługi transportowe, remontowo-budowlane czy działalność warsztatowa. Na coraz większą skalę rozwija się agroturystyka...”³⁷.

Informacje na temat ww. podmiotów działających w województwie łódzkim pochodzą z Krajowego Rejestru Sądowego. Należy je interpretować z dużą ostrożnością, ponieważ zestawienie zawiera m.in. podmioty pozostające w likwidacji lub w upadłości likwidacyjnej. W dostępnym zestawieniu KRS można odnaleźć 80 spółdzielni pracy, 22 spółdzielnie inwalidów i niewidomych oraz 61 spółdzielni produkcji rolnej³⁸. Z kolei w wykazie prowadzonym przez wojewodę łódzkiego funkcjonuje 50 zakładów pracy chronionej³⁹.

³⁴ Tamże

³⁵ <https://www.biznes.gov.pl/pl/opisy-procedur/-/proc/294>

³⁶ <https://krs.org.pl/branze-spoldzielcze/rolnicze-spoldzielnie-produkcyjne>

³⁷ Tamże

³⁸ <https://ekrs.ms.gov.pl/web/wyszukiwarka-krs/strona-glowna/index.html>, data dostępu: 13.06.2023 r.

³⁹ Wykaz zakładów pracy chronionej województwa łódzkiego, prowadzony przez wojewodę łódzkiego na podstawie art. 30 ust. 1 ustawy z dnia 27.08.1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2020 r. poz. 426, z późn. zm.), <https://www.gov.pl/web/uw-lodzki/zaklady-pracy-chronionej>, data dostępu: 11.06.2023 r.

Organizacje pozarządowe⁴⁰:

Organizacjami pozarządowymi są podmioty niebędące jednostkami sektora finansów publicznych w rozumieniu ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych lub przedsiębiorstwami, instytucjami badawczymi, bankami i spółkami prawa handlowego będącymi państwowymi lub samorządowymi osobami prawnymi, a także niedziałające w celu osiągnięcia zysku – osoby prawne lub jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną, w tym fundacje i stowarzyszenia.

Warto podkreślić, że do sektora ekonomii społecznej nie zalicza się wszystkich organizacji pozarządowych, a jedynie te, które prowadzą „...działalność (...) na rzecz społeczności lokalnej w zakresie reintegracji społecznej i zawodowej, tworzenia miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz świadczenia usług społecznych, realizowaną w formie działalności gospodarczej, działalności pożytku publicznego i innej działalności o charakterze odpłatnym...”⁴¹.

W Banku Danych Lokalnych GUS można odnaleźć zbiorcze zestawienia organizacji pozarządowych ze względu na rodzaj prowadzonej działalności. Według stanu na 31 grudnia 2020 roku w województwie łódzkim zarejestrowanych było ok. 4 800 organizacji zrzeszających osoby fizyczne i ok. 100 zrzeszających osoby prawne⁴². Liczbę członków ww. organizacji w regionie można oszacować na ok. 400 tys. osób. W analogicznym okresie organizacjach pozarządowych w województwie łódzkim pracowało ok. 8 500 osób zatrudnionych na umowę o pracę (średnio – 11 osób na organizację)⁴³.

Podmioty, o których mowa w art. 3 ust. 3 pkt 1, 2 lub 4 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie⁴⁴:

Do sektora ekonomii społecznej zaliczane są również:

- kościelne osoby prawne i jednostki organizacyjne, jeżeli ich cele statutowe obejmują prowadzenie działalności pożytku publicznego,

⁴⁰ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2022 r. poz. 1327 i 1265)

⁴¹ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej, Dz. U. z 2022 r. poz. 1812

⁴² Bank Danych Lokalnych GUS

⁴³ Tamże

⁴⁴ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2022 r. poz. 1327 i 1265)

- stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego,
- spółki akcyjne i spółki z o.o. oraz kluby sportowe, które nie działają w celu osiągnięcia zysku oraz przeznaczają całość dochodu na realizację celów statutowych oraz nie przeznaczają zysku do podziału między swoich udziałowców, akcjonariuszy i pracowników.

Do ostatniej z wymienionych grup zaliczane są spółki non-profit, których charakter ściśle wiąże się z realizacją celów społecznych. W praktyce najczęściej są to spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Tego rodzaju podmioty mogą funkcjonować jako⁴⁵:

- spółki, które spełniają warunki przewidziane w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, co uprawnia je do prowadzenia działalności pożytku publicznego,
- firmy społeczne, o ile spełniają dodatkowe warunki wynikające z wytycznych dot. realizacji projektów w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem EFS.

Przypomnijmy, że w bazie przedsiębiorstw społecznych prowadzonej przez MRiPS znajdują się 23 spółki z o.o. non-profit.

3.2.2. Podmioty o charakterze reintegracyjnym

Warsztaty terapii zajęciowej⁴⁶:

Warsztaty terapii zajęciowej działają na rzecz osób ze znacznym i umiarkowanym stopniem niepełnosprawności. Umożliwiają swoim podopiecznym rehabilitację społeczną i zawodową w zakresie zdobywania lub przywracania samodzielności, umiejętności i kwalifikacji niezbędnych do podejmowania zatrudnienia. „Warsztaty mogą być organizowane przez fundacje, stowarzyszenia lub przez inne podmioty jak np. jednostki samorządu terytorialnego czy zakłady pracy chronionej (...) i stanowią część ich struktury organizacyjnej. Istnieje wiele form i technik terapii zajęciowej, dzięki którym uczestnicy uczą się czynności życia codziennego oraz zaradności osobistej, a także rozwijają

⁴⁵ <https://przedsiębiorstwowspoleczne.pl/co-to-jest-spolka-non-profit-i-czy-jest-organizacja-pozarządowa/>

⁴⁶ <https://www.pfron.org.pl/institucje/placowki/wtz/>

psychofizyczną sprawność oraz podstawowe (...) i specjalistyczne umiejętności zawodowe...⁴⁷.

Według wykazu prowadzonego przez PFRON regionie funkcjonuje 41 warsztatów terapii zajęciowej⁴⁸.

Zakłady aktywności zawodowej⁴⁹:

Zakład aktywności zawodowej (ZAZ) jest wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo jednostką, zatrudniającą osoby ze znacznym stopniem niepełnosprawności oraz osoby z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, u których stwierdzono autyzm, upośledzenie umysłowe lub chorobę psychiczną. Osoby te mają specjalne potrzeby i wymagają specjalnych (chronionych) warunków pracy. „ZAZ może być utworzony na terenie, gdzie są problemy ze znalezieniem stanowisk pracy chronionej i starosta wyda opinię o potrzebie utworzenia zakładu aktywności zawodowej na danym terenie...⁵⁰. Tego rodzaju podmioty mogą być prowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego lub powiatowego, a także przez organizacje pozarządowe (fundacje, stowarzyszenia lub inne organizacje, których zadaniem statutowym jest rehabilitacja społeczna i zawodowa osób z niepełnosprawnościami)⁵¹.

Według stanu na 12.06.2023 r. w województwie łódzkim funkcjonowało 8 zakładów aktywności zawodowej⁵².

Centra integracji społecznej⁵³:

Podstawą prawną funkcjonowania centrów integracji społecznej (CIS) jest ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym. Zadaniem CIS jest świadczenie usług służących reintegracji społecznej

⁴⁷ Tamże

⁴⁸ Baza warsztatów terapii zajęciowej, <https://www.pfron.org.pl/institucje/placowki/wtz-dok-do-pobrania-opis-lista/>, baza za rok 2019

⁴⁹ <https://www.pfron.org.pl/institucje/placowki/zaz/>

⁵⁰ Tamże

⁵¹ Tamże

⁵² <https://www.gov.pl/web/uw-lodzki/zaklady-aktywnosci-zawodowej>, data dostępu 12.06.2023 r.

⁵³ <https://www.gov.pl/web/rodzina/podmioty-zatrudnienia-socjalnego---cis-i-kis>

i zawodowej osób długotrwale bezrobotnych, w kryzysie bezdomności, osób z niepełnosprawnościami, uzależnionych od alkoholu i narkotyków, chorych psychicznie, zwalnianych z zakładów karnych oraz uchodźców. „Centrum integracji społecznej może być utworzone przez JST lub organizacje pozarządowe i podmioty kościelne i spółdzielnie socjalne osób prawnych. (...) Działalność CIS jest współfinansowana ze środków publicznych w szczególności ze: środków własnych JST, EFS i funduszu pracy. Centra podlegają rejestracji, a decyzję o przyznaniu statusu podejmuje wojewoda...”⁵⁴.

Na podstawie wykazu CIS, prowadzonego przez wojewodę łódzkiego, można stwierdzić, że w regionie prowadzi działalność 1 centrum integracji społecznej⁵⁵.

Kluby integracji społecznej⁵⁶:

Na podstawie tych samych regulacji prawnych działają kluby integracji społecznej (KIS), które mogą być tworzone przez jednostki samorządu terytorialnego (lub podległe im jednostki organizacyjne, jak np. ośrodki pomocy społecznej, centra usług społecznych czy domy pomocy społecznej), organizacje pozarządowe i podmioty kościelne i spółdzielnie socjalne osób prawnych. „Kluby podobnie jak centra prowadzą reintegrację społeczną i zawodową polegającą, m.in. na organizowaniu: działań mających na celu pomoc w znalezieniu pracy, robót publicznych, prac społecznie użytecznych, poradnictwa prawnego, staży, działań samopomocowych. Funkcjonowanie KIS może być współfinansowane ze środków UE lub JST...”⁵⁷.

Według wykazu KIS prowadzonego przez wojewodę łódzkiego, w regionie działalność prowadzi 7 klubów integracji społecznej⁵⁸.

⁵⁴ Tamże

⁵⁵ <https://www.gov.pl/web/uw-lodzki/centra-integracji-spoecznej>, data dostępu 12.06.2023 r.

⁵⁶ <https://www.gov.pl/web/rodzina/podmioty-zatrudnienia-socjalnego---cis-i-kis>

⁵⁷ Tamże

⁵⁸ <https://www.gov.pl/web/uw-lodzki/kluby-integracji-spoecznej>, data dostępu: 12.06.2023 r.

4. Infrastruktura wsparcia ekonomii społecznej w regionie

4.1. Instytucje wsparcia sektora ekonomii społecznej

Jako najważniejszych aktorów systemu wsparcia ekonomii społecznej w województwie łódzkim można wymienić następujących interesariuszy:

- Samorząd Województwa Łódzkiego, który odpowiada za politykę regionalną, w tym pełni funkcję Instytucji Zarządzającej RPO WŁ na lata 2014-2020, a także ma możliwość wpływania na udział ekonomii społecznej w pozostałych obszarach RPO WŁ,
- Wojewódzki Urząd Pracy w Łodzi, który jest Instytucją Pośredniczącą w ramach RPO WŁ na lata 2014-2020, realizuje działania operacyjne, związane z dystrybucją środków, m.in. organizując konkursy dotacyjne,
- Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi odpowiada za koordynację ekonomii społecznej w województwie, a także odpowiedzialne jest za realizację niektórych działań promocyjnych i animacyjnych,
- ośrodki wsparcia ekonomii społecznej (w czterech subregionach), które dysponują budżetem na realizację m.in. bezpośrednich usług animacji na poziomie lokalnym, tworzenia nowych i wspierania istniejących PES/PS (działalność OWES została opisana w kolejnych rozdziałach),
- jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne (OPS, PCPR, PUP),
- przedsiębiorców i organizacje przedsiębiorców,
- organizacje pozarządowe,
- uczelnie wyższe i środowiska akademickie,
- odbiorców wsparcia (indywidualnych oraz instytucjonalnych).

Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego:

Instytucją Zarządzającą RPO WŁ, która odpowiada m.in. za programowanie polityk publicznych na poziomie regionu oraz zarządzanie systemem wsparcia (w tym organizacją konkursów i strumieniami finansowymi) jest Samorząd Województwa Łódzkiego (obsługę w tym obszarze zapewnia jeden z departamentów Urzędu Marszałkowskiego Województwa

Łódzkiego). W opinii badanych z różnych grup, IZ RPO WŁ w głównej mierze odpowiada za programowanie, tj. przygotowanie zapisów Regionalnego Programu Operacyjnego (RPO), w którym zawiera się m.in. ekonomia społeczna⁵⁹. Działania te realizowane są w oparciu o krajowe dokumenty programowe wynegocjowane z Komisją Europejską. Zdaniem naszych rozmówców, IZ RPO WŁ tworzy założenia programowe, sporządza treść regulaminów konkursów, opracowuje kryteria, pokazując kierunki działania m.in. poprzez kryteria specyficzne dostępu, tj. wskaźniki określające, co projektodawca musi zrealizować, jakie formy wsparcia może przyjąć, jakie powinien określić grupy docelowe etc. Uczestniczy również w procesie programowania, wywierając wpływ na treść RPO. Relacje z IZ RPO WŁ oceniane są raczej pozytywnie, choć występują „naturalne” różnice interesów, płynące z odmiennego usytuowania różnych instytucji lub organizacji w systemie wsparcia.

Wojewódzki Urząd Pracy w Łodzi

Bardzo ważną rolę w systemie wsparcia ekonomii społecznej pełni WUP w Łodzi, który jest Instytucją Pośredniczącą w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020. Instytucja ta realizuje działania operacyjne, związane z dystrybucją środków, organizując konkursy dotacyjne w ramach podziałania IX.1.1-3 pn. „Aktywizacja społeczno-zawodowa osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. Od początku perspektywy finansowej 2014-2020”. Instytucja Pośrednicząca sprawuje również bezpośrednią opiekę nad projektami OWES i RCPS, m.in. odpowiadając za ich wdrażanie i monitorowanie. Uczestnicy badania jakościowego⁶⁰ pozytywnie oceniają relacje z tą instytucją, choć z perspektywy OWES przybierają one przede wszystkim wymiar formalny czy proceduralny. Uczestnicy badania jakościowego postrzegają rolę WUP jako głównego dystrybutora funduszy na wsparcie rozwoju sektora ekonomii społecznej w regionie.

⁵⁹ Na podstawie badania jakościowego z różnymi grupami respondentów: OWES, RCPS, IZ RPO WŁ, IP RPO WŁ, ŁUW...

⁶⁰ Na podstawie badania jakościowego z różnymi grupami respondentów: OWES, RCPS, IZ RPO WŁ, IP RPO WŁ, ŁUW...

Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi:

Rola regionalnych ośrodków polityki społecznej (ROPS)⁶¹ w systemie wsparcia została określona w ustawie o pomocy społecznej, która precyzuje zadania samorządu województwa, do których zalicza się m.in. „organizowanie i prowadzenie regionalnych jednostek organizacyjnych pomocy społecznej...”⁶², jak również „utworzenie i utrzymanie regionalnego ośrodka polityki społecznej, w tym zapewnienie środków na wynagrodzenia pracowników...”⁶³. obowiązek koordynowania działań na rzecz sektora ekonomii społecznej w regionie⁶⁴. Większość badanych z różnych grup pozytywnie ocenia działalność RCPS jako instytucji prowadzącej skuteczne działania w obszarze koordynacji systemu wsparcia ekonomii społecznej w województwie łódzkim⁶⁵. RCPS jest postrzegany przede wszystkim jako właściwa merytorycznie instytucja w obszarze wsparcia ekonomii społecznej, która utrzymuje poprawne relacje z sektorem ekonomii społecznej, diagnozuje i artykułuje potrzeby środowiskowe.

Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Łódzkim⁶⁶

Zgodnie z zapisami ustawy o ekonomii społecznej oraz „Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej”, jednym z zadań realizowanych na poziomie regionalnym jest tworzenie regionalnych komitetów rozwoju ekonomii społecznej, powoływanych uchwałą zarządu województwa. Utworzenie Komitetu powiązane jest z koordynacją działań w regionie, w zakresie wspierania rozwoju ekonomii społecznej. Zgodnie ustawą z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej Marszałek Województwa Łódzkiego zarządzeniem nr 17/23 z dnia 26 kwietnia 2023 r. powołał członków

⁶¹ W województwie łódzkim funkcjonuje Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi (RCPS).

⁶² Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej z p.zm., Dz. U. z 2020 r. poz. 1876, art. 21. pkt. 5

⁶³ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej z p.zm., Dz. U. z 2020 r. poz. 1876, art. 21. pkt. 9

⁶⁴ Tamże, art. 21. pkt. 4a

⁶⁵ Na podstawie badania jakościowego z różnymi grupami respondentów: OWES, IZ RPO WŁ, IP RPO WŁ, ŁUW...

⁶⁶ Źródło: strona internetowa RCPS, <http://es.rcpslodz.pl/>, data dostępu: 24.05.2023 r.

Regionalnego Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Łódzkim na nową kadencję. Pierwsze posiedzenie nowo wybranego KRES odbyło się 31.05.2023 r.

Dotychczasowa działalność KRES oceniana jest w sposób ambiwalentny⁶⁷. Zdecydowana większość respondentów podziela przekonanie, że KRES jest predestynowany do pełnienia ważnej funkcji w systemie wsparcia ES w województwie łódzkim. Warto dodać, że formułowano również istotne wątpliwości, czy zastrzeżenia odnośnie sposobu funkcjonowania KRES. Przede wszystkim większość badanych sądzi, że pracom Komitetu brakuje „siły sprawczej”, a prowadzone dyskusje, czy formułowane rekomendacje w niewielkim stopniu przekładają się na konkretne decyzje lub działania. Warto podkreślić, że tego rodzaju ciała funkcjonują we wszystkich województwach, a katalog zgłaszanych zastrzeżeń czy wątpliwości jest bardzo podobny, niezależnie od specyfiki regionalnej. Rola i zadania regionalnych komitetów rozwoju ekonomii społecznej wynika z zapisów KPRES, co oznacza, że daleko idące zmiany w tym obszarze wymagałyby podjęcia decyzji na poziomie ogólnopolskim (tym zadaniem mógłby zająć się Krajowy Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej). Dodajmy, że w świetle zapisów ustawy o ekonomii społecznej z roku 2022 rola regionalnych komitetów rozwoju ES została zawężona i sprowadzona do opiniowania oraz monitorowania regionalnych programów rozwoju na rzecz ekonomii społecznej.

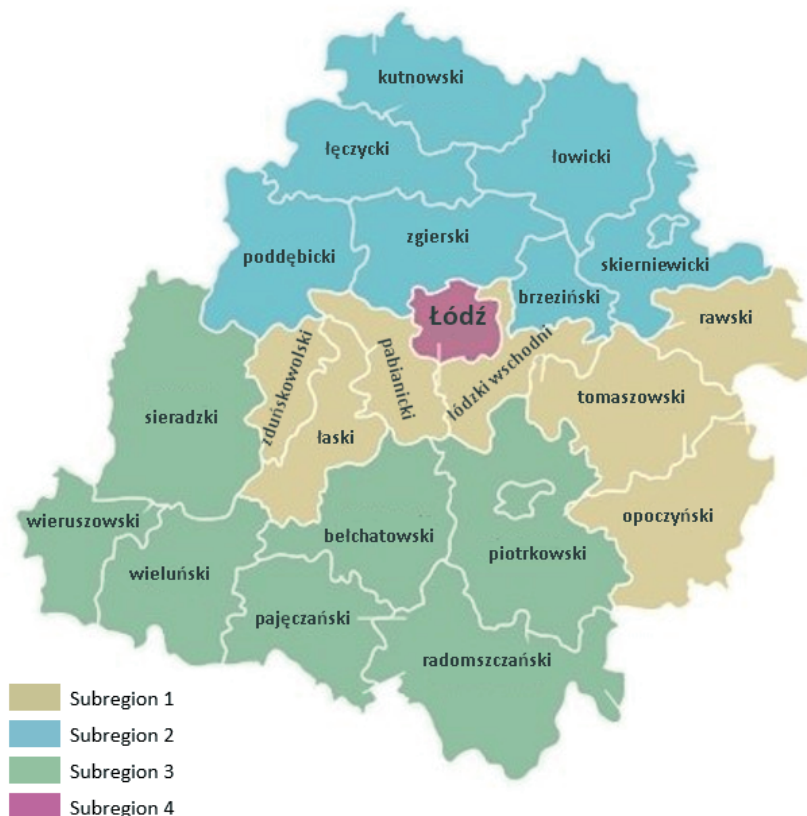
4.2. Ośrodki wsparcia ekonomii społecznej w regionie

OWES świadczą usługi na rzecz odbiorców końcowych, w tym podmiotów ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych. Ich usługi są kierowane do społeczności lokalnych, lokalnych liderów, czy grup inicjatywnych. Ośrodki są wyodrębnionymi pod względem organizacyjnym i rachunkowym jednostkami lub partnerstwami podmiotów, powołanymi na rzecz realizacji usług wsparcia ES oraz niedziałającymi dla osiągnięcia zysku (lub przeznaczającymi zysk na działania OWES). OWES realizują swoje działania m.in. poprzez współpracę z JST i ich jednostkami organizacyjnymi, osobami fizycznymi i przedsiębiorstwami. Dokumentem, który precyzuje zakres zadań OWES, zasady ich działania, a także sposób realizacji usług na rzecz PES są

⁶⁷ Na podstawie badania jakościowego z różnymi grupami respondentów: OWES, RCPS, IZ RPO WŁ, IP RPO WŁ, ŁUW...

„Standardy Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej”, które określają zadania OWES, sposób ich funkcjonowania oraz świadczenia usług.

Ośrodki wsparcia ekonomii społecznej w regionie:

Ilustracja 6. Podział terytorialny OWES w województwie łódzkim⁶⁸

W latach 2018-2022 w ramach instytucjonalnego systemu wsparcia ekonomii społecznej w regionie funkcjonowały trzy akredytowane ośrodki wsparcia ekonomii społecznej. Warto wspomnieć, że województwo łódzkie podzielone zostało na 4 subregiony. W subregionie IV. projekt OWES był realizowany w partnerstwie przez trzy akredytowane ośrodki, działające w trzech pozostałych subregionach.

⁶⁸ Źródło: „Informator Podmiotów Ekonomii Społecznej Województwa Łódzkiego 2019”, Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi, Łódź, 2019

- Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej Centrum KLUCZ w subregionie I – podmiot prowadzący: Instytut Spraw Obywatelskich, subregion I – powiaty: zduńskowolski, łaski, pabianicki, łódzki wschodni, tomaszowski, rawski, opoczyński,
- Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej Subregion II – podmiot prowadzący: Stowarzyszenie Wsparcie Społeczne „Ja-Ty-My”, subregion II – powiaty: poddębicki, łęczycki, zgierski, kutnowski, łowicki, brzeziński, skierniewicki,
- Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej Subregion III – podmiot prowadzący: Centrum Promocji i Rozwoju Inicjatyw Obywatelskich OPUS, subregion III – powiaty: sieradzki, wierszowski, wieluński, pajęczański, bełchatowski, piotrkowski, radomszczański,
- Projekt partnerski: Łódzki Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej Subregion IV – lider: Centrum Klucz, partnerzy: Stowarzyszenie Wsparcie Społeczne „Ja-Ty-My”, Centrum Promocji i Rozwoju Inicjatyw Obywatelskich OPUS, subregion IV – miasto Łódź.

Poniżej prezentujemy kluczowe informacje dotyczące oceny funkcjonowania ośrodków wsparcia ekonomii społecznej w regionie, pozyskane na podstawie badań ilościowych z klientami OWES (przedstawicielami PES/PS oraz JST i ich jednostek organizacyjnych).

Poziom satysfakcji - perspektywa PES/PS:

Tabela 7. Korzystanie z usług OWES w latach 2018-2022 (%)⁶⁹

Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej, prowadzony przez Centrum Promocji i Rozwoju Inicjatyw Obywatelskich OPUS	28
Łódzki Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej (projekt partnerski OWES Centrum KLUCZ, OWES JA-TY-MY, OWES OPUS)	15
Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej Centrum KLUCZ, prowadzony przez Fundację Instytut Spraw Obywatelskich	11
Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej JA-TY-MY, prowadzony przez Stowarzyszenie Wsparcie Społeczne „Ja-Ty-My”	6
nie korzystaliśmy z usług OWES	42

Powyższy wykres prezentuje procentowy rozkład badanych podmiotów ze względu na podejmowanie relacji z poszczególnymi OWES. Jeśli dany

⁶⁹ Badanie ilościowe PES/PS w województwie łódzkim, CATI, N=200

podmiot kontaktował się z więcej niż jednym ośrodkiem wsparcia, jego przedstawiciel wskazywał OWES, z którym te kontakty utrzymywane były najczęściej. Co niezmiernie istotne, powyższy rozkład nie jest tożsamy z podziałem ze względu na lokalizację siedziby ankietowanych PES/PS. Oznacza to, że część wspomnianych podmiotów korzysta z usług OWES spoza macierzystego subregionu.

Korzystanie z usług OWES deklaruje 58 proc. badanych PES/PS (116 podmiotów). Wspomniana grupa respondentów odpowiadała na serię pytań, dotyczących oceny pracy ww. ośrodków.

Tabela 8. Ogólny poziom zadowolenia z usług z OWES (%)⁷⁰

POZIOM SATYSFAKCJI	ogółem	przedsiębiorstwa społeczne	spółdzielnie socjalne	podm. o charakterze reintegracyjnym
bardzo zadowolony(a) (5)	69	75	82	50
raczej zadowolony(a) (4)	22	22	18	25
częściowo zadowolony(a), częściowo niezadowolony(a) (3)	3	0	0	0
raczej niezadowolony(a) (2)	3	3	0	13
bardzo niezadowolony(a) (1)	1	0	0	0
nie wiem, trudno powiedzieć	1	0	0	13
ZADOWOLONY(A) (4+5)	91	97+	100+	75
NIEZADOWOLONY(A) (1+2)	4	3	0	13
średnia w skali 1-5	4,57	4,7	4,82	4,29

Tabela 9. Poziom zadowolenia z usług poszczególnych OWES (%)⁷¹

POZIOM SATYSFAKCJI	Ogółem	OWES Centrum KLUCZ	ŁOWES	OWES OPUS	OWES Ja-Ty-My
bardzo zadowolony(a) (5)	69	81	79	64	45
raczej zadowolony(a) (4)	22	19	17	27	18
częściowo zadowolony(a), częściowo niezadowolony(a) (3)	3	0	0	5	9
raczej niezadowolony(a) (2)	3	0	3	2	18
bardzo niezadowolony(a) (1)	1	0	0	2	0

⁷⁰ Badanie ilościowe PES/PS w województwie łódzkim, CATI, podmioty korzystające z usług OWES, N=116

⁷¹ Badanie ilościowe PES/PS w województwie łódzkim, CATI, podmioty korzystające z usług OWES, N=116

POZIOM SATYSFAKCI	Ogółem	OWES Centrum KLUCZ	ŁOWES	OWES OPUS	OWES Ja-Ty-My
nie wiem, trudno powiedzieć	1	0	0	0	9
ZADOWOLONY(A) (4+5)	91	100+	97	91	64-
NIEZADOWOLONY(A) (1+2)	4	0	3	4	18
średnia w skali 1-5	4,57	4,81	4,72	4,49	4

Respondenci oceniali poziom zadowolenia z usług OWES z wykorzystaniem skali pięciostopniowej – od „bardzo niezadowolony(a)” (1) do „bardzo zadowolony(a)” (5). Wyraźnie widać, zdecydowanie przeważają opinie pozytywne. 91 proc. uczestników pomiaru wskazało odpowiedź o waloryzacji dodatniej, a prawie 7 na 10 badanych udzieliło najbardziej pozytywnej z możliwych odpowiedzi. Ponadto zebrano 4 proc. ocen negatywnych oraz 3 proc. ocen neutralnych lub ambiwalentnych. Średnia w skali 1-5 wynosi 4,57, co należy interpretować jako opinię ułożoną między zdecydowanie (5) a umiarkowanie pozytywną kategorią odpowiedzi (4) w skali pięciostopniowej.

Symbole „+” lub „-” w powyższych tabelach oznaczają (dodatnie lub ujemne) różnice istotne statystycznie na poziomie 95 proc. W dużym uproszczeniu – jest to miara wiarygodności rezultatu, a więc prawdopodobieństwo, z którym można stwierdzić, czy uzyskane wyniki, w tym zaobserwowane związki lub różnice, nie są rezultatem oddziaływania czynników przypadkowych). Analogiczną konwencję zastosowano w dalszej części opracowania.

Szczególnie wysoki poziom satysfakcji deklarują ankietowani przedstawiciele spółdzielni socjalnych, a także przedsiębiorstw społecznych w porównaniu z podmiotami o charakterze reintegracyjnym. Najbardziej pozytywne opinie formułują przedstawiciele badanych podmiotów zatrudniających 16 lub więcej pracowników etatowych, osoby pozytywnie oceniające możliwości uzyskania wsparcia oraz politykę informacyjną w tym obszarze, jak również ankietowani, którzy dobrze oceniają aktualną sytuację ekonomiczną oraz perspektywy rozwoju swoich podmiotów.

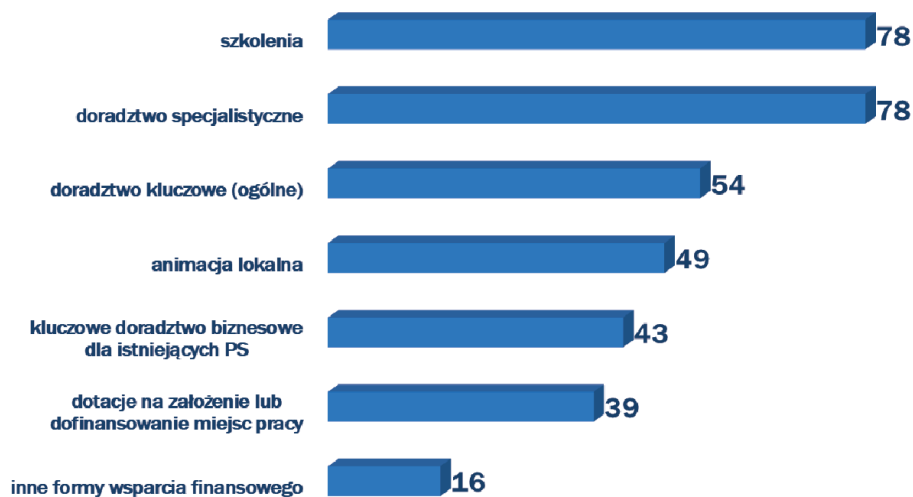
Bardzo pozytywne oceny zostały sformułowane przez klientów wszystkich czterech OWES w regionie. Warto podkreślić, że najniższa z uzyskanych średnich ocen wynosi 4,00 (OWES Ja-Ty-MY), co jest równoznaczne z opinią umiarkowanie pozytywną. O pozycji poszczególnych OWES decyduje proporcja między udziałem ocen umiarkowanie pozytywnych oraz opinii skrajnie dodatnich.

Tabela 10. Ocena różnych atrybutów, związanych z pracą OWES (%) ⁷²

ATRYBUTY	uprzejmość, życzliwość, kultura osobista	rozwiązywanie problemów	chęć niesienia pomocy klientom	spójność udzielanych informacji	dotrzymywanie terminów	komunikatywność	kompetencje, profesjonalizm
bardzo dobrze (5)	93	68	85	72	78	86	78
raczej dobrze (4)	6	22	12	20	16	9	20
częściowo dobrze, częściowo źle (3)	0	1	0	1	0	1	0
raczej źle (2)	0	1	2	1	2	1	0
bardzo źle (1)	0	2	0	2	1	2	2
nie wiem, trudno powiedzieć	1	6	1	4	3	1	1
DOBRE (4+5)	99	91	97	92	95	96	97
ŹLE (1+2)	0	3	2	3	3	3	2
średnia w skali 1-5	4,97	4,91	4,86	4,86	4,85	4,83	4,77

Przedstawiciele ankietowanych PES/PS oceniali różne aspekty, związane z korzystaniem z usług OWES, zarówno kwestie dotyczące „twardych” kompetencji zawodowych pracowników ww. ośrodków, jak również tzw. umiejętności „miękkich”. Respondenci najbardziej pozytywnie ocenili uprzejmość, życzliwość i kulturę osobistą personelu OWES, zaś na kolejnych miejscach znalazły się: umiejętność rozwiązywania problemów (np. trudnych lub nietypowych sytuacji), chęć udzielania pomocy klientom ośrodka, spójność informacji udzielanych przez przedstawicieli OWES (chodzi zarówno o różnych pracowników, np. animatorów czy doradców, jak i osoby reprezentujące poszczególnych partnerów, co może być istotne choćby w przypadku ŁOWES, realizowanego przez konsorcjum kilku podmiotów), dotrzymywanie ustalonych terminów, kompetencje komunikacyjne, oraz profesjonalna wiedza, umiejętności i kompetencje zawodowe. Choć w przypadku wszystkich badanych atrybutów uzyskano bardzo wysokie noty, warto zaznaczyć, że nieco wyższe oceny zyskały kwestie związane z organizacją pracy oraz szeroko rozumiane kompetencje „miękkie”, natomiast na ostatnim miejscu znalazły się „twarde” kompetencje, wiedza i umiejętności zawodowe (choć również w tym przypadku ocena jest bardzo pozytywna).

⁷² Badanie ilościowe PES/PS w województwie łódzkim, CATI, podmioty korzystające z usług OWES, N=116

Wykres 11. Korzystanie z różnych usług OWES (%)⁷³

Uczestnicy pomiaru najczęściej deklarują korzystanie z usług szkoleniowych i doradztwa specjalistycznego, nieco rzadziej – z doradztwa kluczowego oraz animacji lokalnej, a następnie – z doradztwa biznesowego, jak również dotacji na założenie lub dofinansowanie miejsc pracy. Najrzadziej respondenci deklarują korzystanie z innych form wsparcia finansowego (chodzi tu o wsparcie pomostowe). W tym miejscu warto przypomnieć, że klienci OWES często korzystają z rozbudowanej ścieżki wsparcia, która jest realizowana w formie rozłożonego w czasie procesu. Na ten szczególny aspekt realizacji usług OWES i budowania relacji z klientami zwracali uwagę respondenci podczas badań jakościowych.

Rodzaj badanego podmiotu wpływa na częstość korzystania z niektórych usług OWES. Przedsiębiorstwa społeczne istotnie częściej niż pozostałe podmioty ekonomii społecznej korzystają z doradztwa specjalistycznego (86 proc.), doradztwa kluczowego (67 proc.), doradztwa biznesowego (59 proc.), a także z dotacji na założenie lub dofinansowanie miejsc pracy (55 proc.). Wysokie odsetki podmiotów korzystających z ww. kategorii usług odnotowano wśród przedstawicieli podmiotów prowadzących działalność gospodarczą, w tym spółdzielni socjalnych i fundacji, podmiotów zatrudniających 16-20 pracowników etatowych, klientów ŁOWES, a także w grupie osób pozytywnie oceniających aktualną kondycję oraz perspektywy rozwoju swoich PES/PS.

⁷³ Badanie ilościowe PES/PS w województwie łódzkim, CATI, podmioty korzystające z usług OWES, N=152

Tabela 12. Poziom zadowolenia z różnych usług oferowanych przez OWES (%)⁷⁴

USŁUGI OWES	inne formy wsparcia finansowego	doradztwo kluczowe (ogólne)	kluczowe doradztwo biznesowe	dotacje	doradztwo specjalistyczne	animacja lokalna	szkolenia
bardzo dobrze (5)	100	87	86	89	82	84	75
raczej dobrze (4)	0	13	12	9	15	12	20
częściowo dobrze, częściowo źle (3)	0	0	0	0	0	0	2
raczej źle (2)	0	0	2	0	2	4	1
bardzo źle (1)	0	0	0	0	0	0	2
nie wiem, trudno powiedzieć	0	0	0	2	0	0	0
DOBRE (4+5)	100	100	98	98	98	96	95
ŹLE (1+2)	0	0	2	0	2	4	3
średnia w skali 1-5	5,00	4,87	4,82	4,80	4,78	4,77	4,64

Pamiętając o powyżej sformułowanych uwagach, warto przyjrzeć się, jak postrzegane są poszczególne kategorie usług, świadczonych przez OWES. Poziom zadowolenia ze wszystkich tych świadczeń jest wysoki, odnotowano niskie odsetki wskazań negatywnych (w zależności od kategorii oceny: 0-4 proc.). Najbardziej pozytywną ocenę sformułowano odnośnie korzystania ze wsparcia pomostowego (wyłącznie oceny zdecydowanie pozytywne), natomiast na ostatnim miejscu w rankingu znalazły się usługi szkoleniowe (choć średnią na poziomie 4,64 w skali 1-5 również należy uznać za wysoki wynik).

9 proc. uczestników badania⁷⁵ deklaruje, że ich podmioty przynajmniej raz doświadczyły trudności podczas korzystania z usług OWES. Najczęściej byli to przedstawiciele przedsiębiorstw społecznych (13 proc.). Respondenci, którzy udzielili odpowiedzi twierdzącej na tak postawione pytanie, precyzowali rodzaj trudności, jakich doświadczyli w kontaktach z OWES (w pytaniu otwartym). W tym kontekście wymieniano np. zbyt dużą odległość do

⁷⁴ Badanie ilościowe PES/PS w województwie łódzkim, CATI, podmioty korzystające z usług OWES, N=116

⁷⁵ Badanie ilościowe PES/PS w województwie łódzkim, CATI, podmioty korzystające z usług OWES, N=116

miejsca funkcjonowania danego ośrodka, biurokrację oraz zewnętrzne bariery administracyjne i regulacje prawne (pozostające poza możliwością oddziaływania OWES), problemy we współpracy z danym przedstawicielem OWES, zbyt małą przydatność szkoleń (niskie kompetencje prowadzących), brak dostępu do oczekiwanej formy pomocy, ograniczenia administracyjne dotyczące dostępnych form czy wymiaru godzinowego wsparcia, jak również przekonanie, że pomoc jest adresowana przede wszystkim do nowo powstających PES. Warto podkreślić, że powyższe problemy mają charakter jednostkowy i nie zmieniają pozytywnego wydźwięku oceny pracy wszystkich OWES w regionie.

Uczestnicy badania⁷⁶ odpowiadali również na otwarte pytanie o rekomendacje w zakresie pożądaných zmian, czy usprawnień w sposobie świadczenia usług przez ośrodki wsparcia ekonomii społecznej w regionie. Prawie 4 na 10 badanych spontanicznie deklaruje, że jakiegokolwiek zmiany nie są potrzebne, co jest równoznaczne z wysokim poziomem satysfakcji. Warto dodać, że różnego rodzaju postulaty formułowano w przypadkach jednostkowych. 9 proc. badanych uważa, że dostępne środki finansowe są zbyt niskie, zaś 5 proc. badanych doświadczyło trudności z uzyskaniem informacji (dotyczyło np. aktualności, precyzji lub spójności udzielanych informacji), 4 proc. zwraca uwagę na potrzebę wzmocnienia wsparcia specjalistycznego (w zależności od indywidualnych potrzeb), natomiast 3 proc. ankietowanych wskazuje biurokrację i nadmiernie rozbudowane procedury administracyjne.

Na kolejnej stronie prezentujemy wyniki badania oceny pracy ośrodków wsparcia ekonomii społecznej w regionie, opracowane w oparciu o ramę analityczną, jaką stanowią przyjęte wcześniej kryteria ewaluacyjne.

Ankietowani zapoznawali się z zestawem stwierdzeń, obejmujących ewaluacyjną analizę wybranych aspektów, związanych z korzystaniem z systemu wsparcia ES w regionie. Uczestnicy badania mogli zgodzić się lub nie zgodzić z ich treścią, wykorzystując skalę pięciostopniową. Zdecydowana większość rozmówców (w zależności od stwierdzenia: 74-93 proc. badanych klientów OWES) akceptuje treści zawarte w stwierdzeniach, zaś odmienną opinię wyrażano w jednostkowych przypadkach. Z perspektywy przyjętych kryteriów ewaluacyjnych uzyskano następujące rezultaty:

- **UŻYTECZNOŚĆ:** 93 proc. ankietowanych przedstawicieli PES/PS wysoko ocenia przydatność i użyteczność otrzymanego wsparcia, 91 proc. uczestników pomiaru uważa, że wsparcie było dopasowane do ich potrzeb,

⁷⁶ Badanie ilościowe PES/PS w województwie łódzkim, CATI, podmioty korzystające z usług OWES, N=116

- **SKUTECZNOŚĆ:** 91 proc. respondentów formułuje pozytywną ocenę skuteczności otrzymanej pomocy,
- **TRWAŁOŚĆ:** 88 proc. badanych wysoko ocenia perspektywę trwałości uzyskanych rezultatów,

Tabela 13. Akceptacja stwierdzeń dotyczących oceny wsparcia OWES (%)⁷⁷

OCENA EWALUACYJNA	Wsparcie OWES, z którego skorzystaliśmy, było przydatne i użyteczne	Wsparcie OWES, z którego skorzystaliśmy, było dostosowane do naszych potrzeb	Założone cele i rezultaty wsparcia OWES, z którego skorzystaliśmy, zostały osiągnięte	Myszę, że osiągnięte cele i rezultaty wsparcia OWES, z którego skorzystaliśmy, okazały się trwałe i utrzymują się w dłuższej perspektywie	Wsparcie oferowane przez OWES jest dostosowane do potrzeb sektora ekonomii społecznej w regionie	Wsparcie oferowane przez OWES jest dostosowane do sytuacji społeczno-gospodarczej regionu
	zdecydowanie się zgadzam (5)	83	77	76	70	59
raczej się zgadzam (4)	10	14	16	18	23	25
częściowo się zgadzam, częściowo się nie zgadzam (3)	1	3	3	2	3	7
raczej się nie zgadzam (2)	0	3	3	2	3	3
zdecydowanie się nie zgadzam (1)	3	1	1	3	2	2
9 nie wiem, trudno powiedzieć	3	3	3	6	10	15
ZGADZAM SIĘ (4+5)	93	91	91	88	82	74
NIE ZGADZAM SIĘ (1+2)	3	3	3	4	4	4

- **TRAFNOŚĆ/ADEKWATNOŚĆ:** 82 proc. sądzi, że otrzymane wsparcie było adekwatne do potrzeb sektorowych w regionie, 74 proc. formułuje pozytywną ocenę stopnia powiązania działań pomocowych z diagnozą społeczno-gospodarczą województwa łódzkiego.

⁷⁷ Badanie ilościowe PES/PS w województwie łódzkim, CATI, podmioty korzystające z usług OWES, N=116

Poziom satysfakcji - perspektywa JST:

Tabela 14. Utrzymywanie kontaktu z ośrodkiem wsparcia ekonomii społecznej⁷⁸

Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej, prowadzony przez Centrum Promocji i Rozwoju Inicjatyw Obywatelskich OPUS	27
Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej JA-TY-MY, prowadzony przez Stowarzyszenie Wsparcie Społeczne „Ja-Ty-My”	10
Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej Centrum KLUCZ, prowadzony przez Fundację Instytut Spraw Obywatelskich	5
Łódzki Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej (projekt partnerski OWES Centrum KLUCZ, OWES JA-TY-MY, OWES OPUS)	2
nie mieliśmy kontaktu z żadnym z tych ośrodków	56

44 proc. badanych przedstawicieli JST deklaruje kontakty z przynajmniej jednym ośrodkiem wsparcia ekonomii społecznej w regionie – osoby te odpowiadały na serię kolejnych pytań o poziom satysfakcji z usług świadczonych przez ww. ośrodki. Najwyższe rezultaty odnotowano wśród przedstawicieli JST wysoko oceniających swój poziom wiedzy o ekonomii społecznej (71 proc.), system wsparcia ES w regionie (57 proc.) oraz politykę informacyjną w tym obszarze (67 proc.). Powyższe zależności są istotne statystycznie na poziomie 95 proc. Jeśli chodzi o pozostałe zmienne opisujące badane JST, nie odnotowano istotnych statystycznie zależności.

Tabela 15. Ogólny poziom zadowolenia z usług OWES⁷⁹

bardzo dobrze (5)	52
raczej dobrze (4)	41
częściowo dobrze, częściowo źle (3)	7
raczej źle (2)	0
bardzo źle (1)	0
nie wiem, trudno powiedzieć	0
DOBRZE (4+5)	93
ŹLE (1+2)	0
średnia w skali 1-5	4,46

⁷⁸ Badanie ilościowe JST w województwie łódzkim, CATI, N=105

⁷⁹ Badanie ilościowe JST w województwie łódzkim, CATI, podmioty, które kontaktowały się z OWES, N=46

Ankietowani przedstawiciele JST, którzy korzystali z usług OWES, oceniali pracę tych ośrodków z wykorzystaniem pięciostopniowej skali, od „bardzo niezadowolony(a)” (1) do „bardzo zadowolony(a)” (5). Średnia uzyskanych opinii na poziomie 4,46 wskazuje na wysoki poziom satysfakcji z usług ww. ośrodków (zbliżony oceny nr 4 w skali 1-5). Przeszło 9 na 10 badanych wyraża pochlebną opinię na temat pracy OWES, a ponad połowa formułuje ocenę najwyższą z możliwych. Warto podkreślić, że na poziomie ogólnej oceny poziomu zadowolenia nie odnotowano jakichkolwiek ocen krytycznych, natomiast część rozmówców wyrażało opinie neutralne lub ambiwalentne. Dodajmy, że pozytywne formułowano odnośnie wszystkich OWES działających w regionie:

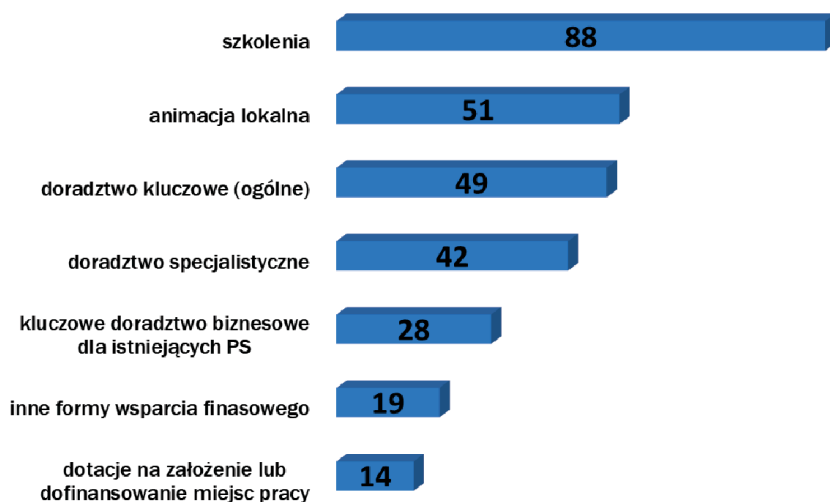
- Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej Centrum KLUCZ, prowadzony przez Fundację Instytut Spraw Obywatelskich (INSPRO) – średnia w skali 1-5 E=4,80,
- Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej, prowadzony przez Centrum Promocji i Rozwoju Inicjatyw Obywatelskich OPUS – E=4,46,
- Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej JA-TY-MY, prowadzony przez Stowarzyszenie Wsparcie Społeczne „Ja-Ty-My” – E=4,36,
- Łódzki Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej (projekt partnerski OWES Centrum KLUCZ, OWES JA-TY-MY, OWES OPUS) – E=4,00 (niska podstawa procentowania).

Tabela 16. Ocena poszczególnych elementów związanych z pracą OWES⁸⁰

ATYRYBUTY	uprzejmość, życzliwość, kultura osobista	chęć niesienia pomocy klientom	dotrzymywanie terminów	kompetencje, profesjonalizm pracowników	umiejętność rozwiązywania problemów	komunikatywność, mówienie przystępnym językiem	spójność udzielanych informacji
bardzo dobrze (5)	80	80	74	65	50	72	63
raczej dobrze (4)	20	20	22	33	37	20	26
częściowo dobrze, częściowo źle (3)	0	0	4	2	9	9	7
raczej źle (2)	0	0	0	0	0	0	2
bardzo źle (1)	0	0	0	0	0	0	0
nie wiem, trudno powiedzieć	0	0	0	0	4	0	2
DOBRZE (4+5)	100	100	96	98	87	91	89
ŹLE (1+2)	0	0	0	0	0	0	2
średnia w skali 1-5	4,8	4,8	4,7	4,63	4,63	4,63	4,63

⁸⁰ Badanie ilościowe JST w województwie łódzkim, CATI, podmioty, które kontaktowały się z OWES, N=46

W powyższej tabeli zamieszczono porównanie ocen różnych aspektów, związanych z korzystaniem z usług OWES. Są to zarówno kwestie dotyczące „twardych” kompetencji zawodowych pracowników ww. ośrodków, jak również elementy „miękkie”. Zdecydowana większość badanych przedstawicieli JST pozytywnie ocenia uprzejmość, życzliwość i kulturę osobistą personelu OWES, zaś na kolejnych miejscach znalazły się takie kategorie odpowiedzi, jak chęć niesienia pomocy, dotrzymywanie ustalonych terminów, a także kompetencje i profesjonalizm pracowników. Uczestnicy pomiaru są w najmniejszym stopniu przekonani o spójności informacji udzielanych przez różnych pracowników OWES (również ten aspekt zyskuje jednak pozytywną ocenę, którą formułuje 89 proc. badanych klientów OWES, natomiast średnia wynosi 4,63). Warto pokreślić, że większość rozmówców formułuje skrajnie pozytywne oceny różnych aspektów, związanych z pracą ośrodków wsparcia ekonomii społecznej w województwie łódzkim.

Wykres 17. Korzystanie z różnych usług oferowanych przez OWES⁸¹

Przedstawiciele JST (klienci OWES) najczęściej korzystają z szeroko rozumianych usług szkoleniowych, następnie – animacyjnych oraz doradczych (ogólnych, specjalistycznych i biznesowych). Warto sprecyzować, że doradztwo to w istocie kilka usług, świadczonych na rzecz różnych grup odbiorców (np.

⁸¹ Badanie ilościowe JST w województwie łódzkim, CATI, podmioty, które kontaktowały się z OWES, N=46

w zależności od ich indywidualnej specyfiki czy poziomu doświadczeń oraz zaawansowania w tworzeniu przedsięwzięć z zakresu ekonomii społecznej). W tym miejscu warto poczynić istotne zastrzeżenie, że przynajmniej część ankietowanych osób reprezentujących JST mogła korzystać z usług OWES w imieniu PES/PS, np. w przypadku bycia inicjatorem powstania lub organem prowadzącym podmiot ekonomii społecznej lub przedsiębiorstwo społeczne.

Tabela 18. Poziom zadowolenia z różnych usług oferowanych przez OWES⁸²

POZIOM SATYSFAKCJI	doradztwo specjalistyczne	dotacje	inne formy wsparcia finansowego	doradztwo kluczowe (ogólne)	szkolenia	kluczowe doradztwo biznesowe	animacja lokalna
bardzo dobrze (5)	72	67	63	62	61	58	50
raczej dobrze (4)	28	33	38	38	39	42	50
częściowo dobrze, częściowo źle (3)	0	0	0	0	0	0	0
raczej źle (2)	0	0	0	0	0	0	0
bardzo źle (1)	0	0	0	0	0	0	0
nie wiem, trudno powiedzieć	0	0	0	0	0	0	0
DOBRE (4+5)	100	100	100	100	100	100	100
ŹLE (1+2)	0	0	0	0	0	0	0
średnia w skali 1-5	4,72	4,67	4,63	4,62	4,61	4,58	4,5

Przedstawiciele instytucji korzystających z poszczególnych kategorii usług OWES oceniali poziom satysfakcji z otrzymanych świadczeń. Co ciekawe, na pierwszym miejscu w powyższym zestawieniu znalazło się doradztwo specjalistyczne, natomiast na kolejnych pozycjach – różne formy wsparcia finansowego. W przypadku wszystkich porównywanych usług średnia zadowolenia wynosi co najmniej 4,5 w skali pięciostopniowej – jest to kolejny sygnał, który dobrze świadczy o pracy i funkcjonowaniu ośrodków wsparcia ekonomii społecznej w regionie. Uczestnicy pomiaru artykułowali wyłącznie pozytywne oceny, natomiast nie odnotowano jakichkolwiek wskazań krytycznych oraz minimalną liczbę odpowiedzi neutralnych lub ambiwalentnych.

⁸² Badanie ilościowe JST w województwie łódzkim, CATI, podmioty, które kontaktowały się z OWES, N=46

Respondenci⁸³ formułowali swoje oczekiwania względem usług ośrodków wsparcia ekonomii społecznej w regionie, odpowiadając na pytanie otwarte. 12 na 49 ankietowanych JST – klientów OWES spontanicznie deklaruje wysoki poziom satysfakcji i brak potrzeby wprowadzania jakichkolwiek zmian w sposobie funkcjonowania czy świadczenia usług przez OWES. Respondenci najczęściej oczekują od OWES większej dostępności (zwłaszcza wyjazdów w teren i dyżurów w danej gminie czy powiecie), aktywności (wychodzenia z ofertą oraz informacją do JST, NGO i PES/PS) oraz spójności udzielanych informacji. Powyższe dane należy interpretować z dużym dystansem, ze względu na niską podstawę procentowania. Sprecyzowane oczekiwania względem OWES formułowano w przypadkach jednostkowych.

Analogicznie, jak w przypadku PES/PS, ankietowani przedstawiciele JST zapoznawali się z zestawem stwierdzeń, obejmujących ewaluacyjną analizę wybranych aspektów, związanych z korzystaniem z systemu wsparcia ekonomii społecznej w województwie łódzkim. Zdecydowana większość rozmówców (w zależności od stwierdzenia: 74-87 proc. badanych klientów OWES) akceptuje treści zawarte w stwierdzeniach, zaś odmienną opinię wyrażano w jednostkowych przypadkach. Z perspektywy przyjętych kryteriów ewaluacyjnych uzyskano następujące rezultaty:

- **UŻYTECZNOŚĆ:** 87 proc. ankietowanych przedstawicieli JST wysoko ocenia przydatność i użyteczność otrzymanego wsparcia, 87 proc. uczestników pomiaru uważa, że wsparcie było dopasowane do ich potrzeb,
- **SKUTECZNOŚĆ:** 80 proc. respondentów formułuje pozytywną ocenę skuteczności otrzymanej pomocy,
- **TRWAŁOŚĆ:** 74 proc. badanych wysoko ocenia perspektywę trwałości uzyskanych rezultatów,
- **TRAFNOŚĆ/ADEKWATNOŚĆ:** 80 proc. sądzi, że otrzymane wsparcie było adekwatne do potrzeb sektorowych w regionie, 78 proc. formułuje pozytywną ocenę stopnia powiązania działań pomocowych z diagnozą społeczno-gospodarczą województwa łódzkiego.

Ocena usług świadczonych przez OWES była również przedmiotem badania jakościowego z przedstawicielami różnych grup odbiorców⁸⁴. Rozmówcy korzystali z różnych usług, przy czym najczęściej były szkolenia oraz doradztwo

⁸³ Badanie ilościowe JST w województwie łódzkim, CATI, podmioty, które kontaktowały się z OWES, N=46

⁸⁴ Na podstawie badania jakościowego z przedstawicielami PES/PS i JST (instytucjonalnymi klientami OWES)

kluczowe (ogólne) lub specjalistyczne (prawne, księgowo, marketingowe...), a także animacja oraz wsparcie dotacyjne. Respondenci bardzo wysoko oceniają wsparcie świadczone przez OWES. Szczególnie doceniana jest dostępność oraz kompleksowość wsparcia, a także przygotowanie merytoryczne, doświadczenie zawodowe, a także odpowiednie nastawienie (życzliwość, umiejętność budowania relacji, pomocność) kadry ww. ośrodków. Respondenci nie dostrzegli istotnych mankamentów funkcjonowania OWES (pod tym względem nie odnotowano istotnych różnic ze względu na subregiony), a zgłaszane uwagi dotyczyły kwestii indywidualnych (np. komunikacji z konkretnym pracownikiem, czy obiektywnych trudności, które wystąpiły podczas realizacji danego przedsięwzięcia). Większość badanych wskazało, że udzielane formy wsparcia były dopasowane do ich indywidualnych potrzeb, a świadczenie usług zostało poprzedzone diagnozą ich potrzeb i oczekiwań. Rozmówcy nie zawsze potrafili wymienić konkretne przykłady takich działań, jednak z kontekstu wynikało, że taka diagnoza została przeprowadzona.

Jeśli chodzi o korzyści płynące z tego rodzaju współpracy, ich percepcja zależy od rodzaju odbiorcy, a także od innych uwarunkowań indywidualnych (np. branży, poziomu zaawansowania, „fazy życia” podmiotu). Ważnym aspektem jest walor edukacyjny, związany z możliwością poszerzenia wiedzy poprzez kontakty z wyspecjalizowaną kadrą OWES. Współpraca z OWES mogła również oddziaływać motywująco na rzecz podejmowania przedsięwzięć rozwojowych (np. pozyskiwania środków zewnętrznych z różnych źródeł), formalizacji, profesjonalizacji lub ekonomizacji prowadzonej działalności. Duże znaczenie miał również fakt, że usługi OWES mają charakter nieodpłatny. Część badanych podmiotów skorzystała ze wsparcia finansowego – były to dotacje lub wsparcie pomostowe. Tego rodzaju instrumenty są oceniane szczególnie wysoko, zwłaszcza możliwość utworzenia lub dofinansowania miejsca pracy. W ramach działań na rzecz wsparcia istniejących PS wskazywano również możliwości poszerzenia działalności gospodarczej o nowe kategorie usług czy produktów. Kolejną postrzeganą korzyścią jest aktywizacja społeczno-zawodowa osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, co jest rezultatem działań reintegracyjnych prowadzonych w ramach PES/PS.

Na poziomie ogólnym oferta poszczególnych OWES w województwie łódzkim ma podobny zakres, co wynika z zewnętrznych regulacji systemowych⁸⁵. Wszystkie ośrodki dostrzegają potrzebę i zarazem dążą do świadczenia usług

⁸⁵ Na podstawie badania jakościowego z różnymi grupami respondentów: OWES, RCPS, IZ RPO WŁ...

w sposób kompleksowy, elastyczny i zindywidualizowany (mimo zewnętrznych, „sztywnych” wymogów i regulacji). OWES wspierają różne grupy odbiorców, zarówno indywidualnych (osoby fizyczne, grupy zagrożone wykluczeniem społecznym, lokalnym liderów, grupy nieformalne...), jak i instytucjonalnych (m.in. PES/PS, JST). Nasi rozmówcy najczęściej przyjmują strategię polegającą na dywersyfikacji sposobu świadczenia usług, które – w ich ocenie - powinny być dostosowane do specyficznych potrzeb i oczekiwań poszczególnych grup odbiorców. W tym kontekście kluczową rolę odgrywa diagnoza ich potrzeb, która warunkuje możliwość uruchomienia dedykowanej ścieżki wsparcia. Badani przedstawiciele OWES zwracali uwagę na interdyscyplinarny charakter swojej pracy (np. konieczność synergicznego połączenia różnych ról, np. animatora, edukatora i doradcy), a także rolę pracy zespołowej, tj. wzajemną komplementarność ról pracowników o różnych specjalizacjach.

Ponieważ – jak już wspomnieliśmy – szczegółowy sposób realizacji usług jest oparty na indywidualnej diagnozie potrzeb odbiorców, nie zawsze da się określić konkretne ścieżki wsparcia, które mogłyby zostać przyporządkowane do różnych kategorii klientów OWES (powyższa konstatacja dotyczy różnych kategorii usług)⁸⁶. Co do zasady, OWES realizują wszystkie założone narzędzia, zgodnie ze standardami i wytycznymi CT9, a także z zastosowaniem różnych form i metod pracy. OWES w województwie łódzkim realizują również założone i wymagane w standardach narzędzia, związane ze wsparciem istniejących PS. Jak pokazują prezentowane wcześniej wyniki badania ilościowego, klienci OWES pozytywnie (lub bardzo pozytywnie) postrzegają jakość świadczonych usług, jak również stopień ich dostosowania do indywidualnych oczekiwań i potrzeb. W świetle pozyskanych informacji ośrodki utrzymują stały kontakt ze swoimi odbiorcami w celu monitorowania ich potrzeb.

Do niewątpliwych atutów systemu wsparcia ekonomii społecznej w województwie łódzkim należy zaliczyć fakt, że **OWES w regionie są prowadzone przez partnerstwa (konsorcja) silnych organizacji**, z bardzo dużym doświadczeniem, często zakorzenione lokalnie, posiadające doświadczenie, profesjonalną kadrę oraz liderów, o dużym znaczeniu dla „trzeciego sektora” na poziomie województwa, a niektóre z nich są rozpoznawalne również w wymiarze ponadregionalnym⁸⁷. Każdy z tych podmiotów ma nieco inne korzenie, historię i kulturę organizacyjną, a także – co za tym idzie – nieco inne podejście do wspierania ekonomii społecznej, np. część z nich stawia

⁸⁶ Na podstawie badania jakościowego z przedstawicielami OWES

⁸⁷ Na podstawie badania jakościowego z różnymi grupami respondentów: OWES, RCPS, IZ RPO WŁ, IP RPO WŁ...

na pracę animacyjną, a inne silniej akcentują kwestię ekonomizacji i rozwoju biznesu (różnice te wynikają również ze specyfiki subregionów w województwie łódzkim). Analizując wyniki badania jakościowego, najważniejsze czynniki, oddziałujące na sposób funkcjonowania i realizacji usług OWES można podzielić na dwie grupy. Do pierwszej z nich należą kwestie o charakterze zewnętrznym, niezależne od wspomnianych ośrodków (np. dynamika zmian sytuacji społeczno-gospodarczej w regionie, specyfika poszczególnych subregionów). Drugą z nich stanowią szeroko rozumiane aspekty, związane z działalnością poszczególnych OWES, w tym m.in. ich strukturą, a także kulturą organizacyjną, sposobem zarządzania i koordynacji podejmowanych działań.

Jako bardzo istotne ograniczenie o charakterze strukturalnym wskazywany jest sposób organizacji systemu wsparcia na poziomie ogólnopolskim, silnie uzależniony od specyficznej logiki projektowej, w której szczególny nacisk kładzie się na stopień realizacji założonych wskaźników⁸⁸. Konsekwencją tego stanu rzeczy są – zdaniem naszych rozmówców – nadmiernie rozbudowane procedury administracyjne, w tym m.in. sprawozdawcze, brak elastyczności sposobu realizacji działań, a także specyficzna hierarchia priorytetów działalności OWES, determinowana właśnie poprzez konieczność realizacji wspomnianych mierników (produktu, rezultatu lub – rzadziej - oddziaływania). Ważnym elementem wspomnianego systemu są procedury konkursowe, a więc wybór projektów na prowadzenie OWES w ramach konkursów (z podziałem na kilkuletnie edycje). Przyjęte rozwiązania sprzyjają poczuciu niepewności, braku stabilizacji i bezpieczeństwa. Dotyczy to zarówno kadry kierowniczej, jak i kadry OWES, która oczekuje jasnej perspektywy zatrudnienia i możliwości planowania działań. Co istotne, tego rodzaju oceny są podzielane przez wielu przedstawicieli środowiska OWES w różnych regionach kraju.

Postrzegane trudności w pracy OWES (w opinii kadry ww. ośrodków)⁸⁹:

- akcyjność, doraźność, brak stabilizacji, funkcjonowanie OWES w ramach specyficznej logiki projektowej,
- nadmiernie rozbudowane, zbyt sztywne procedury, związane z realizacją projektów OWES, np. trudności w dokonywaniu zmian w projektach,
- uciążliwe procedury administracyjne, sprawozdawczość,

⁸⁸ Na podstawie badania jakościowego z różnymi grupami respondentów: OWES, RCPS, IZ RPO WŁ, IP RPO WŁ...

⁸⁹ Na podstawie badania jakościowego z przedstawicielami OWES

- niestabilny system prawny, częste zmiany przepisów i wytycznych, nieprecyzyjne lub wzajemnie sprzeczne przepisy, trudności z uzyskaniem ich wiążącej interpretacji,
- niski poziom wiedzy i podzielenie negatywnych stereotypów na temat ES, brak zrozumienia i otwartości na wsparcie ES wśród przedstawicieli władz samorządowych i urzędników,
- uwikłanie systemu wsparcia ekonomii społecznej w lokalną politykę, krótka perspektywa związana z kadencyjnością władz samorządowych.

Respondenci różnią się pod względem oceny możliwości i perspektyw rozwojowych sektora ekonomii społecznej w regionie⁹⁰. W tym kontekście zwracano uwagę na następujące zagadnienia: konieczność zwiększenia poziomu zlecania zadań publicznych PES/PS przez instytucje publiczne (w tym zwłaszcza JST i ich jednostki organizacyjne), upowszechnianie aspektów i klauzul społecznych w zamówieniach publicznych, włączanie PES/PS w nowe mechanizmy organizacji usług społecznych (np. na podstawie ustawy o centrach usług społecznych i/lub w ramach działań na rzecz deinstytucjonalizacji), poszukiwanie nowych możliwości rynkowych (w obszarze usług lub produktów), a także wprowadzanie elementów ES do „głównego nurtu” polityk publicznych na wszystkich szczeblach JST (w tym dokumentów strategicznych i programowych). W opinii badanych w ostatnim z wymienionych obszarów odnotowano postęp w okresie ostatnich kilku lat.

Warto podkreślić, że w okresie realizacji badania projekty OWES znajdowały się w fazie schyłkowej. Główne działania zostały zrealizowane już wcześniej, natomiast kontynuowano prace nad zapewnieniem trwałości uzyskanych rezultatów, w tym zwłaszcza utworzonych miejsc pracy („taki support i monitoring wewnętrzny...”, „sprawdzanie, czy ZUS-y są opłacone, czy nikt nie zrezygnował, bo osoby mogą się zmieniać...”), a także prowadzono inne bieżące działania oraz prace przygotowawcze do uruchomienia działań w ramach nowej perspektywy UE. Dodajmy, że zapewniona została ciągłość pracy OWES, co przekłada się na utrzymanie dotychczas wypracowanych zasobów i potencjałów, ale również dostępność usług z perspektywy odbiorców. Projekty OWES zostały przedłużone do końca roku 2023, a na sierpień planowane jest ogłoszenie konkursu w ramach nowej perspektywy UE („konkursy są na zakładkę...”). Tego rodzaju rozwiązanie jest odbierane bardzo pozytywnie przez przedstawicieli różnych grup interesariuszy.

⁹⁰ Na podstawie badania jakościowego z różnymi grupami respondentów: OWES, RCPS, IZ RPO WŁ...

5. Sytuacja ekonomii społecznej w kontekście rozwoju społeczno-gospodarczego regionu

W tym miejscu warto wprowadzić kilka najważniejszych informacji na temat sytuacji społeczno-gospodarczej województwa łódzkiego. Aktualną diagnozę zawiera „Strategia w zakresie polityki społecznej województwa łódzkiego do 2030 roku”⁹¹. W świetle zapisów wspomnianego dokumentu warto wymienić następujące trendy oraz zjawiska społeczne:

- postępująca depopulacja, silniejsza niż w innych regionach:
 - za spadek liczby ludności odpowiada przede wszystkim ujemny przyrost naturalny, natomiast w mniejszym stopniu – migracje,
 - prognozy demograficzne przewidują pogłębienie tego negatywnego trendu,
- starzenie się społeczeństwa:
 - województwo ma „najstarszą” strukturę wieku ze wszystkich polskich regionów,
 - znaczna część osób starszych to osoby niesamodzielne lub mające ograniczenia w codziennym funkcjonowaniu,
 - „feminizacja” starości,
- wskaźniki sytuacji na rynku pracy są zbliżone do wartości dla całego kraju, choć występują znaczne różnice między poszczególnymi powiatami,
 - szczególnie trudna jest sytuacja tzw. „Zagłębia Bełchatowskiego”, uzależnionego od sektora energetyczno-wydobywczego,
- województwo charakteryzuje gorszy, w porównaniu z innymi regionami, stan zdrowia ludności, choć mieszkańcy mają relatywnie dobry dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej,
- ważnym wyzwaniem społecznym regionu pozostaje niepełnosprawność i – co za tym idzie – ograniczenia w codziennym funkcjonowaniu licznej grupy mieszkańców,
- wskaźniki aktywności społecznej są istotnie niższe w porównaniu do innych regionów⁹².

⁹¹ „Strategia w zakresie polityki społecznej województwa łódzkiego do 2030 roku”, Załącznik do Uchwały nr XLVIII/577/22 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 27 września 2022 r., Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi, Łódź, 30.06.2022 r.

⁹² Tamże

5.1. Kondycja sektora ekonomii społecznej w województwie łódzkim

W dalszej części tego rozdziału prezentujemy opinie przedstawicieli podmiotów ekonomii społecznej, w tym przedsiębiorstw społecznych oraz podmiotów o charakterze reintegracyjnym, które zostały pozyskane w ramach badania ilościowego, przeprowadzonego metodą Komputerowo Wspomaganych Wywiadów Telefonicznych (CATI). Pomiar zrealizowano na próbie 200 podmiotów funkcjonujących w regionie. Co istotne, w badaniu wzięli udział założyciele lub osoby zarządzające PES/PS, posiadające wiedzę na temat sytuacji ekonomicznej danego podmiotu, a także doświadczeń związanych z korzystaniem ze wsparcia czy planów i perspektyw rozwojowych. Zastosowano strategię polegającą na dywersyfikacji źródeł rekrutacyjnych, co z pewnością sprzyjało uzyskaniu miarodajnych i rzetelnych informacji. Dobór respondentów był zróżnicowany podmiotowo i terytorialnie, a także ze względu na formę prawną. W poniższej tabeli prezentujemy strukturę zrealizowanej próby.

Tabela 19. Struktura próby (%)⁹³

subregion	
SUBREGION I	19
SUBREGION II	12
SUBREGION III	43
SUBREGION IV	26
forma prawna	
stowarzyszenie, prowadzące dział. gospodarczą lub odpłatną pożytku publicznego lub oświatową lub kulturalną	54
fundacja, prowadząca dział. gospodarczą lub odpłatną pożytku publicznego lub oświatową lub kulturalną	28
spółdzielnia socjalna	6
koło gospodyń wiejskich (KGW)	3
klub integracji społecznej (KIS)	2
spółka z o.o. non-profit	2
warsztat terapii zajęciowej (WTZ)	2
spółdzielnia pracy, w tym inwalidów lub niewidomych	1
centrum integracji społecznej (CIS)	1
zakład aktywności zawodowej (ZAZ)	1

⁹³ Badanie ilościowe PES/PS w województwie łódzkim, CATI, N=200

W ostatniej z wymienionych tabel przedstawiono rozkład terytorialny zrealizowanej próby w podziale ze względu na formy prawne (lub związane z nimi segmenty, wyodrębnione w ramach sektora ekonomii społecznej w regionie). W największym stopniu reprezentowane są PES/PS z siedzibą na terenie subregionu III. W zrealizowanej próbie przeważają organizacje pozarządowe, prowadzące działalność gospodarczą lub inną odpłatną (pożytku publicznego, oświatową lub kulturalną), natomiast w mniejszym stopniu reprezentowane były podmioty o charakterze reintegracyjnym, a także inne przedsiębiorstwa społeczne (spółdzielnie socjalne, spółki z o.o. non-profit, spółdzielnie pracy). Podmioty ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym (CIS, KIS, ZAZ, WTZ) stanowią 6 proc. zrealizowanej próby.

Tabela 20. Założyciele lub inicjatorzy badanych podmiotów a rodzaj PES/PS (%)⁹⁴

KTO ZAŁOŻYŁ LUB ZA- INICJOWAŁ PES/PS?	Ogółem	przedsię- biorstwa społeczne	spółdzielnie socjalne	podmioty o charakterze reintegracyjnym
osoby fizyczne	85	88	54-	22-
jednostka samorządu terytorialnego	8	4	31	56+
organizacja pozarządowa	4	5	15	22

Badane podmioty najczęściej zakładały lub inicjowały osoby fizyczne (w największym stopniu dotyczy to przedsiębiorstw społecznych), natomiast rzadziej – jednostki samorządu terytorialnego (lub ich jednostki organizacyjne) lub organizacje „trzeciego sektora”. JST i NGO najczęściej występują w roli inicjatorów lub założycieli podmiotów o charakterze reintegracyjnym.

Wyraźnie widać, że działalność gospodarcza (zwłaszcza usługowa), a także odpłatna działalność statutowa są najbardziej rozpowszechnione wśród przedsiębiorstw społecznych, w tym spółdzielni socjalnych. Z kolei nieodpłatna działalność statutowa najczęściej jest podejmowana przez podmioty ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym.

⁹⁴ Badanie ilościowe PES/PS w województwie łódzkim, CATI, N=200

Tabela 21. Rodzaj prowadzonej działalności a rodzaj PES/PS (%)⁹⁵

RODZAJ DZIAŁALNOŚCI	Ogółem	przedsiębiorstwa społeczne	spółdzielnie socjalne	podmioty o charakterze reintegracyjnym
działalność gospodarcza - usługowa	27	57+	77+	0
działalność gospodarcza - produkcyjna	4	9+	15	0
działalność gospodarcza - handlowa	4	9+	23	0
odpłatna działalność statutowa	31	67+	31	22
nieodpłatna działalność statutowa	82	61-	23-	89
działalność gospodarcza (łącznie)	28	59+	85+	0
działalność statutowa (łącznie)	87	73-	38-	100+
działalność odpłatna (łącznie)	47	100	92+	22

Tabela 22. Branża a rodzaj PES/PS (%)⁹⁶

BRANŻA	Ogółem	przedsiębiorstwa społeczne	spółdzielnie socjalne	podmioty o charakterze reintegracyjnym
edukacja i nauka	50	54	23-	44
kultura i sztuka	35	32	8-	22
rozwój lokalny	28	29	15	22
rekreacja, sport i turystyka	27	25	0-	11
pomoc społeczna i usługi socjalne, w tym opiekuńcze	27	25	31	78+
ochrona zdrowia	24	20	15	44
aktywizacja zawodowa, rynek pracy	17	14	15	78+
ochrona środowiska, ekologia	16	17	15	0-
zdrowie i uroda	15	15	8	33
gastronomia i catering	11	10	31	0-
produkcja, w tym meble, ozdoby, dekoracje, odzież, zabawki	6	9	15	0-
dom i ogród	5	6	8	0-
budownictwo i remonty	3	6+	8	0-
handel	3	5+	15	0-
usługi komunalne, w tym utrzymanie porządku, odpady, ścieki	2	2	15	11

⁹⁵ Badanie ilościowe PES/PS w województwie łódzkim, CATI, N=200

⁹⁶ Badanie ilościowe PES/PS w województwie łódzkim, CATI, N=200

BRANŻA	Ogółem	przedsiębiorstwa społeczne	spółdzielnie socjalne	podmioty o charakterze reintegracyjnym
informatyka, w tym tworzenie stron www	1	1	0	0
motoryzacja, naprawa samochodów, myjnie	1	0	0	0
zakwaterowanie, w tym hotele, agroturystyka	1	0	0	0
finanse, ubezpieczenia	1	1	0	0

Ze względu na podział branżowy najczęściej reprezentowane są następujące obszary: edukacja, kultura, rozwój lokalny, rekreacja, sport i turystyka, pomoc społeczna i usługi społeczne (w tym opiekuńcze), jak również ochrona zdrowia. Wyraźnie widać, że działalność w obszarze pomocy społecznej, a także rynku pracy (aktywizacji zawodowej) najczęściej jest podejmowana przez podmioty ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym.

Tabela 23. Źródła finansowania a rodzaj PES/PS (%)⁹⁷

ŹRÓDŁA FINANSOWANIA	Ogółem	przedsiębiorstwa społeczne	spółdzielnie socjalne	podmioty o charakterze reintegracyjnym
dotacje, granty	68	54-	46	78
darowizny	47	35-	8-	44
składki członkowskie	33	23-	8-	0
świadczenie usług na zlecenie JST lub innych instytucji publicznych	20	33+	46	33
sprzedaż usług i produktów odbiorcom indywidualnym	18	38+	54+	11
zbiórki publiczne	14	11	8	22
środki prywatne założycieli	12	13	15	0
sprzedaż usług i produktów firmom prywatnym, przedsiębiorstwom	11	22+	38+	11
sprzedaż usług i produktów organizacjom społecznym	9	17+	15	11
kredyty, pożyczki	4	5	23	0

Ankietowane PES/PS najczęściej były finansowane z dotacji, darowizn i składek członkowskich (w najmniejszym stopniu dotyczy to przedsiębiorstw

⁹⁷ Badanie ilościowe PES/PS w województwie łódzkim, CATI, N=200

społecznych). Świadczenie usług i sprzedaż produktów na rzecz różnych grup odbiorców jest domeną przedsiębiorstw społecznych. Warto zwrócić uwagę na niski stopień upowszechnienia instrumentów finansowych o charakterze zwrotnym, co jest zjawiskiem typowym, występującym w sektorze ekonomii społecznej w różnych regionach kraju (zatem nie można go zaliczyć do elementów regionalnej specyfiki).

Tabela 24. Rok założenia a rodzaj PES/PS (%)⁹⁸

ROK ZAŁOŻENIA	Ogółem	przedsiębiorstwa społeczne	spółdzielnie socjalne	podmioty o charakterze reintegracyjnym
do 1989	7	4	0	0
1990-1999	12	11	0	37
2000-2009	20	14	0	25
2010-2015	29	32	38	13
2016 i później	33	39	62+	25

Tabela 25. Liczba pracowników etatowych a rodzaj PES/PS (%)⁹⁹

LICZBA PRACOWNIKÓW	Ogółem	przedsiębiorstwa społeczne	spółdzielnie socjalne	podmioty o charakterze reintegracyjnym
nie zatrudniamy pracowników etatowych, tylko na umowy cywilno-prawne	60	40-	8-	22-
1-5 pracowników etatowych	18	27+	23	11
6-10 pracowników etatowych	10	14+	38+	22
11-15 pracowników etatowych	5	6	8	33
16-20 pracowników etatowych	3	4	15	11
21 lub więcej pracowników etatowych	6	8	8	0

1/3 badanych podmiotów została założona nie wcześniej niż w roku 2016 – najczęściej są to spółdzielnie socjalne. Przeszło 6 na 10 ankietowanych PES/PS powołano w roku 2010 lub później. 7 proc. powstało w okresie

⁹⁸ Badanie ilościowe PES/PS w województwie łódzkim, CATI, N=200

⁹⁹ Badanie ilościowe PES/PS w województwie łódzkim, CATI, N=200

PRL-u (są to organizacje pozarządowe, które w roku 1989 lub wcześniej – część z nich obecnie funkcjonuje jako przedsiębiorstwa społeczne).

60 proc. badanych podmiotów nie zatrudnia pracowników etatowych – najczęściej są to PES/PS prowadzące działalność statutową (66 proc.), podmioty działające w obszarze kultury i sztuki (70 proc.) oraz edukacji i nauki (61 proc.), co niezmiernie istotne – podmioty korzystające ze wsparcia wolontariuszy (85 proc. w grupie PES/PS wspieranych przez 21 lub więcej wolontariuszy), PES/PS o rocznych obrotach nieprzekraczających 10 tys. zł (100 proc.), jak również podmioty niekorzystające z usług OWES (77 proc.). Od 1 do 10 pracowników etatowych najczęściej – na tle pozostałych podmiotów – zatrudniają przedsiębiorstwa społeczne.

Podczas badania ilościowego zebrane zostały również informacje na temat struktury osób zatrudnionych lub aktywizowanych w PES/PS, działających w regionie. Warto zaznaczyć, że dane te z pewnością są niepełne i nieprecyzyjne (tzn. nie obejmują pełnej populacji PES/PS w regionie, a jedynie jej obszerną reprezentację, a więc 200 podmiotów, które wzięły udział w badaniu), ponadto zostały one oparte na deklaracjach respondentów. Odnotowano również przypadki braków danych (np. z powodu odmowy), a także udzielania odpowiedzi „ucieczkowych”, typu „nie wiem, trudno powiedzieć”, co jest typowym zjawiskiem w tego rodzaju pomiarach (zwłaszcza w przypadku zbierania tak szczegółowych informacji). W związku z tym poniższe dane należy potraktować jako szacunkowe i – co za tym idzie - wymagają one ostrożnej interpretacji.

W świetle uzyskanych wyników pomiaru 25 proc. badanych PES/PS zatrudnia osoby z niepełnosprawnościami, w tym:

- 1-5 osób z niepełnosprawnościami - 22 proc. (najczęściej są to przedsiębiorstwa społeczne i spółdzielnie socjalne),
- 6-10 osób z niepełnosprawnościami - 2 proc.,
- 16-20 osób z niepełnosprawnościami - 1 proc.

W ramach pomiaru opinii PES/PS pozyskano również informację na temat liczby miejsc pracy dla osób z niepełnosprawnościami, utworzonych w latach 2018-2022, istniejących przez okres nie krótszy, niż 30 miesięcy. Jak pokazują wyniki badania, w regionie utworzonych zostało 185 tego rodzaju miejsc pracy, w tym 148 w przedsiębiorstwach społecznych, 51 – w spółdzielniach socjalnych, natomiast 25 – w podmiotach ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym.

Z kolei 73 proc. ankietowanych PES/PS korzysta ze wsparcia wolontariuszy (najczęściej są to podmioty prowadzące nieodpłatną działalność statutową), w tym:

- 1-5 wolontariuszy - 29 proc.,
- 6-10 wolontariuszy - 19 proc.,
- 11-15 wolontariuszy - 12 proc.,
- 16-20 wolontariuszy - 3 proc.,
- 21 lub więcej wolontariuszy - 10 proc.

Tabela 26. Łączne przychody (obroty) a rodzaj PES/PS (%)¹⁰⁰

ROCZNE OBROTY	Ogółem	przedsiębiorstwa społeczne	spółdzielnie socjalne	podmioty o charakterze reintegracyjnym
10 tys. zł lub niższe	16	6-	0	22
powyżej 10 tys. zł do 100 tys. zł	28	27	15	0-
powyżej 100 tys. zł do 500 tys.	23	28	38	11
powyżej 500 tys. zł do 1 mln zł	8	9	31	22
powyżej 1 mln zł	10	15+	15	22
nie wiem, trudno powiedzieć	16	15	0	22

44 proc. ankietowanych PES/PS osiągnęło przychody o wartości 100 tys. zł lub niższe, natomiast 67 proc. – na poziomie 500 tys. zł lub niższe. Obroty nie wyższe niż 10 tys. rocznie najczęściej osiągają podmioty prowadzące działalność statutową (18 proc.), a także PES/PS niezatrudniające pracowników etatowych (27 proc.). Przychody przekraczające 1 mln zł najczęściej deklarują przedsiębiorcy społeczni (15 proc.), a także przedstawiciele PES/PS zatrudniających 11-15 pracowników (44 proc.) oraz 21 lub więcej pracowników (64 proc.).

Tabela 27. Zawieszanie działalności w latach 2018-2022 a rodzaj PES/PS (%)¹⁰¹

ZAWIESZANIE DZIAŁALNOŚCI	Ogółem	przedsiębiorstwa społeczne	spółdzielnie socjalne	podmioty o charakterze reintegracyjnym
tak	9	9	8	33
nie	91	91	92	67

9 proc. badanych podmiotów zawieszało działalność w latach 2018-2022. Najczęściej są to podmioty ekonomii społecznej o charakterze

100 Badanie ilościowe PES/PS w województwie łódzkim, CATI, N=200

101 Badanie ilościowe PES/PS w województwie łódzkim, CATI, N=200

reintegracyjnym. Deklarowany, średni okres zawieszenia działalności PES/PS wynosił 6,5 miesiąca. Warto podkreślić, że najważniejszym powodem były regulacje zewnętrzne, związane z obostrzeniami wprowadzonymi w okresie pandemii COVID-19. W największym stopniu obejmowały one podmioty ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym, natomiast sytuacja przedsiębiorstw społecznych była uzależniona od uwarunkowań indywidualnych (np. branży lub rodzaju prowadzonej działalności).

Tabela 28. Ocena aktualnej sytuacji ekonomicznej a rodzaj PES/PS (%)¹⁰²

SAMOOCENA KONDYCJI EKONOMICZNEJ	Ogółem	przedsiębiorstwa społeczne	spółdzielnie socjalne	podmioty o charakterze reintegracyjnym
bardzo dobra (5)	4	3	8	0-
raczej dobra (4)	30	29	23	33
średnia, ani dobra, ani zła (3)	52	53	54	44
raczej zła (2)	11	11	15	0-
bardzo zła (1)	3	2	0-	11
nie wiem, trudno powiedzieć	2	2	0	11
DOBRA (4+5)	34	32	31	33
ZŁA (1+2)	14	13	15	11
średnia w skali 1-5	3,21	3,21	3,23	3,13

Przeszło połowa przedstawicieli badanych podmiotów ocenia sytuację ekonomiczną reprezentowanej organizacji w sposób neutralny lub ambiwalentny, 1/3 respondentów sformułowała pozytywną, natomiast 14 proc. – negatywną ocenę kondycji finansowej PES/PS. Średnia w skali pięciostopniowej wynosi 3,21, co oznacza ocenę bliską opinii neutralnej lub ambiwalentnej (3). Na tle pozostałych grup respondentów wyróżniają się przedstawiciele podmiotów o rocznych przychodach w roku 2022 na poziomie 500 tys. zł lub wyższych (53 proc. ocen pozytywnych). Dobra samoocena sytuacji ekonomicznej PES/PS współwystępuje z pozytywną opinią na temat systemu wsparcia ekonomii społecznej w regionie, jak również polityki informacyjnej w tym obszarze.

¹⁰² Badanie ilościowe PES/PS w województwie łódzkim, CATI, N=200

Tabela 29. Ocena możliwości zmiany sytuacji finansowej podmiotu w okresie najbliższego roku a rodzaj PES/PS (%)¹⁰³

PROGNOZA	Ogółem	przedsiębiorstwa społeczne	spółdzielnie socjalne	podmioty o charakterze reintegracyjnym
pogorszy się	16	18	15	33
pozostanie bez zmian	57	47-	38	67
poprawi się	22	28	46	0
nie wiem, trudno powiedzieć	6	6	0	0

Więcej niż połowa respondentów sądzi, że kondycja ekonomiczna ich podmiotów nie zmieni się w okresie najbliższego roku, licząc od daty realizacji pomiaru. 22 proc. badanych przewiduje poprawę sytuacji ekonomicznej reprezentowanego podmiotu, natomiast 16 proc. jest zdania, że w tym okresie może nastąpić pogorszenie stanu finansów danego PES/PS. Najbardziej pesymistycznie postrzegają najbliższą przyszłość przedstawiciele podmiotów ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym, a także PES/PS o rocznych obrotach nieprzekraczających 10 tys. zł. O poprawie kondycji ekonomicznej w okresie najbliższego roku najczęściej są przekonani przedstawiciele podmiotów prowadzących działalność gospodarczą (35 proc.), jak również PES/PS zatrudniających 21 lub więcej pracowników etatowych (55 proc.).

Wśród najczęściej zgłaszanych problemów wewnętrznych wskazywano niewystarczający poziom wiedzy na temat możliwości korzystania ze wsparcia, a także problemy techniczne (np. związane z zapewnieniem lokalu, sprzętu lub wyposażenia) oraz kadrowe i międzyludzkie (w tym m.in. niewystarczająca liczba pracowników, rotacja kadry, liczne absencje, konflikty w zespołach pracowniczych, trudności z komunikacją i budowaniem relacji). Ważnym zagadnieniem jest również niski poziom zaangażowania i motywacji pracowników PES/PS, którzy w dużym stopniu rekrutują się z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym (a więc doświadczają różnych problemów z prawidłowym funkcjonowaniem społecznym). Wyraźnie widać, że przedsiębiorstwa społeczne istotnie częściej – na tle pozostałych podmiotów – doświadczają trudności związanych z zapewnieniem wystarczającej liczby pracowników, jak również pogodzeniem działalności gospodarczej z reintegracją społeczną. Powyższe odsetki nie sumują się do 100 proc., ponieważ respondenci mogli wskazać nie więcej niż 3 odpowiedzi.

¹⁰³ Badanie ilościowe PES/PS w województwie łódzkim, CATI, N=200

Tabela 30. Trudności wewnętrzne związane z funkcjonowaniem podmiotu a rodzaj PES/PS (%)¹⁰⁴

TRUDNOŚCI WEWNĘTRZNE	Ogółem	przedsiębiorstwa społeczne	spółdzielnie społeczne	podmioty o charakterze reintegracyjnym
brak wiedzy na temat możliwości uzyskania pomocy zewnętrznej	33	24-	23	0
brak wystarczającej liczby pracowników, kłopoty kadrowe	27	33+	31	22
problemy lokalowe, techniczne	23	22	8	11
niski poziom zaangażowania i motywacji członków lub pracowników podmiotu	19	18	0	11
trudności z pogodzeniem działań na rzecz reintegracji społecznej z dział. gospodarczą	15	20+	15	0
trudności związane z zarządzaniem i organizacją pracy	14	17	15	22
częsta rotacja członków lub pracowników	12	15	23	11
problemy społeczne członków lub pracowników (np. uzależnienia)	10	9	15	11
relacje międzyludzkie, konflikty w zespole	9	12	15	11

Tabela 31. Trudności zewnętrzne związane z funkcjonowaniem podmiotu a rodzaj PES/PS (%)¹⁰⁵

TRUDNOŚCI ZEWNĘTRZNE	Ogółem	przedsiębiorstwa społeczne	spółdzielnie społeczne	podmioty o charakterze reintegracyjnym
biurokracja, niejasne i skomplikowane przepisy prawne	58	55	38	67
trudności z pozyskaniem środków finansowych	44	47	46	22
niski poziom wiedzy na temat ekonomii społecznej w otaczającym środowisku	32	37	62+	33
brak zainteresowania władz samorządowych i instytucji wsparciem PES	30	31	31	22

¹⁰⁴ Badanie ilościowe PES/PS w województwie łódzkim, CATI, N=200

¹⁰⁵ Badanie ilościowe PES/PS w województwie łódzkim, CATI, N=200

TRUDNOŚCI ZEWNĘTRZNE	Ogółem	przedsiębiorstwa społeczne	spółdzielnie socjalne	podmioty o charakterze reintegracyjnym
niewystarczające możliwości uzyskania wsparcia	23	17	8-	22
trudności w pozyskiwaniu zadań zleconych przez administrację publiczną	18	25+	31	0-
negatywny wizerunek PES w otaczającym środowisku	15	15	0	22
trudności z pozyskaniem zleceń z otwartego rynku	8	15+	31	0
niestosowanie klauzul lub aspektów społecznych w zamówieniach publicznych	7	9	23	11
trudności z pozyskaniem odbiorców usług lub produktów	4	6+	0	0

W analogiczny sposób pozyskano informacje na temat doświadczania trudności zewnętrznych przez PES/PS. Niemal 6 na 10 badanych wymienia w tym kontekście kwestie proceduralno-administracyjne: zbyt dużą ilość zbędnych obciążeń biurokratycznych, a także skomplikowane procedury – relatywnie często są to przedstawiciele podmiotów ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym (choć nie jest to różnica istotna statystycznie). Mniej niż połowa badanych zwraca uwagę na problemy z pozyskiwaniem środków. Tę odpowiedź najczęściej wskazywali respondenci reprezentujący przedsiębiorstwa społeczne oraz spółdzielnie socjalne. Przedstawiciele przedsiębiorstw społecznych istotnie częściej – w porównaniu do pozostałych podmiotów – wskazują trudności związane z pozyskiwaniem odbiorców swoich usług czy produktów, zarówno po stronie administracji publicznej, jak i na otwartym rynku.

Przedstawiciele badanych podmiotów kontaktują się z różnymi instytucjami lub organizacjami, działającymi na rzecz wsparcia sektora ekonomii społecznej w regionie (co istotne, w powyższym zestawieniu pominięto OWES, których funkcjonowanie zostało opisane w jednym z poprzednich rozdziałów). Najczęściej są to zarówno jednostki samorządu terytorialnego (szczebla gminnego, powiatowego oraz wojewódzkiego), jak również ich jednostki organizacyjne, jak np. powiatowe urzędy pracy czy ośrodki pomocy społecznej. 27 proc. przedstawicieli badanych podmiotów korzystało z pomocy PFRON,

natomiast 13 proc. współpracuje z uczelniami wyższymi w regionie. 9 proc. respondentów wskazało instytucje oferujące finansowe instrumenty wsparcia o charakterze zwrotnym – istotnie częściej są to przedstawiciele przedsiębiorstw społecznych i spółdzielni socjalnych w porównaniu do PES o charakterze reintegracyjnym.

Tabela 32. Korzystanie ze wsparcia a rodzaj PES/PS (%)¹⁰⁶

KORZYSTANIE Z POMOCY	Ogółem	przedsiębiorstwa społeczne	spółdzielnie socjalne	podmioty o charakterze reintegracyjnym
urząd miasta lub gminy	79	73	62	78
Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego	50	49	62	44
starostwo powiatowe	42	42	38	33
powiatowy urząd pracy (PUP)	35	42+	62+	67+
Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi	32	41+	62+	56
ośrodek pomocy społecznej (OPS, MOPS, GOPS)	29	25	23	89+
lokalna grupa działania (LGD)	27	28	23	44
Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON)	27	38+	62+	67+
powiatowe centrum pomocy rodzinie (PCPR)	21	23	23	44
uczelnia wyższa z regionu	13	17	0-	33
fundusze pożyczkowe	9	16+	46+	11

Opinie na temat możliwości uzyskania wsparcia przez podmioty ekonomii społecznej w regionie są rozproszone. 39 proc. uczestników pomiaru wyraża ocenę negatywną, zaś 34 proc. respondentów formułuje odmienną opinię na ten temat, a prawie co czwarty uczestnik pomiaru wyraża opinię neutralną lub ambiwalentną. Średnia ocena w skali 1-5 wynosi 2,85, a więc jest ona nieco niższa od środkowej kategorii odpowiedzi w skali pięciostopniowej. Pozytywne oceny najczęściej wyrażały osoby reprezentujące spółdzielnie socjalne (69 proc.), a także PES/PS z branży gastronomicznej (68 proc.). Wysoka ocena możliwości uzyskania wsparcia współwystępuje z pozytywną opinią na temat dostępu do informacji w przedmiotowym obszarze (56 proc.), a także postrzeganiem kondycji ekonomicznej danego PES/PS jako dobrej (60 proc.).

¹⁰⁶ Badanie ilościowe PES/PS w województwie łódzkim, CATI, N=200

Tabela 33. Ocena możliwości uzyskania wsparcia przez PES/PS w województwie łódzkim a rodzaj PES/PS (%)¹⁰⁷

OCENA MOŻLIWOŚCI UZYSKANIA WSPARCIA	Ogółem	przedsiębiorstwa społeczne	spółdzielnie socjalne	podmioty o charakterze reintegracyjnym
wystarczające (5)	8	8	0-	11
raczej wystarczające (4)	26	29	69+	22
ani wystarczające, ani niewystarczające (3)	24	18	15	11
raczej niewystarczające (2)	20	20	15	44
niewystarczające (1)	19	20	0-	11
nie wiem, trudno powiedzieć	5	4	0-	0-
WYSTARCZAJĄCE (4+5)	34	37	69+	33
NIEWYSTARCZAJĄCE (1+2)	39	41	15-	56
średnia w skali 1-5	2,85	2,82	3,54	2,78

Wykres 34. Brakujące/pożądane formy pomocy dla PES/PS w woj. łódzkim¹⁰⁸

Respondenci formułowali swoje oczekiwania względem systemu wsparcia ekonomii społecznej w regionie, odpowiadając na pytanie otwarte. Wyraźnie widać, że uzyskane odpowiedzi dotyczą różnych wymiarów, ponadto zostały

¹⁰⁷ Badanie ilościowe PES/PS w województwie łódzkim, CATI, N=200

¹⁰⁸ Badanie ilościowe PES/PS w województwie łódzkim, CATI, N=200

sformułowane na zróżnicowanym poziomie szczegółowości, co wynika ze specyfiki zastosowanego narzędzia. 11 proc. uczestników pomiaru spontanicznie wskazuje, że aktualne możliwości uzyskania wsparcia w regionie są wystarczające. Wśród niezaspokojonych potrzeb na pierwszym miejscu wymieniano różne formy pomocy finansowej dla PES/PS (np. dotacje, granty, dofinansowanie miejsc pracy, ale również na cele inwestycyjno-rozwojowe). Na kolejnych pozycjach znalazły się kwestie związane z pomocą organizacyjną i administracyjną (np. księgową), zwiększeniem dostępu do szkoleń, zwłaszcza specjalistycznych (dopasowanych do indywidualnych potrzeb odbiorców), dostępem do informacji na temat możliwości uzyskania wsparcia, profesjonalnym doradztwem, a także ustanowieniem przejrzystych, czytelnych zasad korzystania z pomocy (np. kryteriów dostępu). Ostatnie z wymienionych zagadnień oznacza, że badani przedstawiciele PES/PS mają poczucie braku transparentności w tym obszarze, co świadczy zarówno o polityce informacyjnej w ramach systemu wsparcia ES, jak i o niewystarczającym poziomie wiedzy o szczegółowych rozwiązaniach w ramach owego systemu. Do ważnych oczekiwań ankietowanych PES/PS można również zaliczyć pomoc lokalową, wsparcie w obsłudze projektów (np. tworzeniu projektów, pisaniu i rozliczaniu wniosków), pomoc rzeczową (sprzęt, wyposażenie), wsparcie prawne, psychologiczne, a także większe wsparcie ze strony instytucji działających w regionie (np. zlecenie zadań publicznych, stosowanie klauzul i aspektów społecznych).

Jako oczekiwane, niefinansowe formy wsparcia PES/PS w regionie najczęściej wymieniano szeroko rozumianą pomoc w zakresie pozyskiwania środków zewnętrznych, a więc identyfikację potencjalnych źródeł finansowania czy wsparcie procesu aplikowania o środki. Tego rodzaju przekonanie najczęściej podzielają przedstawiciele przedsiębiorstw społecznych i spółdzielni społecznych, natomiast istotnie rzadziej – osoby reprezentujące podmioty ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym. Respondenci oczekują również wsparcia rzeczowego, a także dostępu do wysokiej jakości usług doradczych i szkoleń specjalistycznych, dopasowanych do indywidualnych potrzeb (np. przedstawiciele podmiotów o charakterze reintegracyjnym istotnie częściej wyrażają potrzebę wsparcia prawnego, natomiast osoby reprezentujące przedsiębiorstwa społeczne najczęściej chciałyby skorzystać ze wsparcia w obszarze marketingu).

Tabela 35. Chęć skorzystania z niefinansowych form pomocy dla PES/PS w województwie łódzkim w okresie najbliższego roku a rodzaj PES/PS (%)¹⁰⁹

NIEFINANSOWE FORMY WSPARCIA	Ogółem	przedsiębiorstwa społeczne	spółdzielnie socjalne	podmioty o charakterze reintegracyjnym
szkolenia i doradztwo w zakresie pozyskiwania środków	79	78	69	44-
pomoc w pozyskaniu sprzętu i wyposażenia	65	59	62	67
szkolenia i doradztwo prawne	59	62	62	89+
kampanie społeczne, promocja ekonomii społecznej	52	59	62	78
pomoc w nawiązywaniu kontaktów biznesowych, zdobywaniu kontrahentów	47	53	54	56
szkolenia i doradztwo księgowość	45	47	38	33
szkolenia i doradztwo marketingowe	36	47+	46	22
pomoc lokalowa	31	26	23	22
nie oczekujemy żadnej pomocy niefinansowej	4	4	8	11

Warto dodać, że różne formy oczekiwanej pomocy są uzależnione od rodzaju prowadzonej działalności. Przedstawiciele podmiotów prowadzących działalność gospodarczą istotnie częściej zwracają uwagę na potrzebę wzmocnienia wsparcia marketingowego, natomiast osoby reprezentujące PES/PS prowadzące działalność statutową częściej wyrażają potrzebę skorzystania z pomocy w obszarze fundraisingu, księgowości, jak również pomocy rzeczowej i lokalowej. Niezależnie od tych różnic, uczestnicy pomiaru formułują pewną refleksję oraz mają dość skryształizowane potrzeby w tym obszarze. Korzystanie z oferty wsparcia może również sprzyjać utrwaleniu pewnych zwyczajów czy ścieżek postępowania, związanych z łączeniem różnych źródeł pomocy zewnętrznej.

¹⁰⁹ Badanie ilościowe PES/PS w województwie łódzkim, CATI, N=200

Tabela 36. Chęć skorzystania z form pomocy finansowej dla PES i PS w województwie łódzkim w okresie najbliższego roku a rodzaj PES/PS (%)¹¹⁰

FINANSOWE FORMY WSPARCIA	Ogółem	przedsiębiorstwa społeczne	spółdzielnie socjalne	podmioty o charakterze reintegracyjnym
bezwrotnych (np. dotacje)	88	89	92	67
inne formy pomocy finansowej	9	12	8	0
zwrotnych (np. pożyczki, kredyty)	8	14+	38+	0
nie oczekujemy żadnej pomocy finansowej	9	6	8	33
nie wiem, trudno powiedzieć	2	0	0	0

Tabela 37. Ocena przepływu informacji na temat możliwości uzyskania pomocy przez PES/PS w województwie łódzkim a rodzaj PES/PS (%)¹¹¹

POLITYKA INFORMACYJNA	Ogółem	przedsiębiorstwa społeczne	spółdzielnie socjalne	podmioty o charakterze reintegracyjnym
wystarczająco (5)	17	19	38	11
raczej wystarczająco (4)	27	28	38	33
ani wystarczająco, ani niewystarczająco (3)	22	24	8	22
raczej niewystarczająco (2)	23	19	15	22
niewystarczająco (1)	11	9	0-	11
nie wiem, trudno powiedzieć	3	1	0-	0-
WYSTARCZAJĄCO (4+5)	43	47	77+	44
NIEWYSTARCZAJĄCO (1+2)	33	28	15	33
średnia w skali 1-5	3,16	3,3	4	3,11

Powyższy wynik potwierdza dość rozpowszechnioną opinię, że przedstawiciele sektora ES są przyzwyczajeni do „tradycyjnego” modelu finansowania, opartego o granty i dotacje publiczne. Zaledwie 8 proc. uczestników pomiaru deklaruje chęć skorzystania z instrumentów o charakterze zwrotnym w okresie najbliższego roku. Tego rodzaju potrzebę najczęściej wyrażają przedstawiciele przedsiębiorstw społecznych i spółdzielni socjalnych (nie odnotowano tego rodzaju przypadków wśród PES o charakterze reintegracyjnym). Powyższy rezultat jest spójny

¹¹⁰ Badanie ilościowe PES/PS w województwie łódzkim, CATI, N=200

¹¹¹ Badanie ilościowe PES/PS w województwie łódzkim, CATI, N=200

z wynikami innych, porównywalnych pomiarów (np. realizowanych w innych regionach). Upowszechnianie zwrotnych instrumentów finansowych wymagać będzie m.in. zmiany sposobu myślenia i przełamania barier „świadomościowych” w sektorze ES, nie tylko w województwie łódzkim.

Uzyskana średnia ocena dostępu do informacji na temat możliwości uzyskania wsparcia w regionie jest zbliżona do umiarkowanie pozytywnej (E=3,16). Mniej niż połowa badanych formułuje pozytywną opinię, natomiast krytyczną ocenę wyraża przeszło 3 na 10 uczestników pomiaru. Najwyższe oceny zostały odnotowane wśród przedstawicieli spółdzielni socjalnych, a także PES/PS działających w branży gastronomicznej (64 proc.), zatrudniających 6-10 (68 proc.) oraz 21 lub więcej pracowników etatowych (73 proc.), a także o łącznych obrotach w roku 2022 powyżej 1 mln złotych (68 proc.). Dodatnia ocena polityki informacyjnej współwystępuje z pozytywną opinią na temat możliwości uzyskania wsparcia w regionie, jak również samooceną kondycji ekonomicznej danego podmiotu.

Wpływ pandemii COVID-19 na kondycję PES/PS

Ważnym wątkiem badania była ocena wpływu pandemii COVID-19 na system wsparcia, a także na kondycję sektora ekonomii społecznej w województwie łódzkim.

Tabela 38. Ocena wpływu pandemii COVID-19 na funkcjonowanie i kondycję ekonomiczną a rodzaj PES/PS (%)¹¹²

WPŁYW PANDEMII NA SYTUACJĘ PES/PS	Ogółem	przedsiębiorstwa społeczne	spółdzielnie socjalne	podmioty o charakterze reintegracyjnym
bardzo pozytywnie (5)	1	1	8	0
raczej pozytywnie (4)	2	3	0-	0-
nie wpłynęła (3)	40	27-	15-	22
raczej negatywnie (2)	40	45	38	33
bardzo negatywnie (1)	16	23+	38	33
nie wiem, trudno powiedzieć	3	1	0-	11
POZYTYWNE	3	4	8	0-
NEGATYWNE	56	68+	77	67
średnia w skali 1-5	2,3	2,14	2	1,88

¹¹² Badanie ilościowe PES/PS w województwie łódzkim, CATI, N=200

Większość ankietowanych PES/PS deklaruje, że pandemia COVID-19 wywarła negatywny wpływ na funkcjonowanie oraz kondycję ekonomiczną ich podmiotów. 40 proc. badanych uznało, że sytuacja epidemiologiczna nie miała wpływu na działalność ich podmiotów, natomiast 3 proc. uznało, że wpływ ten był pozytywny. Średnia w skali 1-5 wynosi 2,30, a więc jest nieco wyższa od umiarkowanie negatywnej kategorii oceny (2). O negatywnym wpływie pandemii w największym stopniu przekonane są osoby reprezentujące podmioty, których powstanie zainicjowały osoby fizyczne (59 proc.), PES/PS prowadzące działalność gospodarczą (71 proc.) oraz odpłatną – gospodarczą lub statutową (68 proc.), podmioty z branży zdrowia i urody (72 proc.), a także PES/PS, które zawieszały działalność w latach 2018-2022 (78 proc.).

Respondenci odpowiadali na otwarte pytanie o negatywne konsekwencje pandemii COVID-19 i ich wpływ na funkcjonowanie PES/PS. Szczegółowa sytuacja była uzależniona od specyfiki danego podmiotu, a więc np. branży czy sposobu świadczenia usług. Do najważniejszych konsekwencji epidemii badani przedstawiciele PES/PS zaliczają brak możliwości organizacji spotkań bezpośrednich w związku z wprowadzonymi obostrzeniami, co wiązało się m.in. z koniecznością pracy w trybie zdalnym (a w przypadku podmiotów o charakterze reintegracyjnym – zmiany formy dotychczasowych kontaktów z uczestnikami/podopiecznymi). W aspekcie ekonomicznym pandemia wpłynęła na konieczność zmiany formuły, ograniczenia lub zawieszenia działalności, co skutkowało spadkiem liczby klientów, zmniejszeniem przychodów oraz problemami z utrzymaniem płynności finansowej. W świetle uzyskanych wyników można mówić również o innych rodzajach konsekwencji, odnoszących się do zagadnień związanych z zarządzaniem zasobami ludzkimi, w tym np. absencjach chorobowych pracowników, czy ich problemami psychicznymi, a także zwiększeniem nakładów pracy z powodu nowych obowiązków, wynikających z konieczności dostosowania się do warunków pandemicznych.

Informacje na temat różnych form pomocy, z jakich skorzystały badane podmioty również zostały zebrane na podstawie odpowiedzi na pytanie otwarte. Wymieniane przez ankietowanych formy pomocy są bardzo zróżnicowane – od prostych, doraźnych działań (jak np. przekazywanie środków ochrony osobistej lub dezynfekcji) po bardziej zaawansowane rozwiązania systemowe. Warto dodać, że wskazywane przez uczestników pomiaru formy wsparcia były oferowane przez instytucje (ale również organizacje) działające na różnych szczeblach administracyjnych: lokalnym, regionalnym oraz ogólnopolskim. W istotnej części są to rozwiązania

z powszechnego systemu wsparcia dla przedsiębiorców (np. rozwiązania różnych edycji „tarczy antykryzysowej”).

Tabela 39. Wpływ otrzymanych form wsparcia na działalność i sytuację ekonomiczną podmiotu w okresie pandemii COVID-19 a rodzaj PES/PS (%)¹¹³

WPŁYW OTRZYMANEJ POMOCY NA KONDYCJĘ PES/PS	Ogółem	przedsiębiorstwa społeczne	spółdzielnie socjalne	podmioty o charakterze reintegracyjnym
bardzo pozytywny (5)	13	17	23	11
raczej pozytywny (4)	24	22	23	56
średni, ani pozytywny, ani negatywny (3)	35	45+	38	11-
raczej negatywny (2)	2	2	0-	0
bardzo negatywny (1)	1	0	0	0
nie wiem, trudno powiedzieć	26	14-	15	22
POZYTYWNY (4+5)	37	39	46	67
NEGATYWNY (1+2)	3	2	0	0
średnia w skali 1-5	3,63	3,63	3,82	4

Prawie 4 na 10 badanych pozytywnie postrzega rezultaty otrzymanej pomocy, rozumiane jako jej wpływ na funkcjonowanie i kondycję ekonomiczną PES/PS. Średnia w skali 1-5 wynosi 3,63, co oznacza opinię ułożoną pomiędzy neutralną lub ambiwalentną (3) a umiarkowanie pozytywną kategorią oceny (4). O dodatnim wpływie otrzymanej pomocy na działalność i sytuację PES/PS w największym stopniu są przekonani badani reprezentujący podmioty ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym (67 proc.) w przeciwieństwie do przedsiębiorstw społecznych (39 proc.). Wysokie rezultaty odnotowano również wśród przedstawicieli PES/PS zatrudniających 1-5 pracowników etatowych (57 proc.), a także podmiotów, które zawieszały działalność w latach 2018-2022 (61 proc.).

5.2. Ocena stanu funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych

Nawiązując do informacji zaprezentowanych w poprzednim rozdziale można przedstawić następującą syntezę zagadnień, związanych z funkcjonowaniem przedsiębiorstw społecznych w województwie łódzkim. W pierwszej

¹¹³ Badanie ilościowe PES/PS w województwie łódzkim, CATI, N=200

kolejności prezentujemy wybrane dane pozyskane na podstawie badania ilościowego¹¹⁴:

- Przedsiębiorstwa społeczne w regionie najczęściej były zakładane lub zainicjowane przez osoby fizyczne (88 proc.), natomiast znacznie rzadziej przez organizacje „trzeciego sektora” (5 proc.) oraz JST lub ich jednostki organizacyjne (4 proc.).
- Tego rodzaju podmioty prowadzą działalność odpłatną, w tym statutową (67 proc.) lub gospodarczą (59 proc.).
- Ze względu na podział branżowy najczęściej reprezentowane są następujące obszary: edukacja (54 proc.), kultura (32 proc.), rozwój lokalny (29 proc.), rekreacja, sport i turystyka (25 proc.), pomoc społeczna i usługi socjalne, w tym opiekuńcze (25 proc.), jak również ochrona zdrowia (20 proc.).
- Domeną przedsiębiorstw społecznych jest świadczenie usług i sprzedaż produktów na rzecz różnych grup odbiorców: osób fizycznych (38 proc.), JST (33 proc.), firm komercyjnych (22 proc.), a także organizacji pozarządowych (17 proc.). Tego rodzaju podmioty są również finansowane z dotacji (54 proc.), darowizn (35 proc.) oraz składek członkowskich (23 proc.), co świadczy o dywersyfikacji źródeł przychodów, w tym o łączeniu działalności rynkowej z korzystaniem ze środków publicznych.
- 71 proc. ankietowanych PS zostało założonych nie wcześniej niż w roku 2010, zaś prawie 40 proc. – w 2016 r. lub później.
- 60 proc. zatrudnia pracowników etatowych, najczęściej do 10 osób (41 proc.).
- 27 proc. osiąga roczne przychody na poziomie 10-100 tys. zł, 28 proc. – 100-500 tys. zł., zaś 24 proc. – powyżej 500 tys. zł.
- 9 proc. badanych PS zawieszało działalność w latach 2018-2022.
- 32 proc. pozytywnie ocenia kondycję ekonomiczną swoich podmiotów, 13 proc. – negatywnie, zaś średnia w skali 1-5 wynosi 3,21.
- 47 proc. prognozuje utrzymanie obecnej sytuacji ekonomicznej danego podmiotu w okresie najbliższego roku, poprawę przewiduje 28 proc., natomiast pogorszenie – 18 proc.
- Wśród najczęściej zgłaszanych problemów wewnętrznych wskazywano: brak wystarczającej liczby pracowników (33 proc.), niewystarczający poziom wiedzy na temat możliwości korzystania ze wsparcia (24 proc.), problemy techniczne, np. z zapewnieniem lokalu, sprzętu lub wyposażenia

¹¹⁴ Badanie ilościowe PES/PS w województwie łódzkim, CATI, N=200

(22 proc.), trudności z pogodzeniem działalności gospodarczej z reintegracją (20 proc.), niski poziom zaangażowania i motywacji pracowników (18 proc.), trudności z zarządzaniem i organizacją pracy (17 proc.), rotację kadry (15 proc.), konflikty wewnętrzne (12 proc.) oraz problemy społeczne pracowników lub członków (9 proc.).

- Jako problemy zewnętrzne najczęściej wymieniano: biurokrację i otoczenie prawne (55 proc.), trudności z pozyskiwaniem środków finansowych (47 proc.), niski poziom wiedzy na temat ES w otaczającym środowisku (37 proc.), brak zainteresowania JST wspieraniem sektora ES (31 proc.), trudności z pozyskiwaniem zleceń od instytucji publicznych (25 proc.), niewystarczające możliwości uzyskania wsparcia (17 proc.), negatywny wizerunek ES w otoczeniu (15 proc.), trudności z pozyskiwaniem zleceń z otwartego rynku (15 proc.), niestosowanie klauzul lub aspektów społecznych (9 proc.), jak również problemy ze sprzedażą produktów czy usług (6 proc.).
- 37 proc. pozytywnie ocenia możliwości uzyskania wsparcia w regionie, natomiast krytyczną opinię formułuje 41 proc. badanych PS. Średnia w skali 1-5 wynosi 2,82.
- Przedstawiciele PS chcieliby skorzystać z następujących form pomocy: szkolenia i doradztwo w zakresie pozyskiwania środków (78 proc.), szkolenia i doradztwo prawne (62 proc.), pomoc w pozyskaniu sprzętu i wyposażenia (59 proc.), kampanie społeczne, promocja ekonomii społecznej (59 proc.), pomoc w nawiązywaniu kontaktów biznesowych, zdobywaniu kontrahentów (53 proc.), szkolenia i doradztwo księgowo (47 proc.), szkolenia i doradztwo marketingowe (47 proc.) oraz pomoc lokalowa (26 proc.).
- 89 proc. chciałoby skorzystać z bezzwrotnych form wsparcia finansowego, np. dotacji, zaś 14 proc. deklaruje chęć skorzystania z instrumentów o charakterze zwrotnym.
- 47 proc. pozytywnie ocenia dostęp do informacji na temat możliwości uzyskania wsparcia w regionie, 28 proc. wyraża negatywną opinię, zaś średnia w skali 1-5 wynosi 3,30.

W tym miejscu warto przywołać najważniejsze ustalenia płynące z badania jakościowego z przedsiębiorcami społecznymi z województwa łódzkiego¹¹⁵.

¹¹⁵ Na podstawie badania jakościowego z przedsiębiorcami społecznymi w województwie łódzkim

Poniżej prezentujemy katalog najczęściej poruszanych zagadnień, istotnych z punktu widzenia założonych celów badawczych:

- Badane podmioty łączą działalność odpłatną (gospodarczą lub statutową) z korzystaniem z dofinansowań ze środków publicznych („montaże finansowe...”, „naszą ambicją jest, aby działalność gospodarcza zarabiała na działalność statutową...”). Proporcje między tymi formami działalności są zróżnicowane, uzależnione od czynników indywidualnych (a także zmieniają się w czasie).
- Większość przedsiębiorców społecznych uczestniczących w badaniu jakościowym deklaruje, że sytuacja ekonomiczna ich podmiotów pozostaje stabilna. Ważnym wyzwaniem są rosnące koszty, m.in. związane ze wzrostem cen energii, co przekłada się np. na wzrost obciążeń związanych z utrzymaniem budynków, jak również oczekiwania płacowe.
- Zasoby materialne badanych podmiotów są zróżnicowane. Część z nich dysponuje zapleczem lokalowym oraz sprzętem i wyposażeniem (biurowym oraz związanym z rodzajem prowadzonej działalności), pozostali – nie posiadają środków trwałych.
- Do mocnych stron swoich PS respondenci zaliczają: zbudowane zespoły i relacje międzyludzkie, trwałe podstawy finansowe i umiejętność pozyskiwania środków zewnętrznych, dobre rozpoznanie sytuacji na poziomie lokalnym („umiemy robić diagnozy społeczne...”), organizację pracy, dobrą reputację i rozpoznawalność na rynku lokalnym (część badanych), jak również społeczne rezultaty prowadzonej działalności (reintegracja, aktywizacja społeczno-zawodowa).
- Jako mankamenty PS najczęściej postrzegane są: uzależnienie od sytuacji w samorządzie lokalnym (akcyjność, brak wystarczającej stabilności finansowej), trudności lokalowe, nie do końca partnerskie relacje z otoczeniem („nie jesteśmy traktowani jako partner, a jako narzędzie do wykonania czyjejś roboty...”, „panuje przekonanie, że PES-y oferują usługi niższej jakości, niż pozostali uczestnicy rynku...”), zbyt mała liczba pracowników i trudności ze znalezieniem nowych osób, ograniczone możliwości zatrudniania wysoko wykwalifikowanych specjalistów (np. psychologów, specjalistów ds. księgowości), głównie ze względu na małe konkurencyjne stawki.
- Perspektywy rozwojowe badanych PS są zróżnicowane, w zależności od uwarunkowań indywidualnych. Większość badanych deklaruje tego rodzaju plany, jak np. budowanie rozpoznawalności marki, inwestycje, rozszerzenie działalności, pozyskiwanie środków.

- Współpraca z innymi PES/PS najczęściej ma charakter nieformalny (relacje prywatne, wymiana doświadczeń), ale część rozmówców deklaruje podejmowanie wspólnych inicjatyw, wspólny udział w wydarzeniach lokalnych lub branżowych lub uczestnictwo w różnych ciałach o charakterze opiniodawczo-konsultacyjnym.
- Podobne doświadczenia dotyczą współpracy z NGO. Podejmowane formy współpracy to uczestnictwo we wspólnych wydarzeniach lub projektach oraz udział w ciałach o charakterze opiniodawczo-konsultacyjnym (np. Powiatowa Rada Działalności Pożytku Publicznego).
- Badane podmioty najczęściej współpracują z OPS oraz innymi instytucjami lokalnymi, rzadziej – z Urzędem Marszałkowskim i RCPS. Współpraca z sektorem publicznym najczęściej sprowadza się do korzystania z dotacji, świadczenia usług na rzecz instytucji publicznych lub ich aktywnego udziału w inicjowaniu i zakładaniu PES/PS.
- Poza nielicznymi wyjątkami słabo rozwinięta jest współpraca z biznesem.

5.3. Ocena stanu funkcjonowania podmiotów reintegracyjnych

W tym rozdziale prezentujemy kluczowe informacje dotyczące aktualnej kondycji podmiotów ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym w regionie. W świetle wyników badania ilościowego należy zwrócić uwagę na następujące zagadnienia¹¹⁶:

- Podmioty o charakterze reintegracyjnym najczęściej zostały założone lub zainicjowane przez jednostki samorządu terytorialnego lub ich jednostki organizacyjne (56 proc.), natomiast rzadziej – przez organizacje pozarządowe (22 proc.) lub osoby fizyczne (22 proc.).
- Tego rodzaju podmioty prowadzą działalność statutową, w tym najczęściej nieodpłatną (89 proc.), natomiast rzadziej – odpłatną (22 proc.).
- Ze względu na podział branżowy najczęściej reprezentowane są następujące obszary: aktywizacja zawodowa i rynek pracy (78 proc.), pomoc społeczna i usługi społeczne, w tym opiekuńcze (78 proc.), edukacja (44 proc.) oraz ochrona zdrowia (44 proc.).
- PES o charakterze reintegracyjnym najczęściej były finansowane z dotacji (78 proc.) oraz darowizn (44 proc.), natomiast mniej rozpowszechnione

¹¹⁶ Badanie ilościowe PES/PS w województwie łódzkim, CATI, N=200

było świadczenie usług i sprzedaż produktów na rzecz różnych grup odbiorców: najczęściej na zlecenie JST (33 proc.), rzadziej – dla NGO (11 proc.), firm prywatnych (11 proc.) lub osób fizycznych (11 proc.). 22 proc. deklaruje korzystanie ze zbiórek publicznych.

- 62 proc. ankietowanych PES z tej grupy założono w latach 1989-2009, zaś 38 proc. – nie wcześniej niż w roku 2010.
- 78 proc. badanych podmiotów zatrudnia pracowników etatowych.
- 33 proc. deklaruje roczne przychody poniżej 500 tys. zł, a 44 proc. – wyższe niż 500 tys. zł.
- 33 proc. badanych PES o charakterze reintegracyjnym zawieszało działalność w latach 2018-2022.
- 33 proc. pozytywnie ocenia kondycję ekonomiczną swoich podmiotów, 11 proc. – negatywnie, zaś średnia w skali 1-5 wynosi 3,13.
- 67 proc. prognozuje utrzymanie obecnej sytuacji ekonomicznej danego podmiotu w okresie najbliższego roku, natomiast pogorszenie – 33 proc. Żaden z badanych przedstawicieli podmiotów reintegracyjnych nie przewiduje poprawy kondycji ekonomicznej.
- Wśród najczęściej zgłaszanych problemów wewnętrznych wskazywano brak wystarczającej liczby pracowników (22 proc.) oraz trudności z zarządzaniem i organizacją pracy (22 proc.), a następnie - problemy techniczne, np. związane z zapewnieniem lokalu, sprzętu lub wyposażenia (11 proc.), niski poziom zaangażowania i motywacji pracowników PES (11 proc.), rotację kadry (11 proc.), konflikty wewnętrzne (11 proc.) oraz problemy społeczne podopiecznych PES (11 proc.).
- Jako problemy zewnętrzne najczęściej wymieniano: biurokrację i otoczenie prawne (67 proc.), niski poziom wiedzy na temat ES w otaczającym środowisku (33 proc.), trudności z pozyskiwaniem środków finansowych (22 proc.), brak zainteresowania JST wspieraniem sektora ES (22 proc.), niewystarczające możliwości uzyskania wsparcia (22 proc.), negatywny wizerunek ES w otoczeniu (22 proc.) oraz niestosowanie klauzul lub aspektów społecznych (11 proc.).
- 33 proc. pozytywnie ocenia możliwości uzyskania wsparcia w regionie, natomiast krytyczną opinię formułuje 56 proc. badanych PS. Średnia w skali 1-5 wynosi 2,78.
- Przedstawiciele PS chcieliby skorzystać z następujących form pomocy: szkolenia i doradztwo prawne (89 proc.), kampanie społeczne, promocja ekonomii społecznej (78 proc.), pomoc w pozyskaniu sprzętu i wyposażenia (67 proc.), pomoc w nawiązywaniu kontaktów

biznesowych, zdobywaniu kontrahentów (56 proc.), szkolenia i doradztwo w zakresie pozyskiwania środków (44 proc.), szkolenia i doradztwo księgowo (33 proc.), szkolenia i doradztwo marketingowe (22 proc.) oraz pomoc lokalowa (22 proc.).

- 67 proc. chciałoby skorzystać z bezzwrotnych form wsparcia finansowego, np. dotacji, zaś żaden z badanych przedstawicieli podmiotów reintegracyjnych nie deklaruje chęci skorzystania z instrumentów o charakterze zwrotnym.
- 44 proc. pozytywnie ocenia dostęp do informacji na temat możliwości uzyskania wsparcia w regionie, 33 proc. wyraża negatywną opinię, zaś średnia w skali 1-5 wynosi 3,11.

Kondycja podmiotów ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym była również przedmiotem badania jakościowego¹¹⁷. Poniżej prezentujemy katalog najczęściej poruszanych zagadnień, istotnych z punktu widzenia założonych celów badawczych:

- Większość rozmówców z różnych grup podziela przekonanie, że segment podmiotów reintegracyjnych w województwie łódzkim jest niewystarczająco rozwinięty: zbyt mała liczba podmiotów, rozproszenie terytorialne, „brak pokrycia” w ujęciu przestrzennym, niepowstawanie nowych podmiotów, brak funkcjonowania tzw. „ścieżki reintegracji”, czyli wzajemnego powiązania między różnymi podmiotami reintegracyjnymi, a także między podmiotami reintegracyjnymi a segmentem przedsiębiorczości społecznej oraz otwartym rynkiem pracy („systemy przedsiębiorczości i system podmiotów reintegracyjnych zupełnie się nie widzą...”, „często osoby są latami w tych podmiotach reintegracyjnych, ale problemem jest rodzina, która widzi, że ten ktoś jest zaopiekowany i chce, żeby tak było zawsze, nie chce, żeby ta osoba poszła dalej...”).
- Do największych barier zaliczane są kwestie o charakterze systemowym: przede wszystkim „sztywne” i „restrykcyjne” ramy prawne oraz brak środków w budżetach JST na tworzenie i wspieranie tego rodzaju podmiotów (również brak świadomości korzyści w środowisku JST, płynących z powstawania tego rodzaju podmiotów).
- Rezultaty działań reintegracyjnych zazwyczaj są „miękkie” („ktoś chce się kształcić, rozwijać, osiągać cele...”, „pracodawcy i pracownicy mogą korzystać z możliwości rozwoju...”).

¹¹⁷ Na podstawie badania jakościowego z przedstawicielami PES o charakterze reintegracyjnym w woj. łódzkim

- Choć nie wszyscy respondenci formułują to wprost, można stwierdzić, że liczna grupa badanych ma poczucie, że wsparcie podmiotów reintegracyjnych nie należy do priorytetów systemu wsparcia w regionie.
- Część przedstawicieli OWES uważa, że reintegracja jest zadaniem „narzuconym”, a sposób jego realizacji – zbyt uregulowany i niedopasowany do specyfiki pracy ww. ośrodków („od reintegracji to są podmioty reintegracyjne, a my powinniśmy wspierać przedsiębiorczość społeczną...”, „jak system nie działa, to przerzucmy to na OWES-y...”). Warto dodać, że sytuację w tym obszarze istotnie zmieniła ustawa o ekonomii społecznej z roku 2022.

Cennym uzupełnieniem powyższych informacji są dane dotyczące liczby oraz lokalizacji podmiotów ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym w województwie łódzkim. W jednym z poprzednich rozdziałów przedstawione zostały kluczowe regulacje prawne, jak również dane dotyczące liczby funkcjonujących w regionie CIS, KIS, ZAZ i WTZ. Poniżej prezentujemy syntezę ww. informacji z podziałem na jednostki terytorialne (powiaty i subregiony).

Najbardziej rozpowszechnioną formą podmiotów reintegracyjnych są warsztaty terapii zajęciowej, natomiast znacznie rzadziej występują kluby integracji społecznej i zakłady aktywności zawodowej. W województwie łódzkim działa obecnie tylko 1 centrum integracji społecznej. Dane zamieszczone w powyższej tabeli potwierdzają, że liczba podmiotów o charakterze reintegracyjnym w regionie jest niewystarczająca, ponadto ich rozkład terytorialny jest nierównomierny (jak formułowali to eksperci uczestniczący w badaniu jakościowym, brak jest „pokrycia terytorialnego...”). W dwóch powiatach: skierniewickim i pączęzańskim tego rodzaju podmioty nie funkcjonują. W subregionach I, II, III i IV odnotowano – odpowiednio – 15, 16, 11 i 15 podmiotów o charakterze reintegracyjnym. W Łodzi (w subregionie IV) reprezentowane są wszystkie formy podmiotów reintegracyjnych, natomiast w dziewięciu powiatach działają podmioty reprezentujące dwie różne formy prawne. Najwięcej PES o charakterze reintegracyjnym funkcjonuje w Łodzi (15), co nie powinno dziwić, biorąc pod uwagę potencjał tej aglomeracji. 6 podmiotów działa w powiecie zgierskim, natomiast 4 – w powiecie tomaszowskim. Powyższe dane potwierdzają tezę o **rozproszeniu terytorialnym podmiotów o charakterze reintegracyjnym w regionie.**

Tabela 40. Liczba podmiotów ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym w województwie łódzkim z uwzględnieniem lokalizacji siedziby (%)¹¹⁸

lp.	subre-gion	powiat	CIS	KIS	ZAZ	WTZ	łącznie
1	I	łaski				1	1
2		łódzki-wschodni				1	1
3		opoczyński				3	3
4		pabianicki		1		2	3
5		rawski			1	1	2
6		tomaszowski		1		3	4
7		zduńskowolski				1	1
8	II	brzeziński				1	1
9		łęczycki				1	1
10		łowicki			1	2	3
11		kutnowski				2	2
12		poddębicki				1	1
13		Skierniewice			1	1	2
14		skierniewicki					0
15	zgierski		2			4	6
16	III	bełchatowski				2	2
17		pajęczański					0
18		piotrkowski				1	1
19		Piotrków Trybunalski				1	1
20		radomszczański		1		1	2
21		wieluński				1	1
22		wieruszowski				1	1
23	sieradzki			1		1	2
24	IV	Łódź	1	1	4	9	15
łącznie			1	7	8	41	57

Na podstawie badania jakościowego można stwierdzić, że **wsparcie podmiotów reintegracyjnych nie należy do priorytetów systemu wsparcia ES w województwie łódzkim¹¹⁹**. W opinii badanych przedstawicieli OWES oferta skierowana do tego rodzaju podmiotów nie odznacza się szczególną specyfiką (tj. stosowane są podobne narzędzia i metody pracy, jak w przypadku innych grup odbiorców). Część rozmówców zaznacza, że – niejako z definicji –

¹¹⁸ Opracowanie własne na podstawie Analizy danych zastanych

¹¹⁹ Na podstawie badania jakościowego z przedstawicielami OWES, PES/PS, JST, RCPS...

wszystkie PES/PS pełnią funkcję reintegracyjną, przy czym różnią się jedynie rodzajem oraz zasięgiem (skala) problemów społecznych, jakich doświadczają ich podopieczni. Podmioty reintegracyjne wspomagają osoby z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, a więc znajdujące się w szczególnie trudnej sytuacji życiowej, które, po przejściu odpowiedniej ścieżki wsparcia, powinny przechodzić do pracy w przedsiębiorstwach społecznych, a następnie – jeśli pozwala na to ich sytuacja – podejmować zatrudnienie na otwartym rynku pracy. W powszechnej ocenie ekspertów i praktyków (nie tylko z regionu) tego rodzaju ścieżka reintegracji nie do końca funkcjonuje w sposób właściwy, ponieważ występują liczne bariery o charakterze systemowym.

6. Współpraca jednostek samorządu terytorialnego z sektorem ekonomii społecznej

Istotną rolę w systemie wsparcia ekonomii społecznej odgrywają, a może powinny odgrywać, JST (zwłaszcza gminne i powiatowe) wraz z ich jednostkami organizacyjnymi, jak OPS, PUP czy PCPR¹²⁰. W tym kontekście można wymienić kilka postrzeganych przez uczestników badania funkcji, pełniących przez JST w ramach owego systemu w województwie łódzkim:

- planowanie strategiczne, programowanie szeroko rozumianej polityki rozwoju, w tym polityki społecznej (np. diagnozowanie problemów społecznych oraz zasobów i potencjałów, tworzenie dokumentów strategicznych i programowych na poziomie lokalnym),
- organizowanie i koordynacja systemu usług społecznych dla (różnych grup) mieszkańców (w tym dla grup zagrożonych wykluczeniem), działania na rzecz deinstytucjonalizacji (przejścia od usług instytucjonalnych do świadczonych w środowisku lokalnym),
- podejmowanie współpracy finansowej i niefinansowej z organizacjami „trzeciego sektora” (w tym podmiotami ekonomii społecznej), w tym zlecanie zadań publicznych,
- organizowanie i (współ)prowadzenie podmiotów ekonomii społecznej,
- wspieranie PES/PS (np. rzeczowe, lokalowe lub finansowe - zlecanie zadań publicznych lub zakup usług PES/PS, m.in. poprzez stosowanie klauzul i aspektów społecznych).

Jak już wspomnieliśmy, badanie opinii przedstawicieli JST również zostało przeprowadzone techniką CATI (Komputerowo Wspomaganych Wywiadów Telefonicznych). Łącznie próba wyniosła N=105 osób/instytucji – jej struktura została zamieszczona w poniższej tabeli.

¹²⁰ Na podstawie badania jakościowego z różnymi grupami respondentów: OWES, RCPS, IZ RPO WŁ, PES/PS...

Tabela 41. Struktura próby w badaniu JST (%)¹²¹

SUBREGION	
subregion 1	29
subregion 2	33
subregion 3	37
subregion 4	1
RODZAJ JST	
gmina wiejska	66
gmina wiejsko-miejska	13
gmina miejska	8
powiat ziemski	11
miasto na prawach powiatu	2

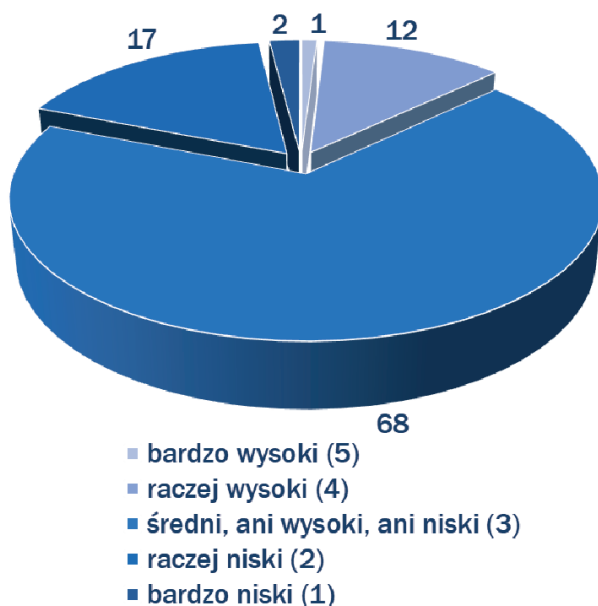
Powyższe parametry były kontrolowane w próbie i wynikają z rozkładu jednostek samorządu terytorialnego w województwie łódzkim. 92 proc. badanych przedstawicieli JST deklaruje, że na obszarze funkcjonowania danej jednostki funkcjonują organizacje pozarządowe prowadzące działalność gospodarczą (lub inną odpłatną), 91 proc. zauważa działalność KGW, 33 proc. wymienia WTZ, 17 proc. – spółdzielnie socjalne, 10 proc. – ZAZ, 9 proc. – CIS (przypomnijmy, że w regionie działa tylko 1 CIS), 7 proc. – spółdzielnie pracy, w tym inwalidów i niewidomych, zaś 4 proc. – KIS.

10 proc. ankietowanych wyraża przekonanie, że na obszarze ich gmin czy powiatów funkcjonują podmioty wpisane na listę lub pozytywnie zweryfikowane jako przedsiębiorstwa społeczne. Dodajmy, że po wprowadzeniu ustawy o ES w roku 2022 za nadawanie statusu przedsiębiorstwa społecznego odpowiada wojewoda, natomiast wcześniej obowiązywała inna procedura (listę PS o statusie nadanym „na starych zasadach” do końca 2023 r. prowadzi MRiPS).

Badani przedstawiciele JST deklarują, że na terenie ich gmin lub powiatów najczęściej występują PES/PS działające w sferze kultury i sztuki – 90 proc., rekreacji, sportu i turystyki – 79 proc., rozwoju lokalnego – 78 proc., gastronomii – 73 proc., edukacji i nauki – 59 proc., ochrony środowiska i ekologii – 41 proc., pomocy i usług społecznych – 38 proc., ochrony zdrowia – 36 proc., jak również aktywizacji zawodowej i rynku pracy 31 proc.

Powyższe wyniki odbiegają od rozkładów uzyskanych na próbie PES/PS w regionie, co może sugerować, że poziom wiedzy przedstawicieli JST na temat sektora ekonomii społecznej jest niski. Potwierdzeniem tej tezy są wyniki zaprezentowane na poniższym wykresie.

¹²¹ Badanie ilościowe JST w województwie łódzkim, CATI, N=105

Wykres 42. Samoocena poziomu wiedzy na temat ekonomii społecznej i możliwości wspierania PES/PS (%)¹²²

Badani przedstawiciele JST oceniali swój poziom wiedzy na temat ekonomii społecznej w skali pięciostopniowej, od kategorii „bardzo niski” (1) do „bardzo wysoki” (5). **Wyraźnie widać, że w tym obszarze występują istotne deficyty – średnia w skali 1-5 wynosi 2,93, zaś prawie 7 na 10 uczestników pomiaru wyraża opinię neutralną lub ambiwalentną.** Na uwagę zasługuje niski poziom polaryzacji uzyskanych danych, co oznacza przesunięcie opinii w kierunku umiarkowanych kategorii oceny (pozytywnych lub negatywnych) przy minimalnym udziale ocen skrajnych (wyłącznie negatywnych). Najwyższe, deklarowany poziom wiedzy odnotowano w grupie uczestników pomiaru, reprezentujących gminy miejskie.

Najważniejszym źródłem wiedzy na temat sektora ekonomii społecznej są – w opinii ankietowanych przedstawicieli JST – strony internetowe (77 proc.), w tym Regionalnego Centrum Polityki Społecznej w Łodzi (23 proc.) oraz działających w regionie ośrodków wsparcia ekonomii społecznej (18 proc.). Respondenci deklarują czerpanie tego rodzaju wiedzy również z mediów społecznościowych, np. z Facebooka (46 proc.) oraz ze spotkań tematycznych, konferencji branżowych i innych podobnych wydarzeń (38

¹²² Badanie ilościowe JST w województwie łódzkim, CATI, N=105

proc.). Upowszechnianiu wiedzy na temat idei oraz możliwości wsparcia ekonomii społecznej sprzyjają bezpośrednie kontakty, wymiana wiedzy i doświadczeń, a także możliwość korzystania z dorobku ekspertów i praktyków. Respondenci w mniejszym stopniu deklarują, że tego rodzaju informacje czerpią z ulotek i broszur, a także mediów „tradycyjnych”, zarówno papierowych, jak i elektronicznych. Podsumowując ten wątek, poziom wiedzy na temat ekonomii społecznej w regionie jest niewystarczający, a informacje na ten temat są rozproszone. Nie ma jednego, wiodącego nośnika, który mógłby pełnić rolę kompendium wiedzy na temat sektora ekonomii społecznej, czy możliwości uzyskania wsparcia.

Tabela 43. Podejmowane formy współpracy z PES/PS (%)¹²³

wsparcie finansowe	85
wsparcie rzeczowe (np. lokal, wyposażenie)	80
wspólne inicjatywy (np. projekty)	78
zlecane zadań publicznych (np. w otwartych konkursach)	73
promocja idei i podmiotów ekonomii społecznej	68
stosowanie klauzul i aspektów społecznych w zamówieniach publicznych	36
partnerstwo na rzecz rozwoju ekonomii społecznej	28
założenie lub zainicjowanie podmiotu ekonomii społecznej przez instytucję	13

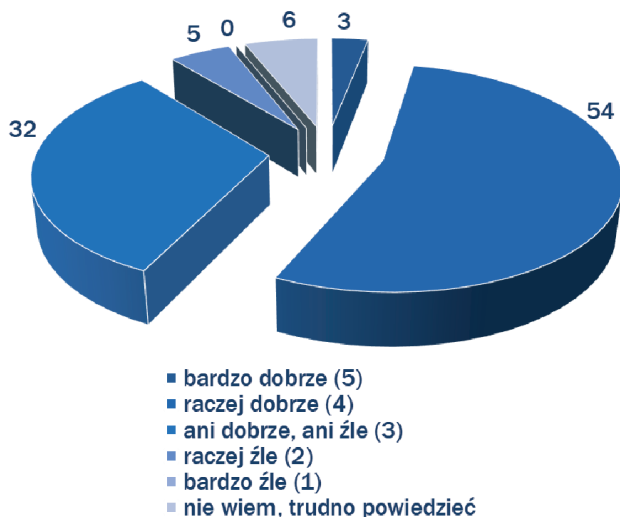
Zdecydowana większość ankietowanych przedstawicieli deklaruje podejmowanie przynajmniej jednej formy kooperacji, wymienionej w powyższej tabeli. Na tle innych JST różne formy współpracy najrzadziej deklarują respondenci reprezentujący gminy wiejskie. Owe przejawy kooperacji najczęściej wskazują przedstawiciele powiatów ziemskich oraz gmin miejskich oraz gmin miejsko-wiejskich.

Do najczęściej występujących form współpracy JST z PES/PS należy udzielanie wsparcia finansowego, wsparcie rzeczowe, podejmowanie wspólnych przedsięwzięć, zlecenie zadań publicznych w otwartych konkursach na wsparcie lub powierzenie zadań publicznych, jak również promowanie idei i sektora ES. Uczestnicy pomiaru relatywnie często deklarują podejmowanie działań na rzecz promocji idei oraz podmiotów ekonomii społecznej. Powyższy rozkład danych potwierdza, że stosowanie klauzul i aspektów społecznych jest zjawiskiem mało rozpowszechnionym. 13 proc. badanych deklaruje założenie lub zainicjowanie PES/PS przez JST.

¹²³ Badanie ilościowe JST w województwie łódzkim, CATI, N=105

Informacje na temat postrzeganych barier współpracy JST z sektorem ES zostały zebrane na podstawie odpowiedzi udzielonych na pytanie otwarte¹²⁴. Respondenci najczęściej wymieniali brak wystarczających środków finansowych w systemie wsparcia i/lub w budżecie JST (35 proc.), niski potencjał PES/PS, w tym m.in. brak wykwalifikowanej kadry i zasobów finansowych (22 proc.), utrudniony kontakt i niesprawną komunikację z liderami PES/PS (11 proc. – w tym kontekście respondenci wskazywali, że przedstawiciele sektora ES przyjmują postawy roszczeniowe względem JST, mają niski poziom wiedzy merytorycznej, nie rozumieją ram i ograniczeń, w jakich funkcjonują samorządy, zwłaszcza finansowych i administracyjnych), niski poziom wiedzy po stronie JST (11 proc.), brak oddolnej inicjatywy, aktywności i zaangażowania liderów PES/PS (10 proc.), brak czasu i przeciążenie pracą urzędników JST, które wynika z konieczności łączenia obowiązków z różnych obszarów (9 proc.), jak również biurokrację, zbędne obciążenia administracyjne, niejasne i niespójne regulacje prawne, które „odstraszają liderów PES...” (7 proc.). Ponadto 14 proc. badanych spontanicznie deklaruje, że tego rodzaju utrudnienia, czy bariery nie występują.

44 proc. badanych przedstawicieli JST deklaruje podejmowanie współpracy z Regionalnym Centrum Polityki Społecznej w Łodzi. Najczęściej są to przedstawiciele gmin miejsko-wiejskich (57 proc.). Wszyscy respondenci

Wykres 44. Ocena systemu wsparcia ES w województwie łódzkim (%)¹²⁵

¹²⁴ Badanie ilościowe JST w województwie łódzkim, CATI, N=105

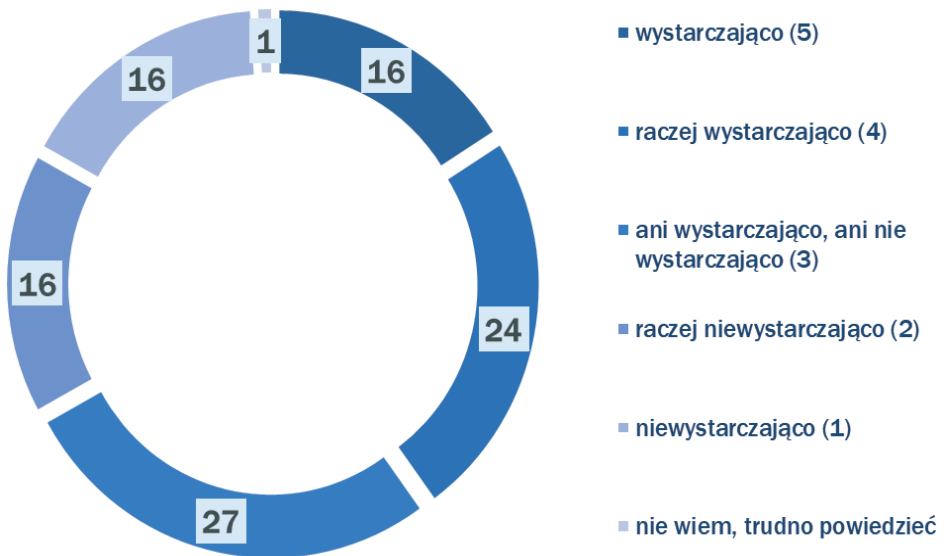
¹²⁵ Badanie ilościowe JST w województwie łódzkim, CATI, N=105

z tej grupy pozytywnie oceniają współpracę z RCPS – 59 proc. wyraziło ocenę bardzo pozytywną, natomiast 41 proc. – umiarkowanie pozytywną. Jako mocne strony współpracy z tą instytucją postrzegany jest dobry kontakt, pomocność i kompetencje komunikacyjne pracowników RCPS, profesjonalizm i wiedza merytoryczna kadry, a także możliwość skorzystania z różnych form wsparcia: finansowych i niefinansowych (np. szkoleń, doradztwa, udzielania informacji). Prawie wszyscy przedstawiciele JST współpracujących z RCPS nie dostrzegają jakichkolwiek trudności czy mankamentów tej kooperacji.

57 proc. ankietowanych przedstawicieli JST pozytywnie ocenia system wsparcia ES w regionie, ocenę negatywną wyraża 5 proc. badanych, ponadto ok. 1/3 wyraża opinię neutralną lub ambiwalentną. Średnia w skali 1-5 wynosi 3,59, co oznacza opinię ułożoną między środkową a umiarkowanie pozytywną kategorią oceny. Wysoka ocena współwystępuje z deklarowanym poczuciem bycia poinformowanym o możliwościach uzyskania wsparcia w województwie łódzkim.

Respondenci odpowiadali również na otwarte pytanie o oczekiwane formy wsparcia rozwoju ES w regionie. W tym kontekście najczęściej wymieniano potrzebę zwiększenia puli dostępnych środków finansowych (w tym dla nowo powstających PES/PS, a także środków rozwojowych dla istniejących PES/PS, np. inwestycyjnych). Do pożądanych form pomocy można również zaliczyć zapewnienie dostępu do profesjonalnej informacji na temat możliwości uzyskania wsparcia (np. tworzenie punktów informacyjnych na poziomie lokalnym, oddelegowanie przez JST pracowników do udzielania informacji i/lub koordynowania spraw związanych z rozwojem ES w samorządach), szeroko rozumiane usługi doradcze i szkoleniowe („szyte na miarę...”), edukację i promocję ES, jak również sieciowanie, integracje i tworzenie przestrzeni wymiany wiedzy oraz doświadczeń (np. spotkań informacyjno-konsultacyjnych, konferencji, targów...). Ponadto dość liczna grupa badanych deklaruje, że aktualnie dostępne formy wsparcia ES są wystarczające.

Opinie na temat posiadania informacji o możliwości wspierania ES są podzielone. 40 proc. badanych przedstawicieli JST uważa, że ich aktualny zasób wiedzy jest wystarczający, zaś przeciwną opinię formułuje ok. 1/3 ankietowanych, ponadto mniej niż 3 na 10 ankietowanych wyraża ocenę neutralną lub ambiwalentną. Średnia w skali 1-5 wynosi 3,08. Co oczywiste, pozytywna samoocena poziomu wiedzy o możliwościach wspierania ES współwystępuje z dobrą opinią na temat całego systemu wsparcia ekonomii społecznej w województwie łódzkim.

Wykres 45. Samoocena posiadania informacji na temat możliwości wspierania ES w województwie łódzkim (%)¹²⁶

Kwestia współpracy JST z sektorem ES poruszana była podczas badania jakościowego¹²⁷. **Rozwój tej kooperacji jest nierównomierny**, co jest silnie uzależnione od uwarunkowań lokalnych. Ważnym czynnikiem jest kadencyjność, a także uzależnienie rozwoju ES od bieżącą sytuacją na scenie politycznej w danej gminie czy powiecie. W wielu przypadkach poziom wiedzy samorządowców i urzędników na temat ES jest niewystarczający, co jest zjawiskiem rozpowszechnionym w całym kraju. Dla wielu przedstawicieli JST priorytetem są „twarde” działania inwestycyjne, które przynoszą widoczne efekty dla mieszkańców danej gminy czy powiatu. Wsparcie ES przynosi efekty trudne do zmierzenia, zazwyczaj chwiejne, odłożone w czasie. W świetle wyników badania jakościowego, edukacja i oddziaływanie na świadomość czy sposób myślenia władz lokalnych należą do czynników kluczowych.

W kontekście współpracy JST z sektorem ES w regionie warto przywołać również następujące ustalenia z badania jakościowego¹²⁸:

¹²⁶ Badanie ilościowe JST w województwie łódzkim, CATI, N=105

¹²⁷ Na podstawie badania jakościowego z różnymi grupami respondentów: OWES, RCPS, IZ RPO WŁ, IP RPO WŁ, ŁUW, PES/PS, JST...

¹²⁸ Tamże

- niski poziom wiedzy, brak świadomości korzyści, niechęć do stosowania klauzul społecznych (lub innych preferencji dla PES/PS w dostępie do zamówień publicznych),
- możliwość stosowania tego rodzaju instrumentów jest – zdaniem badanych – uzależniona od rodzaju i wielkości zamówienia, a przede wszystkim – od sytuacji na rynku lokalnym, „przy dużych projektach z naszego punktu widzenia stosowanie klauzul społecznych nie ma sensu, jednak chcielibyśmy znaleźć taki obszar, gdzie będziemy mogli wprowadzić stosowanie klauzul społecznych. (...) Widzimy taką potrzebę w obszarze pomocy społecznej. Problemem jest to, że na naszym obszarze nie ma wykonawców, którzy mogliby spełnić wymogi klauzul społecznych...”,
- doświadczenia współpracy JST z PES/PS są zróżnicowane, w mniejszych gminach często nie funkcjonują tego rodzaju podmioty (a przynajmniej badani przedstawiciele JST nie mają świadomości ich funkcjonowania), natomiast niektóre JST mają doświadczenia związane z zakładaniem lub inicjowaniem PES/PS oraz zlecaniem im zadań publicznych (otwarte konkursy ofert, małe granty, rzadziej – zamówienia publiczne), np. usługi komunalne, obsługa wydarzeń lokalnych,
- wątpliwości budzą również przypadki zakładania PES/PS przez przedsiębiorców komercyjnych w celu uzyskania zamówienia (np. spełnienia klauzuli społecznej lub wygrania konkursu), „doświadczenie pokazało, że mobilność rynku i kreatywność przedsiębiorców jest duża, mieliśmy firmę, która w 2018 roku wygrała przetarg, a w 2020 zaproponowaliśmy formę konkursu, to ten przedsiębiorca utworzył fundację i też ten konkurs wygrał...”,
- postrzeganym atutem PES/PS jest realizacja istotnych społecznie celów, w tym zwłaszcza wspieranie osób z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, aktywizacja oraz integracja społeczna, a także ograniczenie kosztów realizacji zadań publicznych,
- do słabych stron PES/PS przedstawiciele JST zaliczają niskie kompetencje kadry, brak doświadczenia i dłuższy czas realizacji zadań (w porównaniu do podmiotów komercyjnych),
- istotnym ograniczeniem jest brak PES/PS świadczących usługi w danym obszarze lub niewystarczający potencjał istniejących PES/PS, barierą jest również brak wystarczających środków w budżetach JST, czasami PES/PS oferują relatywnie wysokie ceny usług,
- badane JST deklarują plany zlecenia zadań publicznych PES/PS, choć są one uzależnione od wieku uwarunkowań, „plany są, tylko kwestia

możliwości prawno-organizacyjno-finansowych, (...) generalnie zamawiający musi wiedzieć, czego chce, a wykonawca realnie określić, za ile to może wykonać...”

- w JST często brakuje odpowiednich zasobów kadrowych i kompetencji z obszaru ES, np. w mniejszych gminach urzędnicy łączą zadania z wielu różnych obszarów,
- głównym źródłem informacji na ten temat jest internet, ponadto część JST współpracuje z OWES i RCPS (bardzo pozytywna tej współpracy),
- stereotypowe postrzeganie ES przede wszystkim jako obszaru wsparcia grup znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej i zawodowej, a nie narzędzia rozwoju lokalnego,
- centra usług środowiskowych prowadzone przez partnerstwa powiatów, gmin i organizacji pozarządowych jako element regionalnej specyfiki i zarazem przykład „dobrej praktyki” organizacji usług społecznych.

7. Porównanie rozwoju ekonomii społecznej w latach 2018-2022

W tym rozdziale prezentujemy zestawienie najważniejszych informacji niniejszego opracowania, a także z rocznych raportów o stanie ES w województwie łódzkim. W latach 2018-2022 zrealizowane zostały następujące opracowania na zlecenie RCPS:

- „Raport o stanie ES w województwie łódzkim za rok 2018”, wykonawca: Delta Partner – Stowarzyszenie na Rzecz Wspierania Inicjatyw Gospodarczych,
- „Raport o stanie ES w województwie łódzkim w roku 2019”: Lokalne Badania Społeczne,
- „Raport o stanie ES w województwie łódzkim w roku 2020”: Lokalne Badania Społeczne,
- „Raport o stanie ES w regionie łódzkim w roku 2021”: ASM - Centrum Badań i Analiz Rynku Sp. z o.o.

Warto zaznaczyć, że nie wszystkie dane z ww. raportów są porównywalne, ze względu różnice metodologiczne. Kolejne raporty roczne miały nieco inne cele i wiodące obszary eksploracji, stąd zastosowano w nich odmienne podejścia badawcze, metody i techniki badawcze, narzędzia i sposób doboru prób. Poniżej prezentujemy rekomendacje z ww. opracowań.

Raport o stanie ekonomii społecznej w województwie łódzkim za rok 2018:

- Edukacja i promocja (w szczególności wśród przedsiębiorców i JST).
- Koordynacja działań z zakresu wspierania PES – przede wszystkim w zakresie tworzenia dokumentów strategicznych i planistycznych.
- Kształcenie przyszłych kadr i liderów ES.
- Wydłużenie okresu wsparcia i cykliczność projektów skierowanych do PES.
- Silniejsze powiązanie PES i OWES z podmiotami reintegracyjnymi.
- Zachęcanie JST do tworzenia podmiotów reintegracyjnych.
- Rozszerzanie grupy beneficjentów ostatecznych.

Raport o stanie ekonomii społecznej w województwie łódzkim w roku 2019:

- Ogólna ocena pracy i jakości usług OWES jest wysoka, ponadto respondenci w badaniu ilościowym (PES/PS i JST) raczej pozytywnie postrzegają system wsparcia ES w regionie. Pożądane jest utrzymanie i dalszy rozwój cennych zasobów i rozwiązań organizacyjnych.
- Rekomenduje się kontynuację działań na rzecz diagnozy potrzeb i oczekiwań sektora. Konieczne jest prowadzenie ustawicznych działań monitorujących i ewaluacyjnych.
- Wzmocnienie polityki informacyjnej w obszarze systemu wsparcia ES. Rekomenduje się dalszy rozwój strony internetowej RCPS, która mogłaby pełnić rolę kompendium wiedzy na temat ES oraz możliwości uzyskania wsparcia.
- Rekomendowane są działania na rzecz wprowadzenia ES do głównego nurtu polityki społecznej regionu, poprzez wzmocnienie powiązań z innymi politykami publicznymi.
- W dłuższej perspektywie proponuje się wprowadzenie zmian systemowych na poziomie ogólnokrajowym, poprzez odejście od dotychczasowej formuły konkursowej, zapewnienie stałego źródła finansowania, a także osadzenie OWES w instytucjonalnym systemie wsparcia i politykach publicznych regionu.
- Wskazane jest zwiększenie poziomu wiedzy na temat ekonomii społecznej w środowisku JST, w tym na temat korzyści płynących ze stosowania aspektów i klauzul społecznych, jak również zlecania zadań publicznych PES/PS.
- Rekomendowane jest zwiększenie poziomu wiedzy na temat możliwości i sposób współpracy sektora ekonomii społecznej z biznesem.
- Niewystarczająca jest liczba oraz poziom rozwoju podmiotów reintegracyjnych w regionie. W ostatnich latach zakładanych jest niewiele tego rodzaju podmiotów, brakuje pokrycia terytorialnego, a ścieżka reintegracji społeczno-zawodowej nie funkcjonuje zgodnie z założeniami. Pożądane jest podjęcie działań na rzecz zmiany tego stanu rzeczy.
- Szansą rozwoju ES w regionie jest trafne rozpoznanie ogólnych trendów w szeroko rozumianym systemie polityki społecznej. Między innymi można tu wymienić deinstytucjonalizację, wprowadzanie nowych

rozwiązań, ukierunkowanych na rozwój i integrację usług społecznych (CUS), innowacje społeczne, ekonomię współdzielenia, wykluczenie i transformację cyfrową, szeroko rozumiane zmiany kulturowe.

- Podczas realizacji badania zebrane zostały bogate doświadczenia odnośnie przydatności i sposobu realizacji poszczególnych metod i technik badawczych. Rekomenduje się wprowadzenie pewnych korekt i modyfikacji standardu badawczego.

Raport o stanie ekonomii społecznej w województwie łódzkim w roku 2020:

- Ogólna opinia na temat pakietu wsparcia dla PES/PS w okresie pandemii w 2020 r. jest umiarkowanie pozytywna. Jako „flagowy” instrument postrzegany jest „mechanizm zakupowy”. Pożądane jest wykorzystanie doświadczeń płynących z jego funkcjonowania.
- Rekomenduje się zastosowanie bardziej dopasowanych do sytuacji PES/PS kryteriów dostępu do korzystania z różnych form pomocy. Przede wszystkim chodzi o niedyskryminowanie odbiorców wsparcia ze względu na formę prawną (lub brak osobowości prawnej), a także stosowanie bardziej adekwatnych sposobów oceny kondycji finansowej oraz branży, w jakiej faktycznie prowadzą działalność odbiorcy wsparcia.
- System wsparcia ES w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r. był silnie rozproszony, zaś odpowiedzialność za udzielanie pomocy była rozłożona między różne instytucje i organizacje. Konieczne jest zapewnienie koordynacji systemu wsparcia sektora ES w sytuacjach kryzysowych, a także umiejętne powiązanie go z systemem powszechnym.
- Respondenci z różnych grup uważają, że w okresie pandemii istotnym czynnikiem hamującym udzielanie lub korzystanie z pomocy były „sztywne” regulacje prawne, w tym zwłaszcza wytyczne formułowane przez władze centralne (często z opóźnieniem). Zaleca się tworzenie szybko i łatwo dostępnych instrumentów, z możliwością reagowania i dużym zakresem autonomii odnośnie zasad stosowania, czy kryteriów dostępu.
- Wśród pozytywnych konsekwencji pandemii COVID-19 badani najczęściej wskazują wzmocnienie współpracy międzyinstytucjonalnej oraz relacji międzyludzkich. Rekomenduje się wykorzystanie tych

pozytywnych doświadczeń i kontynuowanie rozwoju współpracy międzyinstytucjonalnej w regionie.

- Przedstawiciele podmiotów o charakterze reintegracyjnym uważają, że w okresie pandemii COVID-19 w 2020 r. zabrakło instrumentów wsparcia, dedykowanych tej grupie odbiorców. W sytuacjach kryzysowych proponuje się uruchomienie działań dla podmiotów reintegracyjnych, a zwłaszcza dla ich podopiecznych.
- Rekomenduje się podejmowanie długofalowych działań zmierzających do popularyzacji instrumentów o charakterze zwrotnym jako uzupełnienia oraz potencjalnej alternatywy dla dotychczasowych sposobów finansowania.

Raport o stanie ekonomii społecznej w regionie łódzkim w roku 2021:

- Pomoc w nawiązywaniu/zacieśnianiu współpracy między PES a biznesem powinna być w szczególności ukierunkowana na lepszą promocję działalności PES, a także na pośredniczenie w zawieraniu tej współpracy między PES a biznesem.
- Wsparcie liderów PES w zakresie kompetencji miękkich związanych z reklamą i nawiązywaniem relacji biznesowych.
- Poprawa elastyczności PES w dostosowywaniu się do warunków gospodarczych.
- Wsparcie w zakresie utrzymania płynności finansowej.
- Pomoc w realizacji przedsięwzięć innowacyjnych w trzecim sektorze.
- Wymiana doświadczeń między przedstawicielami JST i podmiotów działających na rzecz ES.

Poniżej prezentujemy wybrane wyniki pomiarów za lata 2019 oraz 2022. Zestawienie i porównanie tych wyników jest uprawnione ze względu na analogiczny sposób realizacji ww. badań (liczebności i sposób doboru prób, zastosowane narzędzia badawcze).

Tabela 46. Porównanie wyników badania z raportu z rok 2019 i 2022¹²⁹

PERSPEKTYWA PES/PS		
Wskaźnik	Raport za rok 2019	Raport za rok 2022
Samoocena kondycji ekonomicznej PES/PS (średnia w skali 1-5)	3,38	3,21
Samoocena kondycji ekonomicznej PES/PS (odsetek wskazań pozytywnych)	48%	34%
Prognoza zmian kondycji ekonomicznej PES/PS w okresie najbliższego roku: poprawi się	23%	22%
Prognoza zmian kondycji ekonomicznej PES/PS w okresie najbliższego roku: pozostanie bez zmian	47%	57%
Prognoza zmian kondycji ekonomicznej PES/PS w okresie najbliższego roku: pogorszy się	12%	16%
Ocena możliwości uzyskania przez PES/PS w regionie (średnia w skali 1-5)	3,28	2,85
Ocena możliwości uzyskania przez PES/PS w regionie (odsetek wskazań pozytywnych)	48%	34%
Odsetek PES/PS oczekujących pomocy niefinansowej	92%	96%
Odsetek PES/PS oczekujących pomocy finansowej	92%	89%
Ocena przepływu informacji na temat możliwości uzyskania przez PES/PS w regionie (średnia w skali 1-5)	3,48	3,16
Ocena przepływu informacji na temat możliwości uzyskania przez PES/PS w regionie (odsetek wskazań pozytywnych)	61%	43%
Odsetek PES/PS korzystających z usług OWES	77%	58%
Poziom zadowolenia PES/PS ze współpracy z OWES (średnia w skali 1-5)	4,45	4,57
Poziom zadowolenia PES/PS ze współpracy z OWES (odsetek wskazań pozytywnych)	93%	91%
Samoocena poziomu wiedzy JST na temat ES (średnia w skali 1-5)	2,94	2,93
Samoocena poziomu wiedzy JST na temat ES (odsetek wskazań pozytywnych)	24%	13%
Odsetek JST podejmujących przynajmniej jedną formę współpracy z PES/PS	72%	95%
Odsetek JST podejmujących daną formę współpracy z PES/PS: wsparcie finansowe	31%	89%
Odsetek JST podejmujących daną formę współpracy z PES/PS: wspólne inicjatywy (np. projekty)	25%	82%
Odsetek JST podejmujących daną formę współpracy z PES/PS: zlecane zadań publicznych (np. w otwartych konkursach)	25%	77%
Odsetek JST podejmujących daną formę współpracy z PES/PS: wsparcie rzeczowe (np. lokal, wyposażenie)	22%	84%
Odsetek JST podejmujących daną formę współpracy z PES/PS: promocja idei i podmiotów ekonomii społecznej	21%	71%

¹²⁹ Opracowanie własne

Odsetek JST podejmujących daną formę współpracy z PES/PS: partnerstwo na rzecz rozwoju ekonomii społecznej	14%	29%
Odsetek JST podejmujących daną formę współpracy z PES/PS: założenie lub zainicjowanie podmiotu ekonomii społecznej przez instytucję	8%	14%
Odsetek JST podejmujących daną formę współpracy z PES/PS: stosowanie klauzul i aspektów społecznych w zamówieniach publicznych	8%	38%
Odsetek JST współpracujących z RCPS	66%	44%
Poziom zadowolenia JST ze współpracy z RCPS (średnia w skali 1-5)	4,40	4,59
Poziom zadowolenia JST ze współpracy z RCPS (odsetek wskazań pozytywnych)	96%	100%
Ocena systemu wsparcia ES w regionie przez JST (średnia w skali 1-5)	3,71	3,59
Ocena systemu wsparcia ES w regionie przez JST (odsetek wskazań pozytywnych)	58%	57%
Samoocena poziomu wiedzy JST na temat ES (średnia w skali 1-5)	3,10	3,08
Samoocena poziomu wiedzy JST na temat ES (odsetek wskazań pozytywnych)	42%	40%
Odsetek JST korzystających z usług OWES	47%	44%
Poziom zadowolenia JST ze współpracy z OWES (średnia w skali 1-5)	4,61	4,46
Poziom zadowolenia JST ze współpracy z OWES (odsetek wskazań pozytywnych)	91%	93%

Wyraźnie widać, że w raporcie za rok 2022 (w porównaniu z danymi za rok 2019) odnotowano niższy poziom wskaźników związanych z samooceną kondycji ekonomicznej PES/PS, a także oceną możliwości uzyskania wsparcia w regionie, jak również oceną polityki informacyjnej w tym obszarze. Stabilnie wysoka pozostaje ocena jakości usług świadczonych przez OWES.

Przedstawiciele JST w latach 2019-2022 formułują dość sceptyczne oceny dotyczące poziomu wiedzy oraz polityki informacyjnej w obszarze wsparcia ES w regionie. W porównaniu do danych za 2019 r. w raporcie za rok 2022 odnotowano znacznie wyższy odsetek JST podejmujących różne formy współpracy z PES/PS, natomiast znacznie niższy udział JST kooperujących z RCPS. W tym miejscu warto poczynić pewne zastrzeżenie metodologiczne: w pierwszym z wymienionych pomiarów pytano o sytuację w roku 2019, natomiast w badaniu za rok 2022 niektóre pytania dotyczyły stanu za lata 2018-2022, a więc obejmowały dłuższy okres. Stabilnie wysokie pozostają natomiast wskaźniki oceny współpracy JST z OWES oraz ocena kooperacji JST z RCPS.

8. Analiza potrzeb obszarów strategicznej interwencji

Ważnym elementem niniejszego opracowania jest analiza potrzeb w kontekście rozwoju sektora ES, z uwzględnieniem obszarów strategicznej interwencji (OSI) oraz miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze i obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją. Według zapisów „Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030” obszarem strategicznej interwencji jest „obszar o zidentyfikowanych lub potencjalnych powiązaniach funkcjonalnych lub o szczególnych warunkach społecznych, gospodarczych lub przestrzennych, decydujących o występowaniu barier rozwoju lub trwałych, możliwych do aktywowania, potencjałów rozwojowych...”¹³⁰. Z punktu widzenia realizacji polityki regionalnej do wspomnianych obszarów można zaliczyć: miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze oraz obszary zagrożone trwałą marginalizacją. W świetle zapisów krajowej „Strategii” miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze to „...miasta powyżej 20 tys. mieszkańców z wyłączeniem miast wojewódzkich oraz mniejsze, z liczbą ludności pomiędzy 15-20 tys. mieszkańców będące stolicami powiatów. Kategoria miast średnich obejmuje miasta różnej wielkości, w których występuje trwanie funkcji w następujących obszarach: gospodarczych funkcji kontrolnych, przemysłowych, turystycznych, handlowych, kultury, dostępności do szkolnictwa wyższego oraz zagrożenia depopulacją...”¹³¹. Z kolei obszary zagrożone trwałą marginalizacją są rozumiane jako „...różnicowane przestrzenne pod względem poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego, jak i funkcji gospodarczych skupiska gmin wiejskich i powiązanych z nimi funkcjonalnie małych miast, w których nastąpiła kumulacja negatywnych zjawisk społecznych i ekonomicznych...”¹³².

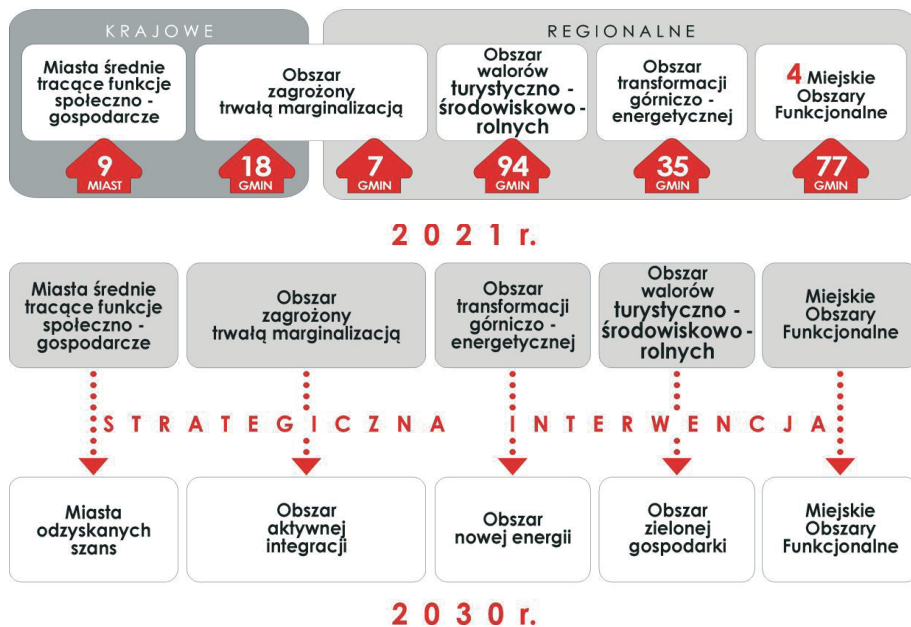
W „Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030” zidentyfikowane zostały OSI, które można podzielić na dwie grupy: krajowe i regionalne. Do drugiej z nich zaliczono obszar walorów turystyczno-środowisko-rolnych, obszar transformacji górniczo-energetycznej oraz 4 Miejskie Obszary Funkcjonalne.

¹³⁰ „Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030. Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony”, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, Warszawa, wrzesień 2019 r.

¹³¹ Tamże

¹³² Tamże

OBSZARY STRATEGICZNEJ INTERWENCJI

Ilustracja 47. Obszary Strategicznej Interwencji (OSI) w województwie łódzkim¹³³

Jak założono we wspomnianej „Strategii”, polityka rozwoju regionalnego będzie zmierzać do wzmocnienia i poprawy kondycji społeczno-gospodarczej ww. obszarów. „Dzięki ukierunkowanej terytorialnie strategicznej interwencji obszary województwa, w których zidentyfikowano problemy rozwojowe lub dostrzeżono szczególne walory, w perspektywie 2030 roku osiągną stabilny poziom rozwoju społeczno-gospodarczego. Miasta średnie odzyskają szanse rozwojowe i wzmocnią swoją pozycję w strukturze osadniczej województwa. Nowe bodźce rozwojowe w obszarach zmarginalizowanych pozwolą na aktywną integrację gmin wiejskich i zrównoważony rozwój całego województwa. Ważną rolę w rozwoju województwa będą pełnić obszary zielonej gospodarki, w których szczególny akcent będzie położony na rozwój funkcji rolniczej, turystycznej i ochronę środowiska, a działania w nich podejmowane przyczynią się do realizacji koncepcji kształtowania przestrzeni łódzkiego, jako Zielonego Ogrodu Polski. Dzięki sprawiedliwej transformacji, której najważniejszym podmiotem jest człowiek, obszar Zagłębia Bełchatowskiego zyska nową energię

¹³³ „Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030”, Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego, Łódź, kwiecień 2021 r.

dla rozwoju społeczno-gospodarczego. Wzmacnianie powiązań między miastami i otaczającymi je gminami w ramach Miejskich Obszarów Funkcjonalnych pozwoli na wspólne przewyżnianie barier rozwojowych tych obszarów i zwiększenie ich atrakcyjności osadniczej...¹³⁴.

W tym kontekście duże znaczenie może mieć wykorzystanie narzędzi ekonomii społecznej. Jak już wspomnieliśmy, ES została uwzględniona w politykach publicznych regionu jako ważny instrument rozwoju lokalnego i regionalnego (np. w dokumentach strategicznych i programowych, jak „Strategia w zakresie polityki społecznej województwa łódzkiego do 2030 roku”). Tego rodzaju przesłanki można również odnaleźć w „Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030”, w której zwrócono uwagę m.in. na potrzebę rozwoju społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych (w tym stosowania klauzul społecznych), jak również wzmocnienia współpracy międzysektorowej czy rozwoju usług społecznych, w tym w kontekście procesu ich deinstytucjonalizacji. We wspomnianym dokumencie uwzględniono „Rozwój ekonomii społecznej i solidarnej” jako kierunek działań (nr 2.3.3) w ramach celu strategicznego nr 2 („Obywatelskie społeczeństwo równych szans”) i celu operacyjnego nr 2.3 („Ograniczenie skali ubóstwa i wykluczenia społecznego”)¹³⁵. Rozwój ES w regionie ma być realizowany poprzez „...zwiększenie konkurencyjności rynkowej przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej (PES), w tym m.in. poprzez wspieranie partnerstwa podmiotów ekonomii społecznej i samorządów lokalnych w realizacji usług społecznych oraz nawiązanie współpracy tych podmiotów z biznesem, a także wsparcie doradcze dla PES, rozwój podmiotów reintegracji społecznej i zawodowej, w tym: CIS, KIS, WTZ, ZAZ, zaangażowanie PES w **rozwiązywanie problemów społecznych na obszarach zdegradowanych i rewitalizowanych**, wsparcie zatrudnienia osób zagrożonych wykluczeniem...¹³⁶.

Miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze:

W województwie łódzkim zidentyfikowano 9 JST spełniających definicję średniego miasta tracącego funkcje społeczno-gospodarcze. Są to: Kutno, Łask, Opoczno, Ozorków, Radomsko, Sieradz, Tomaszów Mazowiecki, Wieluń, Zduńska Wola. Biorąc pod uwagę ich szczególną sytuację, „...

¹³⁴ Tamże

¹³⁵ Tamże

¹³⁶ Tamże

Ilustracja 48. Miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze w regionie¹³⁷

podejmowane działania powinny w szczególności skupiać się na zatrzymaniu dalszej utraty funkcji, a w następnej fazie do ich przywracania. Rodzaj, zakres i wymiar interwencji będzie zależał bezpośrednio od specyficznych potrzeb i potencjałów poszczególnych miast. Zgodnie z KSRR 2030 zakłada się, że interwencja będzie ukierunkowana przede wszystkim na: odbudowę bazy gospodarczej oraz wzmocnienie roli tych miast jako centrów aktywności społecznej i gospodarczej, likwidowanie barier rozwojowych, poprawę atrakcyjności inwestycyjnej, rozwój przedsiębiorczości, aktywizację lokalnych zasobów ludzkich, pobudzanie lokalnych inicjatyw, a także **poprawę dostępu mieszkańców do usług publicznych...**¹³⁸.

¹³⁷ „Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030”, Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego, Łódź, kwiecień 2021 r.

¹³⁸ Tamże

Potrzeby każdej w ww. JST są uzależnione od uwarunkowań indywidualnych, natomiast w kontekście rozwoju ekonomii społecznej warto zwrócić uwagę przede wszystkim na budowanie rynku lokalnych usług społecznych, z uwzględnieniem procesu deinstytucjonalizacji. Biorąc pod uwagę aktualne trendy demograficzne, w przyszłości tego rodzaju usługi mogą być kierowane zwłaszcza do osób starszych i osób z niepełnosprawnościami. Dodajmy, że we wspomnianych miastach funkcjonuje 26 przedsiębiorstw społecznych, wpisanych na listę prowadzoną przez MRiPS (najwięcej w Kutnie – 12), 2 przedsiębiorstwa społeczne o statusie nadanym na mocy ustawy o ekonomii społecznej (obydwa w Kutnie), a także 12 podmiotów ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym (w tym 9 warsztatów terapii zajęciowej).

Obszary zagrożone trwałą marginalizacją:

W regionie zidentyfikowano 25 gmin spełniających kryteria obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją, w tym 18 gmin z poziomu krajowego (Burzenin, Błaszki, Grabów, Goszczanów, Daszyna, Dąbrowice, Klonowa, Krośniewice, Łanięta, Masłowice, Nowe Ostrowy, Oporów, Przedbórz, Sadkowiec, Uniejów, Wielgomłyny, Żychlin, Żytno) i 7 z poziomu regionalnego (Aleksandrów, Budziszewice, Czerniewice, Łęki Szlacheckie, Ręčno, Żarnów, Żelechlinek). „Obszary zagrożone trwałą marginalizacją charakteryzują się niską atrakcyjnością osadniczą, problemami demograficznymi, słabą dostępnością komunikacyjną, brakami w infrastrukturze komunalnej, niskim poziomem przedsiębiorczości, bezrobociem i obniżonym poziomem zamożności mieszkańców. Na obszarach zagrożonych trwałą marginalizacją działania powinny zmierzać do zainicjowania nowych impulsów rozwojowych, wzmocnienia istniejących potencjałów i ich aktywnej integracji we wszystkich aspektach rozwoju społeczno-gospodarczego. Najważniejsze działania obejmują m.in.: rozwój lokalnej przedsiębiorczości, poprawę dostępności komunikacyjnej, w szczególności w zakresie rozwoju transportu publicznego, działania w zakresie **aktywizacji zawodowej, poprawy kwalifikacji mieszkańców, integracji społecznej** oraz rozwój infrastruktury technicznej (w szczególności wodno-kanalizacyjnej i teleinformatycznej), **poprawę dostępu do podstawowych usług publicznych...**”¹³⁹.

¹³⁹ Tamże

Ilustracja 49. Obszary zagrożone trwałą marginalizacją w regionie¹⁴⁰

W kontekście rozwoju ES szczególny potencjał wydaje się mieć budowanie rynku usług społecznych, w tym realizowanych na obszarach wiejskich. W gminach zaliczanych do obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją dostęp do tego rodzaju usług jest zdecydowanie niewystarczający. Ważnym aktorem sektora ekonomii społecznej mogą stać się koła gospodyń wiejskich, zwłaszcza w obszarze rozwoju lokalnego, integracji społecznej czy zachowania dziedzictwa kulturalnego, choć KGW mogą również podejmować działalność ekonomiczną. Ważnym impulsem może być również rozwój rolnictwa ekologicznego oraz tworzenie gospodarstw opiekuńczych. W gminach zaliczanych do obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją funkcjonowało

¹⁴⁰ „Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030”, Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego, Łódź, kwiecień 2021 r.

1 przedsiębiorstwo społeczne, wpisane na listę prowadzoną przez MRiPS, natomiast nie odnotowano przedsiębiorstw społecznych o statusie nadanym na mocy ustawy o ekonomii społecznej. Ponadto w ww. gminach funkcjonują 3 podmioty ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym (w tym 2 warsztaty terapii zajęciowej i 1 klub integracji społecznej).

Pozostałe obszary strategicznej interwencji:

W „Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030” wyróżniono również inne kategorie obszarów strategicznej interwencji (OSI):

- Obszar Zielonej Gospodarki, który obejmuje 94 gminy położone poza Miejskimi Obszarami Funkcjonalnymi, z dominującą funkcją rolniczą, przyrodniczą oraz predysponowane do rozwoju turystyki ze względu na: potencjał endogeniczny środowiska przyrodniczego (doliny rzek, obszary cenne przyrodniczo i krajobrazowo) i dziedzictwa kulturowego (obszary i obiekty zabytkowe), a także zagospodarowanie turystyczne¹⁴¹ → w kontekście rozwoju ekonomii społecznej szczególny potencjał wydaje się mieć działalność KGW, rozwój usług społecznych, turystyki i rekreacji, rolnictwa ekologicznego i gospodarstw opiekuńczych, a także – szerzej – rozwój zielonej ekonomii społecznej (szerzej ten wątek poruszamy w kolejnym podpunkcie).
- Obszar Transformacji Górniczo-Energetycznej, który obejmuje 35 gmin (Zagłębie Bełchatowskie) o powierzchni 3 667 km² i liczbie ludności wynoszącej 417 tys. osób, co stanowi 20 proc. powierzchni województwa łódzkiego i 17 proc. jego ludności. „Dla zidentyfikowanego obszaru transformacji kluczowe jest konsekwentne budowanie akceptacji społecznej dla mających zachodzić przemian oraz wsparcie samorządów lokalnych w opracowaniu nowego modelu rozwoju gospodarczego, w tym przygotowywania projektów inwestycyjnych i nieinwestycyjnych oraz modeli organizacyjnych i montażu finansowego dla ich realizacji...”¹⁴² → szansą rozwoju ekonomii społecznej w regionie jest włączenie się w proces zielonej transformacji energetycznej (również w kontekście zmian klimatycznych), np. w takich obszarach, jak gospodarka cyrkularna, energia odnawialna, zrównoważone rolnictwo czy budownictwo

¹⁴¹ Tamże

¹⁴² Tamże

społecznie odpowiedzialne¹⁴³, ponadto ciekawym zagadnieniem jest rozwój spółdzielni energetycznych¹⁴⁴.

- Miejskie Obszary Funkcjonalne: MOF Ośrodka Wojewódzkiego – Łodzi oraz 3 wielordzeniowe MOF: MOF Sieradz – Zduńska Wola – Łask, MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno oraz MOF Radomsko – Piotrków Trybunalski – Bełchatów. „Dla Miejskich Obszarów Funkcjonalnych szczególnie istotna będzie realizacja zintegrowanych, kompleksowych projektów dotyczących m.in. rozwoju zrównoważonego transportu publicznego, zwiększania efektywności energetycznej, poprawy stanu środowiska przyrodniczego, szczególnie w zakresie jakości powietrza, wzrostu atrakcyjności osadniczej, wsparcia rozwoju kształcenia i szkolenia zawodowego oraz rozwoju kultury, turystyki i rekreacji...¹⁴⁵ → ze względu na specyficzny charakter MOF, w tym zwłaszcza zintegrowany i ponadlokalny charakter realizowanych przedsięwzięć, możliwości włączenia ekonomii społecznej wydają być ograniczone (choć możliwe jest prowadzenie prac studialnych w tym obszarze).

¹⁴³ Bazą dobrych praktyk w tym obszarze dysponuje Stowarzyszenie Na Rzecz Spółdzielni Socjalnych, www.spoldzielnie.org

¹⁴⁴ Więcej informacji na ten temat można uzyskać m.in. na stronie CoopTechHub, <https://www.hub.coop/>

¹⁴⁵ „Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030”, Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego, Łódź, kwiecień 2021 r.

9. Identyfikacja wyzwań, barier i problemów rozwoju ekonomii społecznej

Ważną częścią niniejszej analizy jest ocena stopnia wdrożenia rekomendacji, sformułowanych w raportach o stanie ekonomii społecznej za lata 2018-2021. Zestawienie najważniejszych informacji zamieszczamy w poniższej tabeli (wraz z autorskim komentarzem).

Tabela 50. Ocena stopnia wdrożenia rekomendacji z raportów o stanie ES w regionie z lat 2018-2021¹⁴⁶

Raport o stanie ekonomii społecznej w województwie łódzkim za rok 2018		
Lp.	Rekomendacja	Komentarz
1	Edukacja i promocja (w szczególności wśród przedsiębiorców i JST)	Działania w obszarze promocji ES i edukacji były prowadzone w latach 2018-2022, zwłaszcza skierowane do JST. Tego rodzaju przedsięwzięcia muszą mieć charakter ustawiczny i powinny być kontynuowane w kolejnych latach. Wzmocnienia wymagają działania skierowane do przedsiębiorców (choć w regionie podobne próby były podejmowane). Rekomendacja pozostaje w mocy.
2	Koordinacja działań z zakresu wspierania PES – przede wszystkim w zakresie tworzenia dokumentów strategicznych i planistycznych	W tej sferze odnotowano znaczący postęp w latach 2018-2022, co oznacza, że rekomendacja została wdrożona (przynajmniej w części). Ekonomia społeczna zajmuje coraz bardziej eksponowane miejsce w dokumentach strategicznych i programowych JST (zwłaszcza na szczeblu wojewódzkim, ale również powiatowym i gminnym). Działania na rzecz upowszechniania ES i włączenia jej do głównego nurtu polityk publicznych powinny być kontynuowane.
3	Kształcenie przyszłych kadr i liderów ES	Działania w tym obszarze były prowadzone w latach 2018-2022, choć brak wystarczającej liczby liderów oraz kompetencji menedżerskich w sektorze ES nadal pozostaje wyzwaniem. Tego rodzaju przedsięwzięcia muszą mieć charakter ustawiczny i powinny być kontynuowane w kolejnych latach. Rekomendacja pozostaje w mocy.
4	Wydłużenie okresu wsparcia i cykliczność projektów skierowanych do PES	Rekomendacja została wdrożona. W „okresie przejściowym” między dwiema perspektywami finansowymi UE (na lata 2014-2020 oraz 2021-2027) zapewniona została ciągłość projektów OWES i RCPS, a – co za tym idzie – dostępność usług wsparcia dla sektora ES (z wyłączeniem dotacji, które zostały wcześniej wykorzystane).
5	Silniejsze powiązanie PES i OWES z podmiotami reintegracyjnymi	Mimo podejmowanych działań, rekomendacja pozostaje w mocy. Współpraca z podmiotami reintegracyjnymi wciąż nie należy do wiodących zadań realizowanych przez OWES (pewne zmiany wprowadziła ustawa o ekonomii społecznej z 2022 r.), a poziom rozwoju tego segmentu w ramach sektora ES pozostaje niewystarczający.

¹⁴⁶ Opracowanie własne

6	Zachęcanie JST do tworzenia podmiotów reintegracyjnych	Rekomendacja pozostaje w mocy. W województwie łódzkim tworzonych jest niewiele podmiotów ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym, brakuje spójności i pokrycia terytorialnego. Bariery tworzenia tego rodzaju podmiotów w większości mają charakter strukturalny (np. finansowe, prawne...). Ich zniwelowanie jest koniecznym warunkiem skutecznego „zachęcania JST do tworzenia podmiotów reintegracyjnych”.
7	Rozszerzanie grupy beneficjentów ostatecznych	Rekomendacja była sformułowana w innych uwarunkowaniach prawnych, choć dyskusja na ten temat jest wciąż żywa w środowisku ES (zmiany wprowadziła ustawa o ekonomii społecznej). Kwestia definicji grup odbiorców wsparcia wciąż wywołuje liczne kontrowersje i wątpliwości. W badaniu z roku 2023 część rozmówców formułowała pogląd, że system wsparcia nadmiernie skupia się na wspomaganiu różnych grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, zaś ES w zbyt małym stopniu jest postrzegana jako instrument rozwoju lokalnego.

Raport o stanie ekonomii społecznej w województwie łódzkim w roku 2019

Lp.	Rekomendacja	Komentarz
1	Utrzymanie i dalszy rozwój cennych zasobów i rozwiązań organizacyjnych, wypracowanych przez różnych interesariuszy w ramach systemu wsparcia ekonomii społecznej w regionie	Wypracowane zasoby i rozwiązania organizacyjne zostały utrzymane, zatem rekomendacja w dużym stopniu została zrealizowana. Niewątpliwie dotychczasowe działania w tym obszarze powinny być kontynuowane i rozwijane w kolejnych latach.
2	Kontynuacja działań na rzecz precyzyjnej diagnozy potrzeb i oczekiwań sektora	Rekomendacja została wdrożona (przynajmniej w części). W kolejnych latach realizowane były diagnozy potrzeb sektora ES na poziomie regionalnym, tego rodzaju zagadnienia były również przedmiotem analiz na poziomie lokalnym (np. na potrzeby dokumentów strategicznych i programowych JST). Z punktu widzenia wsparcia PES/PS kluczowe znaczenie ma sukcesywne prowadzenie mikro-diagnoz. Badani pracownicy OWES deklarują, że ich usługi są dopasowane do indywidualnych potrzeb, zidentyfikowanych na podstawie pogłębionej diagnozy sytuacji.
3	Wzmocnienie polityki informacyjnej w obszarze systemu wsparcia ekonomii społecznej w regionie	Działania w obszarze promocji ES i edukacji były prowadzone w latach 2018-2022, zwłaszcza skierowane do JST. Tego rodzaju przedsięwzięcia muszą mieć charakter ustawiczny i powinny być kontynuowane w kolejnych latach. Rekomendacja pozostaje w mocy.
4	Działania na rzecz wprowadzenia ES do głównego nurtu polityki społecznej regionu	W tej sferze odnotowano znaczący postęp w latach 2018-2022, co oznacza, że rekomendacja została wdrożona (przynajmniej w części). Ekonomia społeczna zajmuje coraz bardziej eksponowane miejsce w dokumentach strategicznych i programowych JST (zwłaszcza na szczeblu wojewódzkim, ale również powiatowym i gminnym). Działania na rzecz upowszechniania ES i włączania jej do głównego nurtu polityk publicznych powinny być kontynuowane.

5	Wprowadzenie zmian systemowych na poziomie ogólnokrajowym, poprzez odejście od dotychczasowej formuły konkursowej, zapewnienie stałego źródła finansowania, a także osadzenie OWES w instytucjonalnym systemie wsparcia i politykach publicznych regionu	Rekomendacja pozostaje w mocy. Postulowane zmiany systemowe wymagałyby decyzji na poziomie ogólnokrajowym, co z pewnością nie nastąpi w najbliższych latach („pieśń przyszłości...”). Osadzenie OWES w instytucjonalnym systemie wsparcia może być elementem docelowego systemu wsparcia ES (np. po roku 2027).
6	Zwiększenie poziomu wiedzy na temat ekonomii społecznej w środowisku JST, w tym na temat korzyści płynących ze stosowania aspektów i klauzul społecznych, jak również zlecenia zadań publicznych PES/PS	Rekomendacja pozostaje w mocy. Poziom wiedzy, a także współpracy sektora ES z JST jest nierównomierny, co najczęściej wynika z uwarunkowań lokalnych. Edukacja i oddziaływanie na sposób myślenia przedstawicieli JST jest długofalowym zadaniem o charakterze pracy o podstaw (również ze względu na kadencyjność w samorządach).
7	Zwiększenie poziomu wiedzy na temat możliwości i sposób współpracy sektora ekonomii społecznej z biznesem	Rekomendacja pozostaje w mocy. Poziom wiedzy, a także współpracy sektora ES z biznesem jest niewystarczający, co nie jest elementem lokalnej czy regionalnej specyfiki, a zjawiskiem typowym w skali kraju. Pewne przedsięwzięcia są podejmowane w przypadkach jednostkowych, natomiast brakuje systemowych rozwiązań w tym obszarze.
8	Działania na rzecz zwiększenia liczby oraz wzmocnienia istniejących podmiotów ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym	Rekomendacja pozostaje w mocy. W województwie łódzkim tworzonych jest niewiele podmiotów ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym, brakuje spójności i pokrycia terytorialnego. Bariery tworzenia tego rodzaju podmiotów w większości mają charakter strukturalny (np. finansowe, prawne...).
9	Trafne rozpoznanie ogólnych trendów w szeroko rozumianym systemie polityki społecznej w Polsce	Rekomendacja została wdrożone (przynajmniej w części). Świadczą o tym podejmowane działania na rzecz włączenia ES w nurt tworzenia rynku usług społecznych, w tym w kontekście procesu deinstytucjonalizacji (badania, szkolenia, tworzenie dokumentów programowych). Tego rodzaju działania powinny być kontynuowane, również pod kątem poszukiwania nisz rynkowych i nowych obszarów rozwoju ES.
10	Wprowadzenie pewnych korekt i modyfikacji standardu badawczego	Rekomendacja została częściowo wdrożona. W badaniach zleczanych przez RCPS w kolejnych latach uporządkowane zostały pewne kwestie metodologiczne, a także koncepcyjne (związane z precyzyjnym sformułowaniem celów badawczych) i organizacyjne (związane z terminami realizacji pomiarów).

Report o stanie ekonomii społecznej w województwie łódzkim w roku 2020

Lp.	Rekomendacja	Komentarz
1	Wykorzystanie doświadczeń płynących z funkcjonowania wspomnianego instrumentu w okresie pandemii COVID-19	Rekomendacja została w dużym stopniu wdrożona. Wypracowane rozwiązania zostały wykorzystane w kontekście wsparcia ludności uchodźczej po wybuchu wojny w Ukrainie.
2	Zastosowanie bardziej dopasowanych do sytuacji PES/PS kryteriów dostępu do korzystania z różnych form pomocy	Rekomendacja pozostaje w mocy, ponieważ ustanowienie adekwatnych kryteriów dostępu do skorzystania z pomocy będzie ważnym zagadnieniem w przypadku wystąpienia kolejnych sytuacji kryzysowych, wymagających uruchomienia kompleksowego pakietu wsparcia.
3	Zapewnienie koordynacji systemu wsparcia sektora ES w sytuacjach kryzysowych, a także umiejętne powiązanie go z systemem powszechnym	Analogicznie, jak w poprzednim podpunkcie, rekomendacja pozostaje w mocy, ponieważ sprawna koordynacja będzie ważnym zagadnieniem w przypadku wystąpienia kolejnych sytuacji kryzysowych, wymagających uruchomienia kompleksowego pakietu wsparcia.
4	Większa elastyczność oraz decentralizacja systemu wsparcia, w tym scedowanie niektórych decyzji na poziom lokalny, a w konsekwencji - przyspieszenie procesu ich podejmowania	Rekomendacja pozostaje w mocy, ponieważ sposób organizacji systemu wsparcia będzie ważnym zagadnieniem w przypadku wystąpienia kolejnych sytuacji kryzysowych.
5	Wykorzystanie tych pozytywnych doświadczeń i kontynuowanie rozwoju współpracy międzyinstytucjonalnej w regionie	Rekomendacja została wdrożona. Wypracowane rozwiązania zostały wykorzystane w kontekście wsparcia ludności uchodźczej po wybuchu wojny w Ukrainie, a kryzys związany z pandemią COVID-19 przyczynił się do wzmocnienia współpracy międzyinstytucjonalnej w regionie. Tego rodzaju doświadczenia są dobrym prognostykiem na kolejne lata.
6	Uruchomienie w sytuacjach kryzysowych instrumentów dedykowanych podmiotom reintegracyjnym, a zwłaszcza ich podopiecznym	Rekomendacja pozostaje w mocy, ponieważ uwzględnienie szczególnej sytuacji podmiotów ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym będzie ważnym zagadnieniem w przypadku wystąpienia kolejnych sytuacji kryzysowych.

7	Podejmowanie długofalowych działań zmierzających do popularyzacji instrumentów o charakterze zwrotnym jako uzupełnienia oraz potencjalnej alternatywy dla dotychczasowych sposobów finansowania	Rekomendacja pozostaje w mocy, ponieważ stopień upowszechnienia instrumentów o charakterze zwrotnym przez PES/PS jest niewystarczający. Zmiany w tym obszarze są powolne, mimo funkcjonowania ogólnopolskich programów pożyczkowych, a także instrumentów zwrotnych w regionie.
---	---	---

Raport o stanie ekonomii społecznej w regionie łódzkim w roku 2021

Lp.	Rekomendacja	Komentarz
1	Pomoc w nawiązaniu/zacieśnianiu współpracy między PES a biznesem powinna być w szczególności ukierunkowana na lepszą promocję działalności PES, a także na pośredniczenie w zawieraniu tej współpracy między PES a biznesem	Rekomendacja pozostaje w mocy. Poziom wiedzy, a także współpracy sektora ES z biznesem jest niewystarczający, co nie jest elementem lokalnej czy regionalnej specyfiki, a zjawiskiem typowym w skali kraju. Pewne przedsięwzięcia są podejmowane w przypadkach jednostkowych, natomiast brakuje systemowych rozwiązań w tym obszarze.
2	Wsparcie liderów PES w zakresie kompetencji miękkich związanych z reklamą i nawiązaniem relacji biznesowych	Działania w tym obszarze były prowadzone w latach 2018-2022, choć brak wystarczającej liczby liderów oraz kompetencji menedżerskich w sektorze ES nadal pozostaje wyzwaniem. Tego rodzaju przedsięwzięcia muszą mieć charakter ustawiczny i powinny być kontynuowane w kolejnych latach. Rekomendacja pozostaje w mocy.
3	Poprawa elastyczności PES w dostosowywaniu się do warunków gospodarczych	Rekomendacja o charakterze ogólnym. Ogólny kierunek działań na rzecz profesjonalizacji i ekonomizacji PES, jak również wzmocnienia kompetencji menedżerskich w sektorze ES, należy uznać za właściwy.
4	Wsparcie w zakresie utrzymania płynności finansowej	Rekomendacja pozostaje w mocy. Należy wzmocnić działania na rzecz zapewnienia instrumentów o charakterze płynnościowym, co jest istotnym wyzwaniem dla części PES/PS w regionie. Warto zaznaczyć, że środki na sfinansowanie bieżących kosztów działalności pojawiły się w programie „Przedsiębiorstwo Społeczne +” na lata 2023-2025.
5	Pomoc w realizacji przedsięwzięć innowacyjnych w trzecim sektorze	Rekomendacja o charakterze ogólnym, postulatywnym. Wydaje się, że jej realizacja będzie możliwa w dłuższej perspektywie czasowej.
6	Wymiana doświadczeń pomiędzy przedstawicielami jednostek samorządu terytorialnego oraz podmiotów działających na rzecz ekonomii społecznej	Współpraca międzyinstytucjonalna oraz obecność silnych instytucji i organizacji w systemie wsparcia ES jest atutem województwa łódzkiego. W regionie funkcjonują platformy sieciowania i wymiany doświadczeń, również w wymiarze międzysektorowym.

Ważnych informacji w kontekście wyzwań rozwojowych ekonomii społecznej w regionie dostarczają badania jakościowe. Poniżej prezentujemy wybrane ustalenia z tej części badania¹⁴⁷:

- Okres realizacji badania był specyficzny. Realizowane projekty OWES i RCPS znajdowały się w fazie schyłkowej. Choć główne działania zostały już zrealizowane, projekty zostały przedłużone do końca roku 2023 („przedłużono okres i zwiększono wartość środków...”). Na sierpień planowane jest ogłoszenie konkursów na nową perspektywę („termin będzie na wrzesień, więc może od stycznia 2024 roku ruszy nowy projekt...”). Warto szczególnie podkreślić, że w ramach systemu wsparcia zadbano o zachowanie ciągłości w „przejściowym okresie” między dwiema perspektywami finansowymi UE („konkursy są ogłaszane na zakładkę...”, „nikogo nie zostawiono samego, nie ma przerwy...”).
- Ogólnie rzecz biorąc, system wsparcia ES jest postrzegany jako dobrze zaprogramowany, zarówno w dotychczasowej, jak i przyszłej perspektywie finansowej („jest właściwa alokacja na usługi społeczne i ekonomię społeczną...”). Kompetencje różnych instytucji zostały czytelnie zarysowane, tym bardziej, że – jak podkreślają przedstawiciele różnych podmiotów – silną stroną jest współpraca międzyinstytucjonalna w regionie („nie ma wrogości, a jest klimat zaufania i współpracy, nawet jeśli trzeba znaleźć rozwiązanie w trudnych sytuacjach...”, „regulamin był tworzony wspólnie, konsultowany...”). Atutem jest również funkcjonowanie silnych organizacji eksperckich w systemie wsparcia, w tym prowadzących OWES. Często są one obecne na forach ogólnopolskich, a ich liderzy – rozpoznawalni w środowisku ES („mają stabilną kadrę i dostęp do wiedzy, trzymają się razem i są otwarci na współpracę...”, „nie widzę zagrożeń w nowym konkursie, bo wiem, z kim mam do czynienia...”). Dobrą praktyką jest realizacja partnerskiego projektu ŁOWES przez 3 organizacje (w Łodzi, czyli w subregionie IV).
- Perspektywy rozwojowe ES w dużym stopniu są uzależnione od sytuacji w samorządach. Część rozmówców uważa, że w konsekwencji działań władz centralnych sytuacja finansowa JST staje się coraz trudniejsza („spadek przychodów...”), co ogranicza ich możliwości wspierania różnych sfer życia. Z drugiej strony sytuacja kryzysowa może być postrzegana jako szansa („trudna sytuacja może wymusić reorganizację, trochę z konieczności, na przykład tworzenie podmiotów ekonomii społecznej przez samorządy i *outsourcing* usług...”). Czynnikiem niepewności jest również kadencyjność w samorządach, tym bardziej, że wybory lokalne zostały zaplanowane na rok 2024 („wielka niewiadoma...”, „teraz trudno się rozmawia...”, „tymczasowość...”).

¹⁴⁷ Na podstawie badania jakościowego z różnymi grupami respondentów: OWES, RCPS, IZ RPO WŁ, IP RPO WŁ, ŁUW, PES/PS, JST...

- W kontekście współpracy z JST ważnym zagadnieniem jest edukacja i upowszechnianie klauzul i aspektów społecznych w zamówieniach publicznych. Większość badanych zgadza się co do słuszności tego kierunku, jednak odnotowano również pojedyncze głosy sceptyczne („jest taki niebezpieczny trend, że trochę za bardzo idziemy w tę ekonomię społeczną, bo PES-y zaburzają rynek, robią konkurencję normalnym przedsiębiorcom...”, „trzeba wyznaczyć, na jakim poziomie mają być te preferencje, bo niektóre PES-y są droższe i mają niską jakość usług...”).
- Postrzeganą szansą rozwoju sektora ES jest aktywne włączenie się w system usług społecznych („będzie pewien zasób finansowy do wykorzystania, jest szansa, że organizacje się rozbudują...”). W tym kontekście wyzwaniem jest stabilizacja i zapewnienie potencjału do realizacji ww. usług przez PES/PS („podmioty dobrze działają tam, gdzie jest zaplecze menedżerskie...”, „kluczowe jest budowanie potencjału instytucjonalnego, stabilności, żeby PES-y zaczęły myśleć w kategoriach miejsc pracy, a JST widziały w tym potencjał...”, „budowanie *capacity*, potencjału, żeby rozwijać biznes...”, „profesjonalizacja i ekonomizacja, można wspierać PES-y, ale tylko do określonego poziomu tolerancji, bo gdzieś jest granica, nie można w nieskończoność wspierać wszystkich, trzeba je odciąć, postawić cezurę czasową i pomagać tym, które sobie radzą, budują zasoby, rokują na przyszłość...”). Część badanych zwraca uwagę na istotne różnice między miastami a obszarami wiejskimi („w miastach usługi są skoncentrowane, a na wsi rozproszone, (...) w wielu gminach wiejskich w ogóle nie ma usług opiekuńczych, bo problem jest głęboko zaszyty, jest bariera psychologiczna zgłaszania tego typu potrzeb i często system pomocy społecznej nie widzi takich osób...”, „nieujawnione potrzeby...”).
- W poprzednich latach wielokrotnie postulowano uruchomienie w systemie wsparcia środków o charakterze rozwojowym i płynnościowym, niepowiązanych z tworzeniem miejsc pracy. Respondenci odnotowują, że takie środki będą dostępne w programie „Przedsiębiorstwo Społeczne+” (na sfinansowanie kosztów bieżących) oraz w Krajowym Planie Odbudowy („190 tys. zł bez konieczności tworzenia miejsc pracy...”).
- Mocną stroną sektora ES w regionie jest wykształcenie się pewnej grupy stabilnych organizacji, które przetrwały różne sytuacje kryzysowe i mają potencjał dalszego rozwoju („to może działać w różnych konfiguracjach, są różne modele, oparte na JST, NGO, spółki, ale widać, że to może działać...”).
- Szansą rozwoju jest poszukiwanie nisz rynkowych i nowych obszarów rozwoju ES, np. w kontekście transformacji energetycznej (zielonej transformacji, energetyki rozproszonej, OZE), gospodarki odpadami, jak również polityki migracyjnej.
- Dobrą praktyką w regionie są centra usług środowiskowych, oparte na

partnerstwie i współpracy międzysektorowej („to są takie trochę wymuszone partnerstwa, ale idea jest słuszną...”, „teraz trochę zmniejszono wymogi, a powinno być więcej PES-ów w tych partnerstwach, należy dawać im zadania, bo to buduje organizacje...”). Warto podkreślić, że tego rodzaju przedsięwzięcia mają być rozwijane w kolejnych latach („ma powstać CUS w każdym powiecie...”). Ponadto możliwe jest również tworzenie CUS w trybie przewidzianym przez ustawę o centrach usług społecznych. Część badanych uważa, że na obszarach wiejskich mogłyby powstawać CUS o zasięgu ponadgminnym („łączenie zasobów...”, „z myśleniem w kategoriach współpracy w gminach jest słabo...”, „być może powiaty powinny dostać więcej narzędzi i kompetencji...”).

- Zdaniem rozmówców w ostatnich latach ekonomia społeczna została włączona do głównego nurtu polityk publicznych w regionie („temat zafunkcjonował...”).
- Podobnie, jak w latach poprzednich, zwracano uwagę na niski poziom współpracy sektora ES z biznesem („trochę nie ma na to pomysłu...”). Warto jednak odnotować, że w województwie podejmowane są próby kreowania tego rodzaju kooperacji, np. włączanie ES do ważnych wydarzeń gospodarczych w regionie („taka próba wyjścia poza bańkę ES...”).
- Wyzwaniem było i jest wejście w życie ustawy o ekonomii społecznej:
 - większość respondentów formułuje ambiwalentne lub krytyczne opinie odnośnie tej kwestii („ta ustawa jest bublek, zwiększa biurokrację, bo wprowadza definicje ustawowe, które będzie trudniej zmienić, niż wytyczne, (...) wiele zapisów jest nieprzemyślanych, ta ustawa niczego nie wnosi do rozwoju ekonomii społecznej...”),
 - ważną zmianą jest przeniesienie na wojewodę kompetencji do przyznawania statusu przedsiębiorstwa społecznego, jednak początkowo urzędy wojewódzkie nie były do tego odpowiednio przygotowane, co potwierdzają również osoby reprezentujące tę instytucję („nie byli przygotowani, ale trochę się ogarnęli...”, „to są dla nas nowe zadania, którymi wcześniej się nie zajmowaliśmy...”, „nie czuliśmy się przygotowani, byliśmy zostawieni sami sobie, nie było szkoleń, musieliśmy sami się wdrażać...”),
 - postrzeganym atutem jest zwiększenie środków na reintegrację, jednak wątpliwości budzą zapisy dotyczące sposobu realizacji działań reintegracyjnych („są bardzo niejasne interpretacje...”, „ustawa mówi, że CIS i KIS mają doradzać PS w reintegracji, a tymczasem mamy w regionie tylko jeden CIS...”, „jak nie wiadomo, co zrobić, jak system nie działa, to najlepiej przerzucić to na OWES (śmiech)...”, „reintegracja była zawsze, a teraz dochodzą nowe obowiązki sprawozdawcze...”),
 - ustawa o ekonomii społecznej zmieniła również definicję (katalog) grup zagrożonych wykluczeniem społecznym.

10. Rekomendacje i wnioski

Poniżej przedstawiamy wnioski i rekomendacje z badania z uwzględnieniem opisu zidentyfikowanych problemów, wizji stanu pożądanego oraz proponowanych kierunków działań (sposobu wdrożenia). W tabeli zostały również zamieszczone pewne odwołania do opisowej części niniejszego raportu.

Tabela 51. Wnioski i rekomendacje

Lp.	Wniosek	Rekomendacja
1	<p><u>Główny problem:</u></p> <p>Ogólna ocena funkcjonowania systemu wsparcia ES w województwie łódzkim jest pozytywna. Wyniki badania pokazują, że w regionie podejmowane są działania, które można uznać za dobre praktyki. Niektóre z tych rozwiązań mają charakter autorski (np. realizacja projektu partnerskiego pn. „Łódzki Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej”, rozwój centrów usług środowiskowych (CUŚ) jako partnerstw międzysektorowych, system mieszkalnictwa wspomaganego w Kutnie, model aktywizacji osób z niepełnosprawnościami w Wieruszowie). Oznacza to, że w regionie istnieje potencjał tworzenia innowacyjnych rozwiązań, m.in. w oparciu o istniejące zasoby ludzkie i organizacyjne.</p>	<p><u>Opis stanu pożądanego:</u></p> <p>Pożądane jest utrzymanie dotychczasowej jakości świadczonych usług i dalszy rozwój cennych zasobów i rozwiązań organizacyjnych, wypracowanych przez różnych interesariuszy w ramach systemu wsparcia ekonomii społecznej w regionie. Warto stworzyć mechanizmy testowania innowacji w obszarze ES, a także systemowe rozwiązania w obszarze edukacji.</p> <p><u>Działania na rzecz osiągnięcia stanu pożądanego:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - kontynuacja głównych kierunków działań w ramach systemu wsparcia ES - zapewnienie finansowania na poziomie adekwatnym do powierzonych zadań <ul style="list-style-type: none"> - skalowanie innowacyjnych rozwiązań i modeli wypracowanych w ramach (lub obok) systemu wsparcia ES - kontynuacja prac studyjnych w celu identyfikacji kolejnych rozwiązań wartych upowszechniania („dobrych praktyk”) - podejmowanie prac koncepcyjnych na rzecz tworzenia rozwiązań innowacyjnych - tworzenie systemowych mechanizmów testowania nowych rozwiązań dla poziomu krajowego - utrzymywanie możliwości implementacji nowych rozwiązań do powszechnego systemu wsparcia - tworzenie ścieżek promowania wypracowanych rozwiązań w ramach głównych nurtów dotychczasowych innowacji - nadanie ww. działaniom cech modelu społecznego <p><u>Adresaci:</u> IZ RPO WŁ, IP RPO WŁ, RCPS, OWES</p>

2	<p>Główny problem: W świetle zebranych informacji można sformułować tezę, że wspomniany powyżej potencjał intelektualny nie jest należycie wykorzystany na poziomie regionu. Innymi słowy, brakuje efektywnych mechanizmów transferu wiedzy – od lokalnych ekspertów i podmiotów (w tym zwłaszcza OWES) do instytucji odpowiedzialnych za zarządzanie polityką społeczną na poziomie regionu. Jak już wspomnieliśmy, w województwie łódzkim wypracowane zostały „dobre praktyki” i pionierskie, innowacyjne rozwiązania, natomiast nieco brakuje ścieżek efektywnego uczenia się i wymiany wiedzy.</p>	<p>Opis stanu pożądanego: Pożądane jest wzmocnienie dotychczasowych oraz budowanie nowych mechanizmów transferu wiedzy. W pierwszym przypadku można wspomnieć o Komitecie Rozwoju Ekonomii Społecznej, czy udziale strony społecznej w konsultacjach społecznych na poziomie regionu (w tym w planowaniu strategicznym). Jeśli chodzi o nowe narzędzia, warto rozważyć dopuszczenie możliwości realizacji wybranych kategorii usług przez OWES poza macierzystym subregionem (chodzi o usługi, które są postrzegane jako specjalizacje poszczególnych OWES). Tego rodzaju rozwiązanie mogłoby stać się polem ekspansji OWES działających w regionie (transfer know-how), a jednocześnie mogłoby wpłynąć na wzmocnienie kompetencji poszczególnych OWES, a także poszerzenie zakresu i podniesienie jakości świadczonych usług.</p> <p>Działania i propozycje sposobu osiągnięcia stanu pożądanego:</p> <ul style="list-style-type: none"> - działania na rzecz wymiany wiedzy i doświadczeń między poszczególnymi OWES, m.in. poprzez wzmocnienie KRES - jeszcze szersze włączenie środowiska ES do konsultacji społecznych na poziomie regionu, w tym do procesu planowania strategicznego - rozpoczęcie dyskusji nad wyodrębnieniem szczególnej kategorii usług zaliczanych do specjalizacji poszczególnych OWES oraz dopuszczeniem możliwości ich świadczenia bez uwzględnienia subregionalizacji i/lub utworzenie mechanizmów wzajemnej edukacji OWES i wsparcia realizacji ww. kategorii usług (co do zasady tego rodzaju działania zawsze powinny być realizowane w porozumieniu i we współpracy z OWES działającym w danym subregionie) - rozpoczęcie dyskusji na temat możliwości odejścia od subregionalizacji w dłuższej perspektywie czasowej <p>Adresaci: IZ RPO WŁ, IP RPO WŁ, RCPS, OWES</p>
3	<p>Główny problem: Ocena dotychczasowej współpracy międzyinstytucjonalnej w regionie jest pozytywna. Tego rodzaju przekonanie podzielają osoby reprezentujące najważniejszych aktorów systemu wsparcia ES (RCPS, IZ RPO WŁ, IP RPO WŁ, OWES). W ich ocenie sytuacje kryzysowe, związane z pandemią COVID-19 i wojną w Ukrainie, spowodowały praktyczną weryfikację, a – w konsekwencji – wzmocnienie owej współpracy.</p>	<p>Opis stanu pożądanego: Należy dążyć do kontynuacji współpracy międzyinstytucjonalnej w regionie, która będzie przekładać się na sprawność funkcjonowania systemu wsparcia ES, a w konsekwencji przyczyni się do bardziej skutecznej realizacji zadań. W tym kontekście warto sięgnąć do wcześniejszych doświadczeń i wypracowanych w przeszłości wzorców.</p> <p>Działania i propozycje sposobu osiągnięcia stanu pożądanego:</p> <ul style="list-style-type: none"> - budowanie współpracy opartej na dobrych relacjach i wzajemnym zaufaniu - tworzenie sytuacji nieformalnych, sprzyjających nawiązywaniu oraz wzmacnianiu owych relacji wykorzystywanie efektywnych mechanizmów współpracy, wypracowanych w sytuacjach kryzysowych - kontynuacja przedsięwzięć partnerskich (np. ŁOWES, CUS...) - rozwój nowych działań o podobnym potencjale wzmacniania więzi <p>Adresaci: IZ RPO WŁ, IP RPO WŁ, RCPS, OWES, ŁUW, JST, PES/PS...</p>

4	<p><u>Główny problem:</u> Przedsiębiorstwa społeczne w regionie stoją przed koniecznością dalszej profesjonalizacji i ekonomizacji, rozumianych jako zbudowanie trwałych zasobów i potencjałów (capacity building). W tym kontekście wyzwaniem jest stabilizacja i zapewnienie potencjału do realizacji profesjonalnych usług przez PS, podnoszenie kompetencji menedżerskich, budowanie potencjału instytucjonalnego i wykwalifikowanej kadry.</p>	<p><u>Opis stanu pożądanego:</u> Zaleca się podejmowanie działań zmierzających do zwiększenia stabilności finansowej PS oraz ich większej ekonomizacji i profesjonalizacji. Tego rodzaju rekomendacja jest ważną wskazówką dla instytucji wsparcia, w tym zwłaszcza dla OWES.</p> <p><u>Działania i propozycje sposobu osiągnięcia stanu pożądanego:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - inwestowanie w liderów PS i podnoszenie ich kompetencji menedżerskich (m.in. poprzez szkolenia, wizyty studyjne) - wspieranie podnoszenia kompetencji kadry PS - przeznaczenie środków na rozwój PS, np. inwestycyjnych (tego rodzaju środki będą dostępne w KPO) - wspomaganie bieżącej działalności PS, np. poprzez dostarczenie środków o charakterze płynnościowym (podobne instrumenty uruchomiono w ramach programu „Przedsiębiorstwo Społeczne +) - zlecanie zadań publicznych PS (w tym usług społecznych) <p><u>Adresaci:</u> OWES, PES/PS, RCPS, JST...</p>
5	<p><u>Główny problem:</u> Segment podmiotów reintegracyjnych w województwie łódzkim jest niewystarczająco rozwinięty: zbyt mała liczba podmiotów, rozproszenie terytorialne, „brak pokrycia” w ujęciu przestrzennym, niepowstawanie nowych podmiotów, brak funkcjonowania tzw. „ścieżki reintegracji”, czyli wzajemnego powiązania między różnymi podmiotami reintegracyjnymi, a także między podmiotami reintegracyjnymi a segmentem przedsiębiorczości społecznej oraz otwartym rynkiem pracy.</p>	<p><u>Opis stanu pożądanego:</u> Podmioty ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym mają do wypełnienia niezmiernie ważną rolę w sektorze ES (przede wszystkim ze względu na pracę z grupami znajdującymi się w szczególnie trudnej sytuacji życiowej i zawodowej). Warto zaznaczyć, że główne bariery ich rozwoju mają charakter systemowy: przede wszystkim „sztywne” i „restrykcyjne” ramy prawne oraz brak środków w budżetach JST na tworzenie i wspieranie tego rodzaju podmiotów (również brak świadomości korzyści w środowisku JST, płynących z powstawania tego rodzaju podmiotów).</p> <p><u>Działania i propozycje sposobu osiągnięcia stanu pożądanego:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - wprowadzenie zmian systemowych na poziomie ogólnokrajowym w tym obszarze (regulacje prawne, sposób finansowania) - wspieranie tworzenia nowych podmiotów o charakterze reintegracyjnym (np. poprzez oddziaływanie na JST) - wsparcie istniejących podmiotów reintegracyjnych - uregulowanie sposobu prowadzenia reintegracji przez OWES i PS w kontekście przepisów ustawy o ekonomii społecznej (np. doprecyzowanie interpretacji niektórych zapisów) - zwiększenie priorytetu działań reintegracyjnych w systemie wsparcia ES w regionie <p><u>Adresaci:</u> MRIPS, RCPS, JST, OWES, PES/PS...</p>

6	<p><u>Główny problem:</u> Rola JST w obszarze wspierania sektora ekonomii społecznej w województwie łódzkim jest niewystarczająca. Nierównomierny jest poziom wiedzy wśród samorządowców i urzędników, a podejmowane działania często są uzależnione od kadencyjności i bieżącej koniunktury politycznej. Powoli upowszechnia się stosowanie aspektów i klauzul społecznych w zamówieniach publicznych, jednak obszar ten z pewnością wymaga wsparcia. JST mogą odgrywać kluczową rolę w tworzeniu podstaw rozwoju ekonomii społecznej, zatem konieczne jest zwiększenie poziomu ich zaangażowania.</p>	<p><u>Opis stanu pożądanego:</u> Wskazane jest zwiększenie poziomu wiedzy na temat ekonomii społecznej w środowisku JST, w tym na temat korzyści płynących ze stosowania aspektów i klauzul społecznych, jak również zlecenia zadań publicznych PES/PS. JST mogą również aktywnie działać na rzecz uniezależnienia PES/PS od wsparcia publicznego, m.in. poprzez edukację, promocję oraz stwarzanie warunków do współpracy biznesowej.</p> <p><u>Działania i propozycje sposobu osiągnięcia stanu pożądanego:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - wypracowanie systemowych mechanizmów współpracy, zmniejszających wpływ czynników związanych z kadencyjnością w JST, np. tworzenie trwałych partnerstw na rzecz ES lub powiatowych zespołów ds. ES - upowszechnianie stosowania aspektów i klauzul społecznych oraz zlecenia zadań publicznych PES/PS - tworzenie przyjaznego klimatu w środowisku JST dla rozwoju ES - poszerzanie wiedzy na temat wsparcia rozwoju ES wśród JST - wzmocnienie działań animacyjnych w obszarach o szczególnie niskim poziomie rozwoju ES - wypracowanie skutecznej puli argumentów na rzecz zachęcania JST do wsparcia rozwoju ekonomii społecznej, stosowanie języka korzyści, promocja „dobrych praktyk” w oparciu o autorskie rozwiązania, stosowane w regionie <p><u>Adresaci:</u> RCPS, OWES, JST</p>
7	<p><u>Główny problem:</u> Szansą rozwoju ekonomii społecznej w regionie jest trafne rozpoznanie ogólnych trendów w szeroko rozumianym systemie polityki społecznej w Polsce i na świecie (i szerzej – polityk publicznych). Między innymi można tu wymienić deinstytucjonalizację pomocy społecznej, wprowadzanie nowych rozwiązań, ukierunkowanych na rozwój i integrację usług społecznych (CUS), politykę migracyjną, transformację energetyczną czy rozwój „zielonej” ekonomii społecznej.</p>	<p><u>Opis stanu pożądanego:</u> Pożądanym jest włączenie instytucji systemu wsparcia (zwłaszcza OWES) do kreowania praktycznych rozwiązań w tym zakresie. Ponadto zaleca się przygotowanie rozwiązań na rzecz zaangażowania PES/PS jako realizatorów wspomnianych usług społecznych, a także szerszego włączenia w procesy deinstytucjonalizacji, transformacji energetycznej, czy polityki migracyjnej.</p> <p><u>Działania i propozycje sposobu osiągnięcia stanu pożądanego:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - włączanie instytucji wsparcia ES do tworzenia działań na rzecz nowego sposobu organizacji usług społecznych - zachęcanie PES/PS do wchodzenia w rolę wykonawców usług społecznych i opracowywanie rozwiązań (np. usług) w tym obszarze - włączanie instytucji wsparcia ES w proces deinstytucjonalizacji (np. na poziomie realizacji RPD) - włączanie sektora ES w działania z obszarów transformacji energetycznej, czy polityki migracyjnej - aktywne poszukiwanie nowych obszarów ekspansji i rozwoju ES. <p><u>Adresaci:</u> RCPS, OWES, JST, PES/PS</p>

11. Podsumowanie

Rozwój ekonomii społecznej należy rozpatrywać m.in. w kontekście sytuacji społeczno-gospodarczej województwa łódzkiego. Najważniejsze trendy i zjawiska społeczne w regionie są następujące:

- postępująca depopulacja, silniejsza niż w innych regionach: za spadek liczby ludności odpowiada przede wszystkim ujemny przyrost naturalny, natomiast w mniejszym stopniu – migracje, prognozy demograficzne przewidują pogłębianie się tego negatywnego trendu,
- starzenie się społeczeństwa: województwo łódzkie ma „najstarszą” strukturę wieku ze wszystkich polskich regionów, znaczna część osób starszych to osoby niesamodzielne lub mające ograniczenia w codziennym funkcjonowaniu, „feminizacja” starości,
- wskaźniki sytuacji na rynku pracy są zbliżone do wartości dla całego kraju, choć występują znaczne różnice między poszczególnymi powiatami, szczególnie trudna jest sytuacja tzw. „Zagłębia Bełchatowskiego”, uzależnionego od sektora energetyczno-wydobywczego,
- województwo charakteryzuje gorszy, w porównaniu z innymi regionami, stan zdrowia ludności, choć mieszkańcy mają relatywnie dobry dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej,
- ważnym wyzwaniem społecznym pozostaje niepełnosprawność i ograniczenia w codziennym funkcjonowaniu licznej grupy mieszkańców,
- wskaźniki aktywności społecznej są istotnie niższe w porównaniu do innych regionów.

Perspektywa PES/PS:

Na podstawie badania ilościowego z przedstawicielami podmiotów ekonomii społecznej można stwierdzić, że poziom satysfakcji z usług OWES jest wysoki. 91 proc. uczestników pomiaru wskazało odpowiedź o waloryzacji dodatniej, a prawie 7 na 10 badanych udzieliło najbardziej pozytywnej z możliwych odpowiedzi. Ponadto zebrano 4 proc. ocen negatywnych oraz 3 proc. ocen neutralnych lub ambiwalentnych. Średnia w skali 1-5 wynosi 4,57. Pozytywne oceny dotyczą wszystkich kategorii świadczonych usług oraz wszystkich OWES w regionie. Z perspektywy przyjętych kryteriów ewaluacyjnych uzyskano następujące rezultaty:

- **UŻYTECZNOŚĆ:** 93 proc. ankietowanych przedstawicieli PES/PS wysoko ocenia przydatność i użyteczność otrzymanego wsparcia, 91 proc. uczestników pomiaru uważa, że wsparcie było dopasowane do ich potrzeb,
- **SKUTECZNOŚĆ:** 91 proc. respondentów formułuje pozytywną ocenę skuteczności otrzymanej pomocy,
- **TRWAŁOŚĆ:** 88 proc. badanych wysoko ocenia perspektywę trwałości uzyskanych rezultatów,
- **TRAFNOŚĆ/ADEKWATNOŚĆ:** 82 proc. sądzi, że otrzymane wsparcie było adekwatne do potrzeb sektorowych w regionie, 74 proc. formułuje pozytywną ocenę stopnia powiązania działań pomocowych z diagnozą społeczno-gospodarczą województwa łódzkiego.

Perspektywa JST:

Średnia uzyskanych opinii przedstawicieli JST na poziomie 4,46 (w skali 1-5) również wskazuje na wysoki poziom zadowolenia z usług OWES. Przeszło 9 na 10 badanych wyraża pochlebną opinię, a ponad połowa formułuje ocenę najwyższą z możliwych. Nie odnotowano jakichkolwiek ocen krytycznych, natomiast część rozmówców wyrażało opinie neutralne lub ambiwalentne. Pozytywne formułowano odnośnie wszystkich OWES działających w regionie. Z perspektywy przyjętych kryteriów ewaluacyjnych uzyskano następujące rezultaty:

- **UŻYTECZNOŚĆ:** 87 proc. ankietowanych przedstawicieli JST wysoko ocenia przydatność i użyteczność otrzymanego wsparcia, 87 proc. uczestników pomiaru uważa, że wsparcie było dopasowane do ich potrzeb,
- **SKUTECZNOŚĆ:** 80 proc. respondentów formułuje pozytywną ocenę skuteczności otrzymanej pomocy,
- **TRWAŁOŚĆ:** 74 proc. badanych wysoko ocenia perspektywę trwałości uzyskanych rezultatów,
- **TRAFNOŚĆ/ADEKWATNOŚĆ:** 80 proc. sądzi, że otrzymane wsparcie było adekwatne do potrzeb sektorowych w regionie, 78 proc. formułuje pozytywną ocenę stopnia powiązania działań pomocowych z diagnozą społeczno-gospodarczą województwa łódzkiego.

W tym miejscu warto przywołać inne istotne ustalenia badawcze:

- System wsparcia ES jest postrzegany jako dobrze zaprogramowany, zarówno w dotychczasowej, jak i przyszłej perspektywie finansowej.

Kompetencje różnych instytucji zostały czytelnie zarysowane, a silną stroną jest współpraca międzyinstytucjonalna.

- W ramach systemu wsparcia zadbano o zachowanie ciągłości w „prześciowym okresie” między dwiema perspektywami finansowymi UE (przedłużenie okresu realizacji projektów, organizacja konkursów „na zakładkę”).
- Perspektywy rozwojowe ES w dużym stopniu są uzależnione od sytuacji w samorządach. Część rozmówców uważa, że w konsekwencji działań władz centralnych sytuacja finansowa JST staje się coraz trudniejsza, co ogranicza ich możliwości wspierania różnych sfer życia. Z drugiej strony sytuacja kryzysowa może być postrzegana jako szansa rozwoju ES.
- W poprzednich latach wielokrotnie postulowano uruchomienie w systemie wsparcia środków o charakterze rozwojowym i płynnościowym, niepowiązanych z tworzeniem miejsc pracy. Respondenci odnotowują, że takie instrumenty będą dostępne w programie „Przedsiębiorstwo Społeczne+” oraz w Krajowym Planie Odbudowy.
- Mocną stroną sektora ES w regionie jest wykształcenie się pewnej grupy stabilnych organizacji, które przetrwały różne sytuacje kryzysowe i mają potencjał dalszego rozwoju.
- Dobrą praktyką w regionie są centra usług środowiskowych, oparte na partnerstwie i współpracy międzysektorowej.
- W ostatnich latach ekonomia społeczna została włączona do głównego nurtu polityk publicznych w regionie.
- Podobnie, jak w latach poprzednich, odnotowano niski poziom współpracy sektora ES z biznesem.
- Wyzwaniem było i jest wejście w życie ustawy o ekonomii społecznej.

Na podstawie zrealizowanego cyklu badawczego sformułowano następujące wnioski i rekomendacje:

- **Ogólna ocena funkcjonowania systemu wsparcia ES w regionie jest pozytywna.** W regionie podejmowane są działania, które można uznać za dobre praktyki, a niektóre z nich mają charakter autorski. W regionie istnieje potencjał tworzenia innowacyjnych rozwiązań, m.in. w oparciu o istniejące zasoby ludzkie i organizacyjne. Warto stworzyć mechanizmy testowania innowacji w obszarze ES, a także systemowe rozwiązania w obszarze edukacji.

- Wspomniany powyżej potencjał intelektualny nie jest należycie wykorzystany. **Brakuje efektywnych mechanizmów transferu wiedzy** – od lokalnych ekspertów i podmiotów do instytucji odpowiedzialnych za zarządzanie polityką społeczną regionu. Pożądane jest wzmocnienie dotychczasowych oraz budowanie nowych mechanizmów transferu wiedzy (ważną rolę może odegrać Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej).
- **Ocena dotychczasowej współpracy międzyinstytucjonalnej w regionie jest pozytywna.** Tego rodzaju przekonanie podzielają osoby reprezentujące najważniejszych aktorów systemu wsparcia. W ich ocenie sytuacje kryzysowe, związane z pandemią COVID-19 i wojną w Ukrainie, spowodowały praktyczną weryfikację oraz wzmocnienie owej kooperacji.
- **Przedsiębiorstwa społeczne w regionie stoją przed koniecznością dalszej profesjonalizacji i ekonomizacji,** rozumianych jako zbudowanie trwałych zasobów i potencjałów (*capacity building*). W tym kontekście wyzwaniem jest stabilizacja i zapewnienie potencjału do realizacji profesjonalnych usług przez PS, podnoszenie kompetencji menedżerskich, budowanie potencjału instytucjonalnego i wykwalifikowanej kadry.
- **Segment podmiotów reintegracyjnych jest niewystarczająco rozwinięty:** zbyt mała liczba podmiotów, rozproszenie terytorialne, „brak pokrycia” w ujęciu przestrzennym, niepowstawanie nowych podmiotów, brak wzajemnego powiązania między różnymi podmiotami reintegracyjnymi, a także między podmiotami reintegracyjnymi a segmentem przedsiębiorczości społecznej oraz otwartym rynkiem pracy.
- **Rola JST w obszarze wspierania sektora ekonomii społecznej w województwie łódzkim jest niewystarczająca.** Nierównomierny jest poziom wiedzy wśród samorządowców i urzędników, a podejmowane działania często są uzależnione od kadencyjności i bieżącej koniunktury politycznej. Powoli upowszechnia się stosowanie aspektów i klauzul społecznych w zamówieniach publicznych, jednak obszar ten wymaga wsparcia.
- **Szansą rozwoju ES w regionie jest trafne rozpoznanie ogólnych trendów w systemie polityki społecznej w Polsce i na świecie.** Między innymi można tu wymienić deinstytucjonalizację pomocy społecznej, wprowadzanie nowych rozwiązań, ukierunkowanych na rozwój i integrację usług społecznych (CUS), politykę migracyjną, transformację energetyczną czy rozwój „zielonej” ekonomii społecznej. Pożądane jest włączenie instytucji systemu wsparcia (zwłaszcza OWES) do kreowania praktycznych rozwiązań w tym zakresie.

